

Irak, İnan ve Pedrodoların Sonu
Bülent Gökay - Paul Rogers
İngilizceden Çeviri Gamze Erbil

Sunuş

irak, iran ve petrodoların sonu

"Hizbullah: İnan Güney Lübnan'da Hizbullah'ı daha militan eylemlere girişmeye teşvik edecektir. Hizbullah'ın Hayfa'yı ve kuzey İsrail'deki başka yerleşim birimlerini vurabilecek, büyük miktardaki karadan karaya füzelerine karşı İsrail'in güçlü bir yanıt vermesi beklenmelidir, bu da kriz atmosferini derinleştirecektir. Hizbullah'ın toplumsal alanda daha ılımlı hareket ederek tatmin edici bir politik dönüşüm sürecine girdiği doğrudur. Bu nedenle, israil'e karşı bir askeri hareket eski tutumuna dönüş anlamına gelecektir. Bir ABD askeri hareketinin sonunda ortaya çıkacak yaygın halk desteğinin yanında bu da beklenmelidir.

Hizbullah'ın herhangi bir **harekâtı**, israil'in güçlü askeri karşılıklarıyla sonuçlanacaktır. Bu karşılıklar en azından hava saldırılarını, topçu ateşi ve savaş füzelerinin kullanılmasını ve donanma bombardımanını içerecektir. Piyade ve zırhlı birliklerin gerçekleştireceği sınır ötesi operasyonları da gündeme gelebilir."

Oxforti Araştırma Grubu için Paul Rogers'ın hazırladığı raporda, ABD'nin İnan'a olası bir saldırısı karşısında Tahran'ın geliştirebileceği yanıtlar arasında Hizbullah'ın İsrail'e saldırısı da bir seçenek olarak sayılıyordu. Lübnanlı Şii direniş örgütü Hizbullah, ABD'nin İnan işgalinin hemen ardından "gündemine aldığı" he-

2 petrodoların sona

deflerden biri aslında. Hatta o dönemde, Hizbullah'a yönelik bir operasyon için İnan ve Suriye'ye baskı yapılması tartışılıyor.²

Bugünse, İsrail'in "askerlerini kurtarma operasyonu yaptığını" iddia ettiği otuz üç gün süren Lübnan **saldırısının**, ABD'nin İnan'a dönük operasyonunun bir ara aşaması olduğu düşünülüyor.

Evet, Hizbullah İnan'ın ABD saldırısına vereceği yanıtlardan biri olarak görülüyordu ve ABD bu savaşların sıralamasında bir değişiklik yaparak süreci kendi inisiyatifinde belirleme yolunu seçti,

"12 Temmuz günü Hizbullah gerillalarının iki İsrail askerini kaçırmayla başlayan kriz" palavrasıyla başlatılan bu kampanya ve **savaşın**, aslında uzun bir süredir İsrail tarafından planlanan bir harekât olduğuna dair çok sayıda iddianın yanında bir o kadar da kanıt mevcut. Nitekim, Hizbullah lideri Şeyh Hasan Nasrallah, askerleri kaçırdıklarında İsrail'in bu kadar ölçsüz bir tepki göstermesinin ancak bu şekilde açıklanabileceğini savunuyor. Nasrallah, kendilerinin zaten bir süredir İsrail'in Lübnan işgali sırasında kaçırdığı Arap tutsakların serbest bırakılması için böyle bir eylem yapmayı düşündüklerini açıkça telaffuz ettiklerini ve buna **karşın** İsrail'den hiçbir yanıt gelmediğini anlatıyor.³ Esir değişimi, Hizbullah'ın, Lübnan'dan çekildikten sonra bu konuda yapılmış olan anlaşmaların hiçbirine uymayan İsrail'e baskı yapabilmek için bulduğu bir çözüm. Lübnan'daki yasadışı işgale Hizbullah'ın direnişi sayesinde son vermek zorunda kalan İsrail, her türlü hukuk ve anlaşmaya aykırı bir şekilde savaş sırasında kaçırdığı Lübnanlıları elinde tutmayı ve Lübnan'a ait Şebaa Çiftliklerinde de asker bulundurmaya sürdürüyor. Dolayısıyla, Hizbullah'ın İsrail askerlerini kaçırmayı "aniden gelişen bir saldırı" değil; belli bir hukuka bağlanmış bir uyuşmazlıkta taraflardan birinin gerçekleştirdiği ihlaller nedeniyle diğer **tarafın** bunu gidermek için gerçekleştirdiği bir eylem. Evet, İsrail arkasına başta ABD diğer batı ülkelerinin ve emperyalist medyanın desteğini alarak otuz üç gün süren vahşi bir sal-

SJ-IJ5 3

diriyi "kendini savunma hakkı" adına gerçekleştirdi, israil'in son on aydır bu **saldırısının** hazırlığını yaptığı yönündeki iddia ve kanıtların yanında, ABD'nin de Hizbullah'ı uzun süredir gündeminde tuttuğu belirtilmişti. ABD'nin Hizbullah'a dönük bir müdahale konusunda gerek

BM ve gerekse diğer uluslararası aktörler nezdinde attığı adımları kısaca hatırlatmakta yarar var.

ABD Hizbullah'ı ve Lübnan'daki güçlü konumunu değerlendiren raporların yönlendirmesi doğrultusunda örgüte yönelik sonuç alıcı bir müdahale için Lübnan yönetimini zorlama yolunu tercih ediyordu. 2 Eylül 2004'te Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 1559 sayılı Karar Tasarısı'nı kabul etti. Tasarı, Fransa ve ABD tarafından hazırlanmıştı ve "Lübnan'daki tüm yabancı birliklerin çekilmesi" ve "Lübnanlı ve dış kökenli tüm milislerin silahsızlandırılması ve yasaklanmasını" öngörüyordu. Lübnan yönetimi 1559 sayılı kararın uygulanabilmesi için İsrail'in halen işgali sürdürdüğü Şebaa Çiftliklerinden çekilmesini ve Lübnanlı esirleri serbest bırakmasını istedi.

Bu arada karara göre, Suriye birliklerinin de Lübnan'dan çekilmesi gerekiyordu. Ancak, İsrail'in kendine düşen şartları yerine getirmemesi nedeniyle Lübnan ve Suriye de 1559 sayılı kararı fazla ciddiye almadılar.

BM'nin bundan sonra gerçekleştirdiği zorlamalar da sonuç alıcı olmayınca, 28 ocak 2005'te Lübnan hükümetinin güneyi kontrolü altına alması çağrısı yapan 1583 sayılı BM Güvenlik Konseyi Karar Tasarısı kabul edildi. Ancak, BM'nin bu girişimleri, Lübnan'daki mevcut dengeleri iç savaş lehine zorlama dışında bir anlam ifade etmiyordu. Hizbullah'ın Lübnan toplumu içindeki yerleşik örgütlülüğü, başka bir Lübnanlı otoritenin örgütü zorla silahsızlandırmasına imkan tanımayacak gelişkinlikteydi.

Öte yandan BM Güvenlik Konseyi kararlarının diğer muhatabı olan Suriye de eski Lübnan Başbakanı Refik Hariri'nin 14 Şubatta öldürülmesine dek bu konuda bir adım atmadı. Bugün hak-

4 petro dol arın sonu

kında çok çeşitli iddialar bulunan bu suikastın ardından yaratılan politik değişim atmosferinde Suriye 5 Mart 2005'te Lübnan'daki askerlerini çekeceğini açıkladı. Geçen yılın bahar aylarında Suriye'nin askerlerini çekmesiyle birlikte Lübnan planlarının daha sorunsuz bir zeminde bir kez daha masaya getirildiğini düşünebiliriz.

Ancak, bütün hazırlık ve planlamalara karşın, raporlarda pek üzerinde durulmayan "direniş" gerçeği bir kez daha kendisini gösterdi. İsrail'in "hesaplaşmayı" öne çektiği Hizbullah'la savaş hiç de hesaplara uygun gelişmedi. Otuz üç günlük ağır bombardıman ve kara çatışmalarının sonucunda İsrail Lübnan'ı yerlebir etmek dışında gözle görülür bir başarı sağlayamadı.

Bugün, bir kez daha Lübnan yönetimini Hizbullah'a karşı zorlamak seçeneği deniyor. Güney Lübnan'a Lübnan ordusunun ve bir de uluslararası barış gücünün yerleştirilmesi, İsrail'in Hizbullah'ı sıkıştırma planlarının bir uzantısı. Ancak İsrail'e karşı ikinci direnişle Lübnan halkının tüm kesimlerinin desteğini almış olan Hizbullah'ın "elimine edilmesi" bugün daha zorlu bir "plan" olarak duruyor. Lübnan için tasarlanan "rejim değişikliği" ise yarım kalan bir heves oldu.

Özetle, ABD'nin İran saldırısının olası bir yanıtını erkene alarak Ortadoğu'daki savaş denklemine inisiyatifini eline alma girişimi ters tepmiş durumda. Bundan sonrasına ilişkin Lübnan tablosunda yapılacak olası zorlamalar, ülkeyi bir kez daha iç savaş döngüsüne sokmayı beraberinde getirecektir.

Büyük Ortadoğu ve İran basamağı

ABD'nin İran ile hesaplaşması, Büyük Ortadoğu Planı (BOP) olarak adlandırılan bölgeye dönük emperyalist yeniden yapılanma projesinin kritik bir ayağını oluşturuyor.

11 Eylül saldırılarının ardından ABD, Yeni Dünya Düzeni'ne ilişkin küresel ölçekteki düzenlemelerini hızla attığı tek taraflı sal-

sınıuş >

dırı adımlarıyla gerçekleştirmeye başladı. Aslında, küresel yeniden yapılanma, 11 Eylülle başlamadı; ancak bu tarihle birlikte saldırgan niteliği daha belirgin yayılcı adımların önü açıldı. 90'lı yıllarda, Ortadoğu'ya Birinci Körfez Savaşı ile bir "giriş" yapmayı deneyen ABD emperyalizmi, nesnel ve öznel kısıtlar nedeniyle, Avrupa'daki eski sosyalist ülkelerin kapitalist

sisteme dahil edilmesi sürecine yöneldi. Doğu Avrupa ve Balkanlar'da yaşanan savaşlar ve Yugoslavya'nın parçalanması, bu sürecin kritik evreleri oldu.

ABD, emperyalist sistem içindeki lider konumunun sağlamlaştırılması, jeostratejik bölgelerde hem kaynakların ve hem güç dengelerinin denetimi, eski sosyalist ve Soğuk Savaş döneminde sistem dışında kalmış ülkelerin ekonomik ve askeri olarak sisteme entegrasyonu gibi bir dizi zorlu hedefi yerine getirmeye çalışırken aynı zamanda ekonomik kriz dinamiklerini de hafifletmeyi gözetecek adımlar atıyordu. Bu adımları atarken de dünya lideri olarak ikna edici bir yaklaşım sunması gerekiyordu. On yıl kadar bir dönem küreselleşme, demokrasi, insan hakları ve bunun gibi bir dizi başlığı tüketen ABD, 11 Eylül'le birlikte saldırganlığına yeni bir bahane bulmuş oldu: Terör tehdidi.

Bundan sonra, dünya üzerindeki askeri yerleşimini yeniden tasarlayan ABD önce Afganistan ve Orta Asya'da kritik coğrafyalara yerleşti ardından daha önce bir deneme yaptığı Ortadoğu'yu yeniden gündemine aldı.

Tartışmalı bir şekilde gerçekleştirilen Irak işgali, hem Irak gibi kritik bir coğrafyanın tutulması, hem de bölgedeki diğer direnç odaklarına dönük bir mesaj içermesi nedeniyle önem taşıyordu. Ancak, Irak'ta ortaya çıkan ve ABD'nin hesaplarında yeri olmayan direniş, bu iki hedef açısından da sorunlar yarattı.

6 peirodolaim sonu

Çanlar çalıyor

İrak işgali bölgedeki tüm dengeleri ve yönetimleri etkilerken kısa bir süre içinde sıranın kendisine geleceği sık sık tekrarlanan İran ve Suriye'de de buna bağlı önemli dönüşümler yaşanıyor. Yukarıda bahsedilen BM kararlarıyla Lübnan'daki askeri varlığını çekmesi sağlanan Suriye, bir dizi başlıkta ABD ile "uzlaşmacı" bir rota tuttururken ABD'nin "rejim değişikliği" hedefi nedeniyle tehditlerden kurtulmayı başaramadı. Suriye hâlâ hedef olmayı sürdürüyor. İran ise, daha farklı bir yol izledi.

Afganistan işgali sırasında ABD ile işbirliği yapan ve uzun süredir devam eden ihtilafların masaya yatırılabilme olasılığı üzerinde durulan İran, ABD Başkanı George Bush'un Ocak 2002 tarihli "Birliğin Durumu" konuşmasında Irak ve Kuzey Kore ile birlikte "şer eksenine" dahil edildi.

Yeni Ortadoğu planlarında ABD için İran, bölgedeki teslimiyetçi olmayan odaklardan biri olarak görülüyordu ve özellikle İran'ın nükleer güç olmasından kaygılanan ABD herhangi bir "pazarlık" zemininin oluşmasını istemiyordu. Bunda, molla iktidarının hem İsrail hem de ABD ile tarihsel düşmanlıklarının bu ülke içinde yarattığı karşıt dinamiklerin payı olduğu da söylenmeli.

Burada bir parantez açarak, İran'daki ABD karşıtlığının bu ülkedeki varlık zeminine dair kimi belirlemeler yapmak yerinde olacaktır. 1979'da Şah iktidarının devrilmesi sürecinde öne çıkan iki siyasal eksen olan islamcı ve sol muhalefetin toplumsal alanda ayağını bastığı zeminde genelde anti-emperyalizm ve özelde ABD karşıtlığı kritik yer tutuyordu. İki kutuplu dünya sisteminde, İran'da yaşanan toplumsal kalkışmanın bir dış müdahalenin nesnesi olmayışı ayrı bir konu olmakla birlikte, sonraki dönemde kapitalist niteliğine rağmen bir türlü emperyalist kampa bütünleşememesinde bu dinamiklerin önemli bir yeri oldu Devrimci kalkışmanın bir aktörü de olan mollalar, komünistleri saldırgan bir biçimde devre dışı bırakırken devrim süreci de bir karşıdevrimle sonlanmış oldu. İran'da üretim ilişkileri-sunuş /

nin dönüşümünü öngören bir devrimci program devre dışı bırakılırken, bu süreçte gelişen siyasal dinamikler sonucu, kapitalist iran'ın emperyalist sistem içindeki yeri hep "tartışmalı" oldu. Diğer yandan, molla iktidarının gerici düzenlemeleri yaparken dayandığı toplumsal destek çoğu zaman bir "dış düşman" hayaleti üzerinden sağlandığı ölçüde, uzunca bir dönem molla iktidarı için emperyalizmle ve özelde ABD ile uzlaşmama tercih edilen bir yoldu.

1990'lara gelindiğinde sistemde yaşanan yeniden yapılanma ve entegrasyon ihtiyacı ise, "ılımlı-reformist" siyasal akımların sahne almasıyla karşılandı. Özelleştirme programları dahil

neo-liberal uygulamaları gündemine alan İran yönetimi, Irak işgaline kadarki dönemde ABD ile uzlaşma konusunda önemli adımlar atmıştı. Parantezi burada kapatalım. ABD'nin İran ve K.Kore için tasarladığı "önleyici saldırının (CONPLAN 8022-02)5 stratejik plan olduğu söyleniyor. Özellikle iran'a dönük saldırı söz konusu olduğunda kritik görülen "yeni bir kara savaşının ABD tarafından -askeri yetersizlikleri nedeniyle- kolanlamayacağı" tezine karşın, ABD'nin "nükleer silah" kullanarak İran'daki kritik hedefleri havadan ve denizden bombalaması ve ardından sürgündeki iranlılardan oluşmuş bir kara gücüyle "rejim değişikliği"ni gündeme getirmeye çalışması gibi senaryolar gündemde. Yine burada yer alan "İran: Bir savaşın sonuçları" başlıklı makalede de yer verildiği üzere, İsrail'in iran'a yönelik bir saldırısının da gündeme gelebileceği düşünülüyor. ABD saldırganlığının nasıl sistemli bir şekilde yükseltildiği konusuna aşağıda tekrar dönülecek.

İran diplomatik alanda ABD'nin bu tutumuna, uluslararası kartlarını açarak yanıt verme yoluna gitti. Öncelikle diplomatik alanda, ABD'nin "rejim değişikliği" tezinin, Irak gibi bir örneğin varlığı koşullarında gündemden düştüğünü belirtelim. İran için başka bir "gerekçe" ise, nükleer programı oldu. İran, kendisini hedef konumuna getiren nükleer programıyla ilgili olarak inisiyatifi ele aldı. ABD Bağdat'ı ele geçirir geçirmez İran; İngiltere, Fransa ve Almanya ile nükleer programını bitirme konusunda

8 petrodoların sonu

görüşmeler yapmaya başladı. İran'ın Avrupa ülkeleriyle son dönemde geliştirdiği yakın ilişkiler, son tahlilde belirleyici olamasa da diplomatik alanda önemli bir rahatlama sağlıyordu. iran'ın uluslararası planda ABD kuşatmasına karşı bir başka yanıtı da Çin ile ilişkilerini geliştirmesi oldu. Çin 1997'de Irak merkezindeki El Ehdab petrol sahasını geliştirmek için Saddam Hüseyin ile görüşüyordu. 2001'de ise Halfayah alanı için görüşmeye başladılar. Bu iki alan Çin'in 2003'teki petrol tüketiminin yüzde on üç kadarını oluşturabilecekti (günlük dört yüz bin varil). ABD işgaliyle birlikte Çin yeni ortaklar aramak zorunda kaldı. On beş ülke ile yeni anlaşmalar yapan Çin, İran ile yetmiş milyar dolarlık bir anlaşma yaptı. Bu İran'ın 1996'dan beri yaptığı en büyük anlaşma oldu. Çin, İran'a yönelik BM yaptırımlarının önündeki temel engelleyici güç haline geldi. Çin Tahran'ın metro projesini üstlendi.⁶

Sonuç olarak Irak İşgali, İran ile Çin arasında güçlü bir ittifak ortaya çıkarmış oldu. Diğer taraftan BM üzerinden yaşanan diplomatik gerilimlerde aktif rol üstlenen Rusya da, iran'a ileri füze sistemleri göndermeyi sürdürüyor.

İrak'ta direniş, İran'da seçim

İran'ın bir başka yanıtı, Irak'taki direnişle olan ilişkilerini sıkı-laştırmak şeklinde gelişti. ABD de bu yanıt karşısında tehdit dozunu arttırdı.

İran cephesinde yaşanan bir diğer önemli gelişme, Haziran 2005'te yapılan devlet başkanlığı seçimlerinde devletin güvenlik aygıtının içinden gelen ve kritik noktaları kontrol eden Mahmud Ahmedinejad'ın seçilmesi idi. "ılımlı" aday Rafsancani'yi geride bırakan Ahmedinejad'ın seçilmesi İran siyasetinin ABD saldırganlığını püskürtmeye kitlendiğinin ve bunu Irak üzerinden gerçekleştirme niyetinde olduğunun göstergesi oldu.

Irak'taki Şii liderlerin bir bölümü geçmişte İran'da sürgünde ya-

sunuş 9

şadığından Tahran ile yakın bağları bulunuyor; Irak'ın Şii coğrafyasında kısa sürede kendi düzenlerini kuran Şii nüfusun iran'la köklü ilişkisi var. Irak'ta ABD ile bir yandan "sıkı pazarlık" ve bir yandan işbirliği yapan üç ana yapı mevcut: Mukteda El Sadr'ın hareketi, Irak İslam Devrimi Yüksek Konseyi (SCIRI) ve Dava partisi. İran özellikle son iki oluşum üzerinden işgal sonrasında Şii bölgelerindeki etkinliğini genel olarak arttırdı. Havaalanı inşaatı vs. gibi ekonomik ilişkiler dahil olmak üzere pek çok alanda işbirliğine gitti.

İran'ın Iraklı Şiiler üzerindeki faaliyetlerinin geçmişi 1980'lerde-ki İran-İrak savaşı dönemine uzanıyor. İran istihbarat servisi ve Devrim Muhafızlarının Irak içinde muhbirler örgütlediği ve bölgeyi iyi tanıdıkları belirtiliyor. Dinsel propagandaya paralel olarak yoksul halk içinde "sosyal dayanışma" faaliyetleri de iran'ın etkinliklerinin bir parçası.

Bu etkinliklerin temel hedefi Irak'ta "istikrarsızlaştırmaya" bir güç olarak ABD ve İngiltere ile pazarlık masasına oturabilmek. SCI-RI'nin milis gücü olan Bedir Tugayları (artık Bedir Organizasyonu) içinde İran gizli servis elemanlarının bulunduğu ve bir dizi örtülü operasyon ile ABD ve İngiliz hedeflerine saldırıların bu kesimce örgütlendiği belirtiliyor. Dava lideri İbrahim El Caferi, İran'da 9 yıl sürgünde kalmış. Irak başbakanı olduktan sonra, "Irak'ın İran'a olası bir ABD saldırısında kendi topraklarını kullandırmayacağı" garantisini verdiğini biliniyor. İran elinde tuttuğu bu müdahale gücüyle Irak'ta ABD'nin uygulamaya çalıştığı "demokrasi programında" da maksimum kazanç sağlamayı gözetiyor. Şiilerin istedikleri zaman ayrılabilmesi "federal yapı" ve anayasada İslamın daha belirleyici bir rolü olması⁷ gibi talepler, İran'ın çıkarlarıyla uyumlu talepler.

İran seçimlerinin Ahmedinejad'ın iktidara gelişiyle sonuçlanmasında Irak'taki bu tablonun rolü olduğunu vurgulamak gerekiyor. İran siyasetinde belli bir grubun belirleyici olduğu "molla 10 petrodoların sonu

saltanatının" ABD tehdidi nedeniyle yerini "ulusal güvenlik kaygılarının öne çıktığı" bir yeni iktidar dengesine bıraktığı söylenmeli. Mahmud **Ahmedinejad**'ın Devlet Başkanlığı ile birlikte hedeflenen belli ölçülerde gerçekleştiğini -ki burada bir kez daha Irak direnişinin katkısının altını çizmek gerekiyor, İran'ın ABD ile arasında güney Irak'ta bir "tampon bölge" oluşturduğunu ve olası saldırganlığı buradan da dengeleyecek bir pozisyon aldığını vurgulayabiliriz.

Seçimle birlikte, İran siyasetinde yeni bir siyasi eğilimin yükselişi gözlenirken, aynı zamanda İran'daki molla iktidarının da bir "restorasyon" yaşadığı öne sürülebilir.

Büyük ölçüde dış dinamiklerin ve kısmen de ülke içindeki artan hoşnutsuzluğun belirleyiciliğinde molla burjuvazi, yürütme gücünü, "yeni muhafazakarlık" olarak da nitelenen bir tür İslamcı popülizme devrederken, devlet yapısında da merkezine güvenlik istihbarat aygıtının yerleştiği bir konsolidasyon gerçekleştirdi.

Kimi yorumcular seçimin sonucunu, ruhani liderin onayıyla, reformistlere ve egemen "oligarşinin mevcut yapılanmasına karşı gerçekleştirilen bir "darbe" olarak nitelendiriyor.

Bir dizi Örtülü operasyon ve cinayete⁸ bulaştığı da iddia edilen İran'ın yeni **devlet** başkanı, Devrim Muhafızları ve karşı istihbarat örgütü gibi yapılarda aktif roller üstlenmiş. İddialar doğru olmasa da, bu alanda belli bir uzmanlığının bulunduğunu teslim etmek gerekiyor.

Bunun yanında, "temsil ettiği yeni çizgi" İran'ın siyasal denklemde bir başka çıkış anlamına geliyor. Bir süredir, yağma-yol-suzluk-rüşvet ilişkilerinin ayyuka çıktığı kapitalist İran'da, Reformistler-Muhafazakarlar olarak ifade edilen ana eksenlerin, durumu giderek kötüleşen geniş emekçi nüfus için bir vaat su-namadiği biliniyor. Ahmedinejad'ın temsil ettiği "yeni **muhafazakar**" çizginin, 2003 yerel seçimlerinden itibaren belirginleşen

S J1..J 11

"yükselişinde" öne çıkan motifler, ilkel ve güçlü bir merkezi devlet, rüşvetin engellenmesi, toplumun '■alt tabakalarının', ordu ve yarı askeri birimlerin desteğini almak, nükleer silah dahil silahlanmak ve tüm bunları petrol gelirleriyle gerçekleştirmek şeklinde özetlenebilir.

Ahmedinejad'ın son seçimdeki sloganları ise, sosyal adalet, eşitsizliğe karşı mücadele, yoksulluk karşıtlığı, "petrol gelirlerini yoksulların masasına geri döndürmek", barınma, işsizlik ve gençlerin evlenmesi gibi sorunlara çare bulmak gibi temalar etrafında örüldü.

Yoksul mahallelerinde Rafsancani ve ailesinin lüks hayatına karşılık Ahmedinejad'ın mütevazı yaşamı ve gelirini yoksullara dağıtmasını konu alan beş milyon CD dağıtıldığı; bunun yanında 1,5 milyon besiciden on kişiye oy verdirmesinin istendiği söyleniyor.

Kimilerine göre, "üçüncü devrim"- olarak da nitelenen bu seçim zaferinin, İran emekçilerine dönük vaatlerini yerine getirmek gibi bir sonucu (ya da sorunu) olacağını düşünmek için görünürde bir neden bulunmuyor. Şimdilik yalnızca, molla iktidarının uluslararası alandaki sıkışmışlığına dönük bir çıkış arayışına tekabül ettiği ve belli ölçülerde de "başarılı" olduğu söylenebilir.

Yükselen tehditler

İran ve ABD arasındaki restleşmenin Irak'taki pazarlıkların tıkanıdığı noktada yükseldiğini görüyoruz. Özellikle de son seçimlerin ardından bir yanda Irak hükümetinin nasıl oluşacağına dair sıkıntılar yaşanırken- ABD, İran'a yönelik saldırgan söylemini yoğunlaştırdı.

2005 sonu ve 2006 başında Türkiye'ye gerçekleşen üst düzey ziyaretlerle ilgili Alman ve Türk medyasına sızan haberlerde İran konusu hep üst sıralara yerleştiriliyor ve ABD'nin İran savaşı yavaş yavaş ısıtılıyordu. Bu dönemde, ABD'nin daha çok İran'a baskı yapmak için saldırı tehditlerini yoğunlaştırdığı üzerinde du-

12 petindoların sonu

ruluyor. Ancak bu aynı zamanda bir savaş hazırlığının ön yoklamaları olarak da değerlendirilmeli. Benzer biçimde, nisan ayında, BM'de kıran kırana süren müzakerelere paralel olarak ABD'nin nükleer saldırı olasılığının ne kadar yakın olduğuna dair haberler medyaya pompalanıyordu.¹³

Nitekim İsrail'in Lübnan'a yönelik saldırısı sürerken Beyaz Saray'da İngiltere Başbakanı Tony Blair'i kabul eden ABD Başkanı George Bush bir kez daha İran'ı hedef alacaktı: "Onlara dönük mesajımız çok çok basit. Şöyle ki, bir seçeneğiniz var. İran ve Suriye'nin bir seçeneği var. Bu seçeneği tercih etmeyebileceklerini düşünüyor olabilirler ama gerçekte böyle bir şansları yok." Bush, Lübnan'da son haftalarda yaşananları işaret ederek bir kez daha uyarıyordu. "Ya gelip uluslararası topluluğun bir parçası olursunuz, ya da artan bir uzlaşmazlık riskiyle karşı karşıya kalırsınız."¹⁴

İran'ın nükleer programı ile ilgili olarak BM'de sürdürülen müzakerelerin aslında, tüm bu uluslararası dengelere bağlı olarak şekilleneceğini öngörmek doğru olacaktır. Ancak, güncel bir göstergenin şimdilik görüşmelerin bir tıkanma-erteleme-uzatma biçiminde sürmesi olduğunu saptayabiliriz. ABD, İran'a yönelik hesaplarını bir türlü tutturamadığından tehdit dozunu günden güne arttırsa da, olası bir saldırı için çok boyutlu hazırlıklarını sürdürse de, kritik adımın atılması için gerek ve yeter koşulları sağlayamıyor. İran da bunu bildiğinden ve daha önceki denemeleri olumlu sonuç verdiği için taviz vermez konumunu yükseltiyor. Bu derlemede yer alan diğer makalelerin işaret ettiği karmaşık iktisadi dengeler ve savaşın olası riskleriyle birlikte değerlendirilmesi gereken noktaları bir kez daha hatırlatalım.

Irak direnişinden sonra, Hizbullah'ın gösterdiği direniş ABD'nin Irak saldırısıyla dize getirmeyi planladığı İran ve Suriye gibi direnç odakları için teslim olmama seçeneğini güçlendirdi.

Bugün,
sunu; 13

"şok ve dehşet"le darmadağın edilmiş bir Irak, silahsızlandırılmış ve etkisizleştirilmiş bir Hizbullah ve bunların etkisiyle paniğe kapılarak masaya süklüm püklüm oturtulmaya hazır bir İran, bir Suriye tablosunun uzağındayız. Hatta tam aksine, konsolide olmuş direnç odakları, bağımsızlık kazanmış direnişlerin yanında, daha önce teslim alınmış Arap ülkelerinde ortaya çıkan sıkıntılarla birlikte Büyük Ortadoğu için tasarlanandan çok farklı bir tablo var karşımızda. Emperyalizmin Soğuk Savaş yıllarında Ortadoğu'yu hegemonyası altında tutmak için uğraştığı dönemde yarattığı Filistin sorununun bugün geldiği noktada çıkarılacak derslerden en önemlisi "çözumsuzlüğü" olarak belirginleşmektedir. İsrail'in tüm Arap ülkelerine meydan okuyarak sürdürdüğü Filistin direnişine dönük saldırganlığı, emperyalizmin Ortadoğu'ya hükmetme hesaplarının önemli bir aracı olageldi ve tersi de doğru. Filistin direnişi, daima geri adım atılarak hiçbir somut bir kazanım elde edememesine karşın teslim alınamadı. Şimdi emperyalizmin Büyük Ortadoğu Planı ile bir Büyük Filistin yaratmaya hazırladığını söyleyebiliriz. Ancak şunun da altını çizmek gerekir ki, bu defa tarih ve insanlık "teslim almama" durumuyla yetinemeyecek kadar büyük bir baskı altındadır. Yaklaşan felaketin, Filistin'deki gibi bir "çözumsuzlikle on yıllarca sürmeyeceğini, bir galip ve bir de mağlubunun olacağını düşünmek gerekiyor.

Gamze Erbil Eylül 2006

Amerikan Emperyalizminin Yumuşak Karnı

Irak, İran ve petrodoların sonu

Bülent Cökay

..-;

Tarih **boyunca** birçok imparatorluk ve onların oluşturduğu uygarlıklar geldi-geçti. Geçen yüzyılın ilk yarısında ABD sessiz bir biçimde önce Kuzey, Orta ve Güney Amerika'da imparatorluğunu inşa etmeye başladı, ikinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra da, özellikle 1943-45 yılları arasında, Sovyetlerin dev kayıplarının ve İngiliz ekonomisinde savaşın yol açtığı büyük borç yükünün de bir sonucu olarak, Almanya ve Japonya karşısında kazandığı zafer sayesinde, elde ettiği avantajları bir dünya hegemonyasına dönüştürmek için gerekli bütün adımları attı. Sonuç olarak, Soğuk Savaşın başında, bir yandan Sovyetler Birliği'nin kuşatılması ve komünist devrimin Sovyet bloğunun sınırları ötesine yayılmasının güç yoluyla engellenmesi, diğer yandan da Batı dünyasında Amerikanın kayıtsız şartsız egemenliğinin oluşturulması ikili hedefi etrafında Batı dünyasındaki önderlik rolünü üstlendi.

Soğuk Savaş yıllarında, Batı dünyasında ABD'nin egemen konumunu tehdit edecek hiçbir güç yoktu. Ancak, **1991'de** Sovyetler Birliği'nin ve Doğu Avrupa'daki "resmi sosyalist" ülkeler sisteminin sona ermesiyle, yani "komünist tehlike"nin biranda ortadan kalkmasıyla birlikte, ABD küresel stratejisini bir arada tutan

18 petrodoların sonu

temel hedeflerin oluşturduğu düğüm temel rasyonalitesini yitirerek çözülmeye başladı.

Komünist tehdit bir kez ortadan kalkınca, Batı sisteminde Amerikan hâkimiyetine kendiliğinden duyulan ihtiyaç dolayısıyla ortadan kalktı.

20 **Eylül** 2002'den itibaren de, ABD yönetimi, küresel sorunlarda daha önce genel olarak benimsediği çok taraflı yaklaşımı terk edip, Bush doktrini olarak adlandırılan, açık askeri müdahaleden yana emperyal bir siyaset doğrultusunda hareket etmeye başladı.

Birleşik Devletler uzun süredir ulusal güvenliğimize dönük bir teh-tide karşı önleyici eylem tercihini korumaktadır. Tehlike büyüdükçe hareketsizlik riski çoğalacağından, kendimizi savunmak için önceden adım atma zorunluluğu da artmaktadır (...) Karşımızdakilerin bu gibi düşmanca eylemlerini engellemek ve erken davranarak önlemek için Birleşik Devletler gerekli durumlarda önleyici eylem gerçekleştirir.¹

Bu yeni politika, içinde kimi teokratik imalar da taşıyan emperyal ve militarist değerler üzerine oturmaktadır.² Bu politika, Amerika Birleşik Devletlerinin aktif bir biçimde tüm Karayip

havzası, Orta Amerika ve hatta batı Pasifiklerde ilk defa egemenlik arayışlarına başladığı

19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başındaki saldırgan ABD dış politikasında gözlemlenen militarist-em-peryal politikalarla yakın benzerlikler sergilemektedir.

ABD'nin yeni muhafazakâr (neocon) yönetimi, **Eylül** 2002'de Bush doktrininin

açıklanmasından tam 6 ay sonra Irak'a tamamıyla asilsiz (ve hemen saldırının ardından da

asilsiz olduğu ABD yönetimince de kabul edilen) bahaneler öne sürerek askeri bir saldırı

gerçekleştirdi. ABD'nin Irak'a saldırısı ve müteakip işgali bu yeni Amerikan doktrininin hayata

geçirildiği ilk uygulamaya oldu.³ Saddam Hüseyin rejiminin Birleşmiş Milletler'in (BM) desteği

olmaksızın ve ABD'nin geleneksel müttefiklerinin güçlü itirazlarına rağmen ABD askeri işgali

ile devrilmesi, yeni

abd emperyal izm inin yumuşak kani 19

tek taraflı Amerikan dış politikasının en açık bir gösterisi oldu. Bağdat'taki 'rejim değişikliği' bu bağlamda kendi başına bağımsız bir olay olarak görülmemeli. Gerçek anlamda, ABD'nin Irak işgali yeni muhafazakâr Amerikan emperyal planının açılış salvolarından biri olarak görülmeli. Yeni muhafazakar Bush yönetiminin emperyal siyaseti, 'ABD'nin Amerikan değerlerini, Amerikan iktidarını hakim kılarak, ve gerektiğinde zor kullanarak hayata geçireceği bir paradigma değişikliğine işaret etmekteydi.'[^] Bu politika, Amerikan hegemonya pratiklerini eski emperyal doktrine uygun olarak ve fakat yeni post-sömürgeci siyasi ve askeri araçlarla yeniden şekillendirme arayışının bir sonucu olarak ortaya çıktı. En açık haliyle, bu yeni uluslararası strateji, ABD yeni muhafazakârlığının kurucusu olarak bilinen Irving Kristol tarafından şöyle tanımlanmaktaydı: "Dünya meselelerinde ABD'nin daha baskın bir rol oynaması gerekli ve doğaldır. [ABD'nin diğer ülkelere] ne yapılacağını söylemesi ve bu doğrultuda emirler vermesi gerekir... insanlığın buna ihtiyacı var.'⁵

2005'ten beri İran'a yönelik olarak tezgâhlanan bir kriz belirginleşiyor. Tüm dünyada, özellikle medya aracılığıyla, İran 'tehdidi' hayaleti yükseltiyor,⁶ ABD'nin yeni muhafazakar yönetimi, İran'a dönük bir askeri operasyonu gerekçelendirmek için, tıpkı Irak'ta Saddam Hüseyin'e yaptığı gibi bu ülkeye karşı adeta bir şeytanlaştırma kampanyasını başlattı. İran, Amerika'nın en ciddi ve hayati somut düşmanı olarak sunulmakta ve bu doğrultuda kamuoyunu etkilemeye yönelik yalan kampanyası hızla işletilmektedir, insanları, İran'ın tehlikeli çılgın kişiler tarafından yönetildiğine inandırmak için büyük bir çaba sarf edilip, genellikle asılsız bir korkutma atmosferi yaratıldı. Buna göre, İran yönetimi, nükleer bomba yapmaya çalışıyor ve bu hedefi gerçekleştirdiği anda da, bir veya daha fazla ABD kentini bombalamayı hedeflemektedir. Bu tehdit çerçevesinden bakıldığında buna verilecek (ek yanıt bir önleyici savaş olarak öne sürülüyor. Yani mesele öyle bir şekilde basite indirgeniyor ki, Batılı ülkelerin vatandaşlarına verilen açık mesaj şu halele ileri sürülüyor: eğer İran tarafından bombalanmak istemiyorsanız, İran bombayı yap-

20 petrodoların sonu

madan bizim onu bombalamamız gereklidir. Bu doğrultuda ve yukarıda izah etmeye çalıştığım basite indirgemenin etrafında Batı ülkelerinin medyası, İran'a dönük olası bir ABD saldırısı ve-yahut da ABD-İsrail ortak saldırısı üzerine çeşitli kurgular ve olası savaş planları üzerinde kampanyalar neredeyse gerçek bir savaş propagandası düzeyine ulaştı.⁷

Yakın dönemde Oxford Araştırma Grubu (Oxford Research Group) tarafından yayımlanan bir rapora göre, İran'ın ABD güçleri ya da İsraili müttefiklerince bombalanması çok sayıda masum insanın ölümüne neden olup, bölgede ciddi ve sonuçlan açısından uzun dönemli bir krize neden olacaktır. Paul Rogers'm hazırladığı raporda İran'ın nükleer tesislerine yönelik bir ABD askeri saldırısı, ABD ve İran'ın yanında büyük olasılıkla Irak, İsrail ve Lübnan'ı ve hatta batı Körfez Devletlerini de içine alacak şekilde yayılacak bir askeri uyuşmazlığın başlangıcı olacaktır⁸ dendi. Raporda ayrıca şu görüşler yer aldı:

İran'a dönük ilk saldırı dalgasındaki askeri kayıplar, özellikle Devrimci Muhafızların tesisleri ve hava üslerine saldırılarla binlerle ifade edilebilecek düzeyde gerçekleşecektir, İran'ın nükleer ve füze tesisleri için teknik destek sağlayan yerlerin de hedef alınmasıyla -bu fabrikaların çoğu şehirlerde bulunduğundan- sivil kayıplar da yüzleri bulacaktır. Savaş İran'ın yanıt vermesiyle daha geniş bir çalışmaya doğru evrilirse, kayıplar çok daha fazla olacaktır.⁵

Birçok gözlemci, ABD'nin yeni muhafazakâr kliğini ve planlarını bir komplo şeklinde ifade edip, son olayları komplo teorileri etrafında izah etmektedir.¹⁰ Ancak bu yazıdaki temel fikir, ABD'nin yeni yönetimini ve uygulamaya koydukları saldırgan militarist politikaları daha çok genel küresel sistemin yapısındaki köklü ve uzun erimli değişiklikler ve gelişmeler etrafında analiz etmek ve genel siyasi ve ekonomik denklemler çerçevesinde incelemektir yanadır. Tek başına bir komplo teorisi ile son gelişmeleri izah etmeye çalışmak, genelde çok boyutlu olarak gelişen uluslararası ilişkiler ağını basite indirgeme tehlikesi taşımak-
abd emperyalizminin yumuşak kamı 21

ta, bu nedenle de olayların köklü siyasi-iktisadi niteliklerini göz ardı etmektedir. Son Bush yönetiminin uygulamalarının ardında, ABD'nin enerji, elektronik, silah ve medya ve iletişim sektörünün etkili bölmelerini temsil eden iktisadi elit grubu ve siyasi yönetimin anahtar kademelerinde sağlam bir şekilde yerleşmiş çıkar gruplarının arasında mevcut ve bugünkü varlığını geçtiğimiz yüzyılın başından itibaren gelişen olaylar bütününde bulan çok yönlü bir çıkar ilişkileri yumağı yatmaktadır. Bu çıkarlar temelinde bir araya gelen yönetici siyasi ve iktisadi azınlık, ayrıcalıklı konumlarını devam ettirmek ve bu doğrultuda karşılıklarına çıkan gerçek ve potansiyel tehlikeleri bertaraf etmek hedefiyle ortak hareket etmektedirler. Bugünkü politikaları şekillendiren, ABD'nin ekonomik ve politik elitlerinin yönetici unsurları, 1991'de Sovyet sisteminin yıkılması ve böylece Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra ortaya çıkan küresel koşullardaki ciddi ve köklü değişikliklere doğrudan yanıt vermekte, yeni siyasetlerini bu değişen koşullar çerçevesinde biçimlendirmektedirler." Görüldüğü gibi bu süreci bir komplo olarak izah etmek, olayların gerisinde yatan gerçek yapısal ve ideolojik nedenleri göz ardı etmek anlamına geleceği için hem yanıltıcı olur ve hem de aslında olayların gerçek nedenlerini örtbas etmek isteyen hâkim çıkar kesimlerinin de istedikleri doğrultuda bir basite indirgeme mantığına hizmet etmektedir. Dünyamızda son on beş yıldır cereyan eden ciddi olaylar -askeri müdahaleler, terörist saldırılar ve ABD ordusunun gittikçe artan müdahaleci tavır- son tahlilde dünya kapitalist sisteminin genel yapısal çıkmazları ve bu sorunların karşısında gerekli gördükleri müdahale anlayışının bir sonucudur. Yani aslında son iki yüz yıldır dünya ekonomik sisteminin kontrolünü elinde bulunduran siyasi ve iktisadi elitin değişen koşullar karşısında hep uygulaya geldikleri saldırgan konumun bir devamıdır. Soğuk Savaş'ın bitişinden bu yana artan ABD saldırganlığı dört savaşı başlattı. Bunların ikisi Irak'ta, biri eski Yugoslavya'da ve diğeri Afganistan'daydı. Ve bugün daha başka savaş tehditleri de gündemde. Tüm bu saldırganlık, bir paranoya teorisinin değil,

22 petrodolaların sonu

basit olarak 'terörle savaş' bahanesinin kırmızıçizgilerinin çerçevesini çizdiği bir politik ve ekonomik çıkarlar yakınlaşmasının sonucudur. Yani, bu artan ABD saldırganlığını gerçek anlamda izah etmek için basite indirgenmiş komplo teorilerine değil sis-temik analizlere ihtiyaç vardır. Bunu söylemekle, yani komplo teorisi-temelli bir izahattan uzaklaşmakla, uluslararası ilişkilerde komploların olmadığını söylemiyoruz. İnsanlık tarihi, ta başından itibaren, çeşitli komplolarla, gizli ve açık grupların, ya da 'derin devletin" ve 'küresel çetelerin', çeşitli nedenlerle planladığı oyunlar, suikastlar ve diğer **yıkıcı** etkinliklerle doludur. Özellikle ABD'nin yakın siyasi tarihi, Watergate gibi, İran kontra skandali gibi ve son yıllarda gerçekleştirilen Venezüella devlet başkanı Chavez'e karşı planlanan darbe teşebbüsleri gibi, yasadışı siyasi, militarist uygulamalarla doludur. Bunların yanı sıra, daha çok güçlü küresel sermaye gruplarının başını çektiği daha çok iktisadi temelli komplolar da yoğun olarak ABD ve batı emper-yal sisteminin içinde cereyan etmektedir. Bunların hiçbirini reddetmiyoruz. ABD yönetimi daha yakın zamanda cereyan eden 11 Eylül olaylarını dahi ikna edici bir biçimde izah edebilmiş değildir. Yani komplo düzenlemek ve gelişen dünya iktisadi ve siyasi sürecini bu tür komplolarla istediği doğrultuda biçimlendirmeye çalışmak ABD emperyalizminin ve onun işbirlikçisi güçlerin siyasi hayatının doğal bir parçası olagelmıştır. Ancak olayları ve özellikle de sistemik krizleri ve gelişmeleri basit komplolarla izah etmek yanıltıcı olur ve ayrıca son tahlilde olayların gerçek nedenlerini ve süreci anlamamızı da engeller.

Komplo teorileri temelli bir anlayış, dikkatleri politik, iktisadi ve sosyal olayların arkasındaki gerçek jeopolitik zeminden uzaklaştırarak, gelişmeleri daha çok kişiliklerle ve basit çıkar temelli komplolarla izah etme tehlikesi taşır. Komplo teorileri temelli anlayış, siyasi ve iktisadi yapıları, çok yönlü jeopolitik güçleri, piyasa ekonomilerini, küreselleşme sürecini ve en önemlisi de tarihsel uzun erimli sistemik açıklamaları dışlayarak daha ziyade önemli kişiler ve onların küçük hesapları etrafında yoğunlaşır. Bu tür basite indirgmeden yana bir anlayış, tüm insanlık ta-

abd emperyalizminin yumuşak karnı 23

rihinin bir kaç lider ve onların kurduğu gizli topluluklar, çeteler, tarafından biçimlendirildiği kavrayışına dayanmaktadırlar. Yukarıda izah etmeye çalıştığımız gibi, tarih boyunca bir yığın gerçek komplo yaşanmış (ve hala da yaşanıyor) olsa da, tarihin kendisi bir komplodan ibaret değildir.

ABD'nin ekonomik gücü 1970'lerden başlayarak bir durgunluk dönemine girdi ve Soğuk Savaş'ın sonundan itibaren de bir çöküş yaşamakta. Özellikle dünya ticaret ve üretimindeki payı Soğuk Savaş'ın **bitiminden** önceki döneme göre önemli ölçüde düşmüş durumda. ABD'nin ekonomik gücü, AB ve Japonya, Çin ve diğer Güneydoğu Asya ülkelerinin oluşturduğu Doğu Asya ekonomik grubuyla karşılaştırıldığında ciddi bir gerileme yaşıyor. ABD'nin askeri gücünü kullanmadaki ısrarı, yalnızca Soğuk Savaş sonrası jeopolitik tabloya yönelik ve dünyada ortaya çıkan yeni tehlikelere ilişkin, doğal bir yanıt değil, asıl gerileyen ekonomik gücü ve karşısında gittikçe artan yeni rekabet kaynakları nedeniyle geliştirdiği bir refleks olarak görülebilir. Amerikalı yeni muhafazakâr liderler, ABD'nin askeri gücünü 'tüm rakiplerini alt etmesini sağlayan bir koz olarak' görüyor ve çöküşün bu yolla durdurulabileceğine inanıyorlar,¹² İşte Bush yönetiminin son beş yıldır başarmaya çalıştığı tam budur: ABD'nin askeri gücü sayesinde oyunun kurallarını değiştirip, iktisadi alanda başaramadığını askeri zor gücüyle gerçekleştirmeye çalışarak, militarize olmuş bir dünya yaratmak ve böylelikle dünya üzerindeki hegemonyasını bir süre daha devam ettirmek. Bu açık olarak tanımlanan stratejik bir hedef, amaçları belirli bir plandır; bu anlamda bu politika sadece bir komplo teorisi ile izah edilemez. ABD yönetiminin bu yeni politikası, uluslararası sistemin bugünkü işleyiş biçimine ve yapısal dinamiklerine direk tekabül etmekte ve bu nedenle de ABD yönetimi var olan yapısal olanakların üstünlüğünü kullanarak egemen sistemi devam ettirmeye çalışmaktadır. Bu yazı, bir anlamda bu sistemik işleyiş ve sistemin dinamiklerine bakarak, yeni muhafazakâr Bush yönetiminin son dönemde izlediği politikaların ardında yatan dürtülere ve bunların çıkış noktalarına makroekonomik bir açıklama getirme girişiminin bir ürünüdür.

r

24 petrodoların sonu

Amerikan "Dolar" Emperyalizmi

Düşünün: Büyük borç çindesiniz ama her gün karşılıksız milyonlarca dolarlık çek yazıyorsunuz -yeni bir lüks araba, deniz **kıyısında** bir yazlık, hayatınızın dünya turu için. Çekleriniz karşılıksız, ancak onlar size sürekli yeni bir şeyler salın almayı sürdürüyorlar, çünkü bu yazdığınız çekler asla bankaya ulaşmıyor! Herkesin sahip olmak istediği şeyin -diyelim petrol ya da doğalgaz- sahipleriyle özel bir anlaşmanız var ve buna göre ödeme olarak yalnızca sizin çeklerinizi kabul edecekler. Bu, doğal olarak, herkesin petrol ya da doğalgaz alabilmek için sizin çeklerinizi stoklamak zorunda olduğu anlamına geliyor. Sizin çeklerinizi stoklamak zorunda oldukları için de, sizin çek verdiğiniz esnaf, bu çekleri başka şeyler almak için kullanıyorlar. Siz bir TV almak için bir çek yazıyorsunuz, TV satıcısı petrol ya da doğalgaz almak için sizden aldığı çekleri başkasına veriyor, bu satıcı manavdan biraz sebze satın almak için sizin çeklerinizi kullanıyor, manav onunla ekmek satın alıyor, fırıncı bir miktar un alırken sizin çeklerinizi kullanıyor, ... ve bu böyle sürüp gidiyor. Sonuç olarak, sizin yazdığınız ve aslında bankada karşılığı olmayan çekler asla bankaya ulaşmıyor.

Bu durumda, kayıtlara göre kâğıt üzerinde sizin ciddi bir borcunuz var, ancak çekleriniz bankaya ulaşmadığı sürece, ödeme yapmak zorunda değilsiniz. Esasında TV'nizi [ve diğer ihtiyacınız olan her şeyi] bedavaya almış oluyorsunuz.

İşte ABD, son 30 yıldır bu durumun keyfini sürüyor.⁴³

ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda hâkim küresel süper güç haline gelmesinden itibaren hegemonyası tartışılmaz üç temel üzerine yükseldi: 1) ABD'nin tüm rakipleri üzerindeki tartışmasız askeri hâkimiyeti; 2) Amerikan üretim yöntemlerinin üstünlüğü ve ABD ekonomisinin görece gücü; 3) Son olarak da, küresel rezerv para konumundaki ABD doları sayesinde küresel ekonomik piyasalarını tamamıyla kendi denetimi altında tutması.

abd emperyalizminin yumuşak karnı 25

Bu üç temel faktör içerisinde. Amerikan dolarının rolünün en önemli olduğu, yani diğer faktörlerden daha temel bir işlev gördüğü iddia edilebilir. Yukarıdaki örnekte de gördüğümüz gibi, bir ülkenin para birimi dünya ticaretinde rezerv para birimi olarak kabul gördüğü andan itibaren, artık o ülke ihtiyacı olan ne varsa onu, sadece yeni para basarak, yani kendisine kâğıt parasından başka hiçbir şeye mal olmayan bir şekilde elde edebilir. Bu nedenle bir para biriminin dünya ticaretinin aracı, yani rezerv birim olması çok ama çok avantajlı bir durumdur, bu nedenle de süper güç olmanın temel bir kriteridir.

ABD doları, bugün **dünyanın** rezerv para birimidir ve bu, tüm dünyadaki merkez bankalarının büyük miktarlarda Amerikan dolarını rezerv olarak bulundurması anlamına gelir. Bu durumun bir sonucu olarak bugün Amerika, herhangi başka bir para birimini rezervinde tutmaksızın tüm dünyadan kolayca borç almakta, sadece ve sadece dolar basarak, istediği her şeyi böylece elde etmektedir. Amerikan doları fiilen küresel rezerv para olduğundan. ABD parası bugün, tüm resmi döviz rezervlerinin yaklaşık üçte ikisini oluşturmaktadır. Amerika, bu nedenle, faiz oranlarında diğer paralarla rekabet etmek zorunda değil ve hatta düşük faiz oranlarında bile sermaye ABD dolarına yönelmektedir. ABD dışında dünyada daha fazla dolar dolaşımında kaldıkça, ya da yabancı yatırımcılar Amerikan **varlıklarına** daha fazla dolar yatırımı yaptıkça, dünyanın geri kalanı ABD'ye bu dolarların karşılığı olarak mal ve hizmet sağlamak zorundadır. ABD borçlarını dahi kendi para birimiyle ödeyebilme lüksüne sahiptir. Yani, sonuç olarak, hiç bir şey üretmeden, hiçbir zahmete katlanmadan, sadece bu rezerv para birimini, yani ABD dolarını basma tekelini elinde bulundurduğu için, ABD gerek duyduğu her mali karşılıksız olarak alabilmekte ve kendi vatandaşlarına gerek gördüğü servisleri kolayca sunabilmektedir.

Bu mekanizma nasıl çalışıyor?

ABD diğer ülkelerin ABD'de harcadığından daha fazla parayı.

26 pet rodalar m sonu

başka ülkelerde harcayarak (ürünlerini satın alarak, yatırım yaparak, ya da onlara dolar vererek) ciddi bir ödemeler dengesi açığını yürütür.

Fazla dolarlar ülkelerin merkez bankalarında tutuluyor. Bankalar ABD'den ödeme için altın ya da başka para istemedikleri, sadece ABD dolarını kabul ettikleri surece, dünyadaki diğer ülkelerin merkez bankaları ABD dolarını altınmış gibi kabul ediyor, ve bu durum sürdüğü müddetçe de dolar global rezerv para birimi işlevini sürdürür.^{1*}

ABD ekonomisi dünya ekonomisi içindeki egemen konumu yirminci yüzyılın başlarında atılan adımlarla sabitleşmeye başlamıştı. O ilk dönemde ABD dolarının değeri altın ile mukayese ediliyor ve altına bağlı olarak belirleniyordu. Böylelikle değeri -altına bağlı olduğu için- ne artıyor, ne de azalıyor, altının değeriyle aynı kalıyordu. Piyasadaki paranın büyük çoğunluğu bugünkü gibi kâğıt paraydı. Ancak, paranın değeri altın ile hesap edildiği için, bir talep geldiğinde, merkez bankalarının bu kâğıt paraları alıp karşılığında altın ödemesi gerekiyordu. Mevcut kanun ve uluslararası antlaşmalar bunu gerektiriyordu. Bu 'konvertibilite', yönetimlerin enflasyonu önlemek için basabileceği kâğıt para miktarına bir üst sınır getiriyordu. Kâğıt para ve altın arasındaki bu bağlamı, geleneklerin olduğu kadar **hukukun** da bir ürünüydü. 1913'te kurulan ABD Merkez Bankası (FED), kâğıt para olarak bulunan her bir dolar için en az kırk sentlik altın desteğini garantilemek zorundaydı.^{1^} O dönemde bugün olduğu gibi sürekli enflasyon sorunu yoktu. 1929-1931 tarihlerinde Büyük Depresyon sırasındaki yüksek enflasyon seviyeleri ve hükümet açıklarındaki astronomik rakamlar, ABD dolarının altın tarafından desteklenmesini olanaksız hale getirdi. Bu durum, 1930'ların başında ABD Başkanı Roosevelt'in, dolar altın oranını uygun gördüğü şekilde ayarlamasına yol açtı.¹⁶ Bu noktaya kadar ABD dünya ekonomisindeki egemen bir güç olmuştu, ancak ekonomi cephesinden bakıldığında henüz daha bir imparator değildi. Doların sabitlenmiş değeri ABD yönetiminin, diğer ülke-

abd emperyalizminin yumuşak karnı 27

lerden -onlara altına çevrilebilen dolar sağlama yoluyla— ekonomik fayda sağlamasına izin vermiyordu,

Amerikan İmparatorluğu, kavramın gerçek ekonomik anlamıyla, 1945'te Bretton Woods Antlaşmasıyla doğdu.¹⁷ **1945'ten** sonra, dolar altınla tam konvertible olmadı, yalnızca **yabancı**, yönetimler için konvertible hale getirildi. Bunun sonucunda, Dolar kendisini küresel rezerv para olarak inşa etti. Bu planlanmış bir gelişme değildi. Doğrudan ABD'nin hegemon dünya gücü olması gerçeğinin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmıştı: neredeyse tüm uluslararası para hareketlerinin yarısından fazlası, dolar üzerinden gerçekleştiriliyordu; dünya üretiminin yarısından fazlası ABD'de imal ediliyordu; aynı zamanda dünyadaki altın rezervlerinin büyük bir bölümü de ABD'nin elinde toplanmıştı. Bu, ikin-d Dünya Savaşı sırasında mümkün hale gelmişti: ABD, müttefiklerine altın karşılığında askeri malzeme ve erzak sağlamış ve bu yolla dünya altın rezervlerinin büyük bir bölümünü kendi elinde toplamayı başarmıştı. Böylece, 1945'e gelindiğinde dünyadaki altının yüzde sekseni ABD'nin elinde toplanmıştı ve dünya üretiminin de yüzde kırkını ABD gerçekleştiriyordu.¹⁸

Bununla birlikte, 1960'ların saldırgan politikaları ABD doları üzerinde gitgide artan ciddi bir basınca neden oldu. ABD ekonomisi, kümülatif bir rezerv açığı ile karşı karşıya kaldı. Özellikle, Amerika'nın Vietnam savaşını finanse etmek için dolar sunumu acımasızca arttırıldı. Mali olarak Vietnam Savaşı tam bir faciay-dı.¹⁹ ABD altın rezervlerinin izin verdiği kadar fazla para harcadı ve bastı. 1963'e gelindiğinde Manhattan'daki ABD altın rezervi o kadar düşük bir seviyeye inmişti ki, ABD'nin yabancı merkez bankalarına olan borçlarını ödemek mümkün görünmüyordu. 1970'te altın rezervlerinin dolar emisyonuna oranı yüzde elli beşe, **1971'de** ise hızla yüzde yirmi ikiye düşmüştü. Vietnam Savaşı'ndan önce ABD'nin resmen otuz milyar dolarlık altın rezervi bulunuyordu, ancak gittikçe artan savaş masraflarını karşılamak için beş yüz milyar dolardan fazla para harcanmıştı.²⁰ Yani elindeki altın miktarının yaklaşık yirmi katına tekabül

28 petrodoların sonu

eden bir harcama -karşılığı olmayan kâğıt para basımından başka çaresi yoktu ABD yönetiminin. Aynı dönemde, İkinci Dünya Savaşı sonrası yeniden yapılanma döneminin de sonuna gelmiş, savaştan zayıf düşerek çıkan Avrupa ve Japon ekonomileri yeniden güçlenerek kendi ayakları üzerinde gelişme yoluna girerek ABD karşısındaki ekonomik konumlarını güçlendirmişler ve bütün bunlar ABD doları üzerindeki mevcut basıncı ciddi bir şekilde artırmıştı. Sonuç olarak uluslararası planda ABD dolarına olan güven ciddi bir şekilde sarsılmıştı. Bu güvensizlik ortamında dolara ilk ciddi tepki Fransa'dan geldi: Fransız Devlet Başkanı de Gaulle, 1965'te Fransa merkez bankasındaki dolar rezervlerinin karşılığı olarak ABD'den üç yüz milyon dolar karşılığı altın talep ettiğinde, ABD mali sistemi açıkça iflas ile karşı karşıya geldi.²¹ 1970-71'de başka yabancı merkez bankaları da, itibardan düşen dolarları ellerinden çıkarmak amacıyla, dolar rezervlerini **altına** çevirmek talebiyle ABD'ye başvurduğunda durum uluslararası bir krize dönüştü. Doğal olarak dolardan büyük bir kaçış başlamıştı ve ABD yönetimi başka çaresi olmadığından bu krize yanıt olarak 15 Ağustos 1971'de dolarla altın arasındaki **bağlantıyı** kestiğini ilan etti ve böylece hiçbir ödeme de yapmayacağını resmen açıkladı. Bu karar mevcut seçenekler içinde belki de tek mümkün olanıydı, çünkü ABD merkez bankası hazinelerindeki altın miktarına bakıldığında, ABD yönetimi dünya piyasalarında birikmiş dolarlarını geri alıp yerine altın ödeyecek durumda değildi. ABD dışındaki ülkelerin yönetimleri ve yabancı merkez bankaları bir seferde, ellerinde tuttıkları dolar miktarının dörtte birini bile değiştirmek isteseler, ABD bunu bile yerine getirecek durumda değildi. Aslında ABD yönetiminin bu kararı açıkça bir iflas kabulü anlamına geliyordu, Sonuç olarak, böylece Bretton Woods sistemi sona ermiş oldu.²²

Bu, dolara dönük ciddi bir güven kaybıyla gelişen önemli bir krizdi. Sonuçta dolar uluslararası para piyasasında 'başiboş' kaldı, bu durum hegemonik para olarak doların konumunu da zayıflattı. Artık doların arkasında ABD yönetiminin 'tam güvenirliliği ve saygınlığı' dışında bir şey kalmamıştı. Bu noktadan sonra,

abd emperyalizminin yumuşak karnı 29

ABD, başkalarından almak zorunda olduğu mal ve hizmetler karşılığında diğer ülkeleri değeri düşmüş her doları kabullenmeye devam etmeleri için ikna etmenin yolunu bulmak zorundaydı. Diğer ülkelerin ABD dolarını tutmaları için ekonomik bir gerekçe bulması gerekiyordu: bu gerekçeyi petrol sağladı ve *petro-dolar* kavramı burada can alıcı bağlantı haline geldi. "Petrodolar", bir ülkenin petrol satışı aracılığıyla kazandığı dolara verilen isimdir. Petrol satışında dolar kullanımını sağlamak için, 1972-74 arası ABD yönetimi Suudi Arabistan'la bir dizi anlaşma imzaladı. Henry Kissinger'in kişisel girişimi ve ABD devlet başkanının onayıyla gerçekleşen ve "ABD-Suudi Arabistan Ortak Ekonomik Komisyonu Anlaşmaları" adı altında bilinen bu anlaşmalara göre, ABD Suudi Hanedanının iktidarına askeri yardım ve teknik destek sağlayacak, buna karşılık Suudi yönetimi kendi ürettiği petrolü sadece ABD doları üzerinden satacaktı.²³ Ayrıca, petrol üreten ülkeler topluluğu OPEC içinde en önemli üye durumunda olması nedeniyle de, Suudi yönetimi, OPEC içinde de sadece ABD doları ile petrol satışı yapılacağına teminatını ABD yönetimine vermişlerdi. Büyük bölümü asla yayımlanmamış ve kamuoyu tarafından bugün dahi pek az kavranan bu anlaşma, iktidardaki Suudi krallığına tehlikeli bir coğrafyada çok istediği güvenliği sağlıyordu. ABD için de OPEC'de sağlam ve çok önemli bir müttefiki garanti altına alıyordu.^{24*} Suudi Arabistan dünyanın en büyük petrol üreticisi ve OPEC'in de lideriydi. Ayrıca, yüksek petrol kapasitesi sayesinde, örgütün belirlenmiş bir üretim kotası olmayan tek üyesidir.²⁵ Yani, dünya piyasasında petrol kıtlığı ya da bolluğu yaratacak şekilde petrol üretimini arttırabilme ya da düşürebilme olanağına sahipti ve bu nedenle petrol fiyatını direk belirleyici durumda 'swing' üretici konumundaydı. Suudi yönetimiyle yapılan anlaşmanın hemen ardından, Suudi Arabistan'ın dayatmasıyla, OPEC de bu anlaşmayı kabul etmiş ve böylece artık OPEC'in ürettiği petrol sadece ABD doları üzerinden satılır hale gelmişti. Dolayısıyla petrol standardı, dolar standardı haline gelmiş oldu.

30 psiodoların sonu

Peki, bugünkü olaylara baktığımızda geçmişteki bu anlaşmanın ne önemi var?

Petrol, yalnızca uluslararası ticarete yaygın olarak kullanılan önemli bir mal değildir, önemi ve anlamı çok daha kapsamlı, köklü ve kritik bir sanayi faktörüdür: Onun yokluğunda hiç bir çağdaş ekonomi işleyemez, adeta hayat durur. Gündelik hayatımızda kullandığımız her türlü temel kolaylık ve faaliyet petrol sayesinde gerçekleşmekte, modern hayat tam anlamıyla petrolün varlığı ve gücü etrafında örgütlenmektedir. Isınmaktan yolculuğa, taşımacılıktan üretmeye kadar her şey petrolün kullanımı sonucunda gerçekleşmektedir. Tarımsal ürünler dahi petrol sonucu elde ettiğimiz kimyasal maddeler ve gübreler sayesinde bugünkü verimli düzeyde gerçekleşmektedir. Dünya petrol üretiminin yüzde on yedisi bugün tarımsal üretimin gerçekleşmesi için kullanılmaktadır. Hiçbir üretim, hiç bir fabrika petrolsüz çalışamaz durumdadır. Alternatif enerji kaynakları dahi az miktarda dahi olsa bir miktar petrolün varlığı ile çalışır hale gelmektedir. Eğer petrol yoksa ne nükleer enerji santralleriniz ve ne de güneş enerjisi kullanan sistemleriniz çalışabilir. Bu durum dünyadaki bütün ülkeler için geçerlidir, ister zengin olun ister fakir, eğer gelişmek, hayatı devam ettirmek istiyorsanız petrole ihtiyacınız en acil ihtiyaçtır.

Eğer petrolünüz yoksa satın almanız gerekir ve dünya piyasalarından petrol almak istediğinizde de bunu ancak ABD doları ile satın almak zorundasınız. ABD dışındaki diğer bütün ülkeler, sanki ellerinde altın alıp tutuyorlarmış gibi, doları alıp ellerinde tutarlar, çünkü petrolü dolarsız satın alamazlar. Bu noktanın önemi, 2002 yılında, ABD'nin eski bir Suudi Arabistan büyükelçisi tarafından ABD kongresindeki bir komitede şu sözlerle ifade ediliyordu: 'Suudilerin tarihsel olarak yaptıkları en kritik şeylerden biri, ABD'yle dostluğu sürdürmenin yanında, petrolün dolar üzerinden fiyatlandırılmasında ısrarcı olmalarıdır. Bu nedenle ABD Hazinesi başka hiçbir ülkenin sahip olmadığı bir avantaja sahiptir. Gerektiği her durumda para basarak petrol alabilmekteyiz.'²⁶

Bu durumun ABD'ne getirdiği iktisadi üstünlük tartışmasız. Petrol ticaretinde ABD dolarının küresel rezerv para olduğu sistem, dolara olan talebi 'y^ap^{at}' bir şekilde yüksek tutmaktadır. Bu, ABD'nin, artan askeri harcamalar ve tüketim malları ithalatı dışında hiçbir şeye para harcamayarak dolar basmayı sürdürmesine olanak sağlamaktadır. Teorik olarak, basılabilir dolar miktarı için hiçbir sınırlama bulunmamaktadır. Dünyada petrole olan ihtiyaç sürdürüldüğü, ABD ciddi bir tehditle karşılaşmadığı ve diğer devletlerin ABD dolarına olan güvenleri sarsılmadığı sürece, ABD doları üzerinde kurulmuş olan bu sistem işlemeye devam edecektir.²⁷

1970'lerden bu yana ABD'nin ekonomik hegemonyasının vazgeçilmez temeli ve gücü işte bu nokta, yani ABD dolarının rezerv para birimi olması, üzerinde yükselmiştir. Bu sistemin ABD yönetimine etkin bir şekilde dünya petrol piyasasını kontrol etme olanağı sağladığını söylemeye gerek yok.

Petrodolar, yukarıda açıklamaya çalıştığımız nedenler yüzünden, kaçınılmaz olarak jeopolitik filtresinden geçen çağdaş dünya ekonomisinin belki de en kritik temellerinden biridir. Bu durum, ABD'nin politik ve ekonomik elite yadsınamaz yararlar sağlamış ve ABD ekonomisini gerçek gücünün çok üzerine tekabül eden bir yere oturtmuştur. Ancak aynı nedenler sonucu, ABD ekonomisi, doların küresel rezerv para olma rolüne son derece derin bir şekilde bağımlı olarak gelişmiş ve bu nedenle de bu bağımlılık ABD için ciddi bir tehlikeyi de içinde barındıra gelmiştir.

Yukarıda izah ettiğimiz süreç içinde, 1970'lerden itibaren, dolar hızlı bir şekilde yabancı bankalarda, özellikle de petrol ihraç eden ülkelerin bankalarında birikmekteydi. Bu petrodolarlar ek bir mali sorun ortaya çıkardı: çünkü Batı Avrupa ve Japonya'dan farklı olarak petrol ihraç eden ülkelerin büyük bölümü sanayileri çok gelişmemiş ülkelerdi ve sınırlı iç tüketim ve kalkınma olanağına sahip bulunuyorlardı. Nixon yönetimi, bu ülkeleri ABD Hazine bonoları satın almaya ikna ederek bu soruna o gün için

32 pet rodalar m sonu

bir çözüm üretmiş oldu. Bu ise, o dönemden beri ABD yönetiminin muazzam ticari açıklarıyla baş etmesinin temel stratejisini oluşturdu.²⁸ Petrol üreten ülkeler için de, bu petrodolları doğrudan doğruya ABD ekonomisine yatırmak kur riskini en aza indirdiği için karlı ve tercih edilir bir yöntemdi.

OPEC petrolü, ABD doları üzerinden fiyatlandırıldığı ve OPEC ABD yönetiminin yatırım araçlarını kullandığı surece ABD yönetimi çifte borçlanma olanağına sahip oluyordu. Bu borçlanmanın bir bölümü petroldendi. Yönetim petrol ödemesi yapmak için dolar basabiliyordu ve Amerikan ekonomisi, OPEC mal ve hizmetler için doları kullandığı sürece petrol ödemelerine karşılık mal ve hizmet üretmek zorunda kalmıyordu. Çok açık ki, dolar petrol için bu değişim aracı olmasaydı bu sistemin işlemesi mümkün olmazdı. Borcun ikinci kısmı para basmadığı halde petrol için dolar ödemek zorunda kalan bütün diğer ekonomilerden geliyordu. Bu ekonomiler OPEC ödemelerini yapabilmek için ihtiyaç duydukları dolara karşılık mal ve hizmetlerini satmak zorundaydılar.²³

Uzunca bir süre bu durum devam etti. Dünya petrol ticareti bir tek ABD doları kullanılarak yapıldığı için ABD doları bu üstünlüğünü sürdürdü. Bu yolla ellerinde dolar biriktiren petrol üretici ülkeler de bu paraları ABD hazine bonolarına yatırdılar. Böylece ABD bir kat daha karlı olarak kendi ticaret açığını da dengelemenin yolunu bulmuş oldu. Bu durumu tehdit edecek herhangi bir neden mevcut görünmüyordu. Ancak 1990'ların başında Sovyet bloğunun bitişi ve yeni bir Avrupa ve Avrupa Para Birli-ğ'i'nin ortaya çıkmasıyla ABD'nin küresel iktidar konumunu tebdil eden tümüyle yeni bir etken ortaya çıktı. Özellikle de, 1999 sonlarına doğru avronun ortaya çıkışıyla küresel mali sisteme tümüyle alışılmışın dışında bir unsur eklenmiş oldu. 'Avronun ortaya çıkışı, 1971'de ABD'nin altın destekli dolar uygulamasından vazgeçmesinden sonra, küresel mali piyasaların en önemli olayıdır.'³⁰ Bundan hemen birkaç yıl sonra avro, dünya mali piyasalarında ikinci önemli para birimi haline geldi ve gerçek bir alternatif olarak kabul gördü.³¹ Petrol ticaretinin önemli bir kısmı dolar

abd emperyalizminin yumuşak karnı 33

yerine avroyu kullandığında pek çok başka ülke para rezervlerinin büyük bir bölümünü avro olarak tutacaktı. Haziran 2003 tarihli bir HSBC raporuna göre, dolardan küçük bir kayma ya da akıştaki küçük bir değişiklik bile büyük değişimler yaratma potansiyeline sahipti.³² Bu durumda dolar küresel sermaye için avro ile doğrudan rekabete girmek zorunda kalacaktı. Bundan böyle yalnızca Avrupa dolara ihtiyaç duymamakla kalmayacak, petrolünün yüzde 80'den fazlasını Ortadoğu'dan ithal eden Japonya da ve son yıllarda artan petrol kullanımıyla dünya pazarlarında en önemli çıkışı yapan Çin de, dolar varlıklarının büyük bölümünü avroya çevirmek zorunda kalacaktı. Ayrıca, dünyanın en büyük petrol ithalatçısı olan ABD de önemli bir miktar avro rezervi tutmak zorunda kalacaktı. Bu ABD'nin parayı yönetme çabasına büyük bir darbe olacaktı: ABD yönetimi, her biri aşırı derecede istikrarsızlık barındıran mevcut vergi, borç ve ticaret politikalarında büyük bir değişime zorlanacaktı.

Bugün Amerikalılar yıllık üretimlerinin yedi yüz milyar dolar üzerinde harcama yapıyor, yani bu yedi yüz milyarı ödünç alıyorlar. Bu, her bir ABD vatandaşının ortalama olarak kazandığından üç bin dolar daha fazla ithal malı kullandığı anlamına gelmektedir.³³ Bu büyük miktarlardaki parayı Çin, Japon ve Avrupa ülkelerinin Merkez Bankaları'ndan elde ediyorlar, çünkü bu bankalar dolar rezervi bulduruyor. Bugün Çin, 853.7 milyar dolar ile en büyük ABD parası rezervine sahip olan ülke, onu sekiz yüz elli milyar dolarla Japonya izliyor. ³⁴ Böylece dünyanın geri kalanı satıcılardan oluşuyor -Çin, Japonya, Hindistan ve AB. Dünyanın geri kalanı yatırım yapıyor, üretiyor, yeni malları geliştiriyor ve ABD'ye ihracat yapıyor ve böylece ABD'ye hep daha fazla borç veriyor. IMF'nin 2005 raporunda, ABD ekonomisinin artan kırılganlığına dikkat çekiliyordu.³⁵ Rapor, ABD ekonomisinin artan biçimde, yabancılardan "benzeri görülmemiş borçlanma" olarak adlandırdığı mekanizmayla desteklendiğine işaret ediyordu ve ABD'nin açığının uzun vadede sürdürülemez olduğunu belirterek devam ediyordu. ABD'nin giderek kötüleşen mali durumu konusunda uyarı yapan ABD Sayıştay Bakanı

³⁴ petrodoların sonu

David M. Walker, 14 Mart 2006'da şunları söylüyordu: 'Bireysel tüketicilerden seçilmiş yetkililere kadar pek çok Amerikalı sanki yarını yokmuş gibi bugünkü harcamalarını yapıyor. ... Yönetimlerinin yaptığı gibi, pek çok Amerikalı, gelirlerinin üstünde yaşıyor ve ağır biçimde borçlanıyor.'³⁶

Tüm bunların Irak ve İran ile ne ilgisi var?

2003 Irak'ın işgali

Doların rezerv para olma konumu ve bunun petrol üreten ülkelerle ilişkisi Irak'taki son çatışmada gözlemlenebilir. 6 Kasım 2000'de, Amerikalılar Florida'daki tartışmalı başkanlık seçimi sonuçları nedeniyle şaşkına dönmüş haldeyken Irak yönetimi, BM'nin Petrol Karşılığı Gıda Programı çerçevesindeki petrol satışı için artık dolar kabul etmeyeceğini ve Irak'ın petrol ihracat parası olarak avroyu kabul etmeye karar verdiğini açıklıyordu. Bundan sonra Irak'ın 'gizli silahı'ndan söz edilmeye başlandı.³⁷ ilk kez bir OPEC ülkesi dolarla fiyatlandırma kuralını ihlal etmeye cesaret ediyordu. Ve bundan sonra avronun değeri arttı ve dolar durmaksızın değer kaybetti.³⁸ Libya, bir süredir petrolün dolarla değil avroyla fiyatlandırılmasını sağlamaya çalışıyordu. **ZOOl'de** Venezüella'nın Rusya'daki büyükelçisi Venezüella'nın tüm petrol satışlarını avro üzerinden yapmasından bahsetti.³⁹ İran, Rusya ve diğer ülkeler de petrollerini avro üzerinden değerlendirmek istediklerinin işaretini veriyordu. Petrol ticareti, doların hegemonyasının dayandığı merkezi unsur olduğundan tüm bu gelişmeler ABD ekonomisinin gücü ve ABD'nin küresel hegemonyası için çok önemli potansiyel tehditler anlamına geliyordu.

Britanya **ile** ittifak yapan ABD 2003 Martı'nda Irak'a askeri müdahalede bulundu ve ülkenin yönetimini ele geçirdi. Irak'a saldırı ve ardından gelen işgal belki de ilk 'petrol parası savaşı' olarak hatırlanacaktır. Bugün Irak işgalinin Saddam'ın Kitle Imha Silahları (WMD) programının oluşturduğu tehdit ve uluslararası terörizmle savaşla ilgili olmayıp Irak'ın petrol rezervlerinin sdb emperyalizminin yumuşak karnı ³⁵

kontrolünü elde etmek ve bu yolla uluslararası petrol piyasalarında ABD dolarının hâkim para konumunu sürdürmek için gerçekleştirildiğini gösteren pek çok kanıt bulunuyor.^{4°} Haziran 2003'te, dönemin ABD Savunma Bakanı Yardımcısı Paul Wolfowitz'e, nükleer caydırıcılığa sahip olduğunu açıklayan Kuzey Kore dururken neden kitle imha silahlarına sahip olmayan Irak'ın işgal edildiği soruluyordu. Wolfowitz bu soruya, 'Kuzey Kore ve Irak arasındaki en önemli fark, Irak'ta ekonomik olarak başka bir şansımızın olmayışdır'^1 yanıtını veriyordu. Elbette ABD yönetimini Irak savaşına zorlayan güçler ve dürtüler çok karmaşıktır. ABD dolarının petrol ticaretindeki belirleyici para olarak kalmasını sağlamak, bunların belirleyici olanı gibi görünüyor. Hatta bu dürtü petrol üzerinde hâkimiyet kurmaktan daha fazla öne çıkar gibidir.^{4²}

işgalden iki ay sonra, Irak'ın avro hesapları dolara çevrildi ve bir kez daha Irak petrolü için ödemelerin yalnızca ABD doları üzerinden yapılacağı **açıklandı. +3** Küresel ölçekte doların egemenliği bir kez daha restore edildi. Ancak hikâye bununla bitmiyor. Savaşlar çoğu zaman planlandığı gibi gerçekleşmez. İronik bir şekilde, yakın dönemde ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice'in da itiraf ettiği gibi 'binlerce taktik hata'nın yapıldığı Irak işgali, ABD'nin Soğuk Savaş sonrası küresel hâkimiyetini sağlamlaştırmak ve güvence altına almak anlamına geliyordu.⁴⁵ Paradoksal bir şekilde, tüm bu askeri ve siyasi ilerleme ve ABD'nin Avrasya'da artan askeri gücüne karşın bir dizi **ekonomik** ve politik nedenle, **Ortadoğu**, Güney Amerika ve Rusya'daki artan sayıda petrol üreticisi açık açık petrolün dolar yerine avro ile alınıp satılmasından ya da petrol ticareti için bir 'para sepeti' oluşturulmasından bahsediyor,"⁶ Bu gerçekleştirildiğinde ABD dolarının düşüşünü hızlandıracaktır ve avronun dünyanın ikinci rezev parası haline gelme iddiasını güçlendirecektir. Bir ulusun ekonomisi, yalnızca parası kadar iyi olur ve dolar değer kaybetmeyi sürdürürse bu koşullar altında ABD ekonomisi keskin bir düşüş sürecine girecektir.^{4?}

36 petrodoların sonu

ABD ve başka Batılı devletlerin üstün nitelikli askeri güçleri Irak'ın (ve İran'ın) petrolünü alabilir ancak bunu elinde tutamaz. ABD dolarının düşüşünü savuşturmak bir yana, saldırgan ve kibirli tutumları OPECi kitlesel olarak 'avroya geçiş'e zorlayabilir. ^{4⁸} 2001'den bu yana OPEC üyesi ülkeler keskin bir biçimde avro mevduatlarını arttırıp doları azalttılar. Dolar mevduatları 2001'in üçüncü çeyreğinde toplam mevduatların yüzde yetmiş beşini oluştururken bu oran 2004'ün son çeyreğinde yüzde 61.5'e düştü. Aynı dönemde avro mevduatlarının payı yüzde on ikiden yüzde yirmiye çıktı. ⁴⁹

Tüm bunlar olurken, çok sayıda insan yaralanmış ve öldürülmüş olacak.^{5°} Örneğin Irak'ta, 'başlangıçtaki saldırıları takip eden ABD önderliğindeki askeri yönetim döneminde sivil ölümleri acımasızca artmıştır'. Irak'ta ABD'nin askeri zaferinin şöyle ya da böyle daha barışçı bir dünyaya yol vereceğini düşünenler ani bir şekilde uykularından uyanmış olmalı. Iraq *Body Count* (IBC) tarafından 9 Mart 2000'da yayımlanan rakamlar, (ABD Başkanı Bush'un 'temel savaş operasyonlarının sona erdiğini' ilan ettiği) 1 Mayıs 2003'ten bu yana öldürülen sivillerin sayısının her yıl arttığını gösteriyor.^{5¹} Şubat ayında Bush yönetimi 'Teröre karşı Küresel Savaş'ın ismini 'Uzun Savaş' olarak değiştirdi. Pentagon dört yılda bir Kongre'ye sunduğu Savunma Raporu'nda başka bir 'tehdit analizi' yaptı. Dünya çapında İslamcı militanların oluşturduğu tehdidin 'kuşaklar boyu' devam edeceğini ve pek çok cephede sürecek uzun vadeli bir savaş dönemini gerektirdiğini öne sürdü.^{5²}

Dejâ vu - Kitle İmha Silahları Aranıyor (bu defa iran'da)

Bu cümleleri yazdığım esnada, artan bir dejâ vu hissi yaşıyordum; Son bir kaç aydır medya haberleri Washington'un İran'ın yeraltındaki nükleer tesislerini tahrip etmek için İran'a önleyici bir nükleer bombardıman gerçekleştirmeyi düşündüğü spekülasyonlarıyla doluydu. İran nükleer silah elde etmeye çalışıyor olabilir ve İran'ın yeni Devlet Başkanı Ahmedinejad'ın aşırı milli-

abd emperyalizminin yumuşak kaini 37

yetçi söylemiyle seleflerinden daha uzlaşmaz bir politika izlediği reddedilemeyecek kadar açıktır ancak İran'ın zenginlerine dayanan İran rejimi İntihara eğilimli değildir. Bunun da

ötesinde, nükleer silah yapmaya yaklaştıklarına dair hiçbir kanıt yoktur.⁵³ Tahran, yalnızca nükleer enerji sektörüyle ilgilendiğini açıkladı ve Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşması'nın (NPT) bir imzacısı olarak nükleer yakıt dönüşümünü tüm boyutlarıyla geliştirmeye hakkı olduğunda ısrar etti. Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (UAEK) denetçileri, üç yıldan fazla süredir silahla ilişkili faaliyetlere ilişkin iddiaları araştırmak üzere İran'da bulunuyordu. 3 Ekim 2004'te UAEK Başkanı Muhammed El Baradei, "İran'ın nükleer silahlanma programı yok... Ayrıca, yakın bir tehlike olarak nitelenebilecek bir şey olduğunu düşünmüyorum, İran'da bir nükleer silahlanma programı görmedim. İran'ın nükleer zenginleştirme teknolojisine sahip olmaya çabaladığını gördüm ve İran'da bunun ötesinde bir tehlike bulunmuyor" şeklinde konuştu. Amerikalı yetkililer daha sonra UAEK'yı sorumsuzluk ve yumuşak davranmakla, İran'ı da dolandırıcılıkla suçladılar.⁵⁴ İran ister bugün isterse gelecekte gizli bir silahlanma programına sahip olsun, konu karmaşıktır. Ancak Bush yönetimi, bu konuyu çoktan kafasına takmış durumdadır. ABD'nin BM Büyükelçisi John Bolton, etkin bir İsrail lobi grubu olan Amerikan İsrail Kamu Meseleleri Komisyonu'nda (AIPAC) 5 Mart 2006'da yaptığı kışkırtıcı bir konuşmasında, Washington'un isteklerini tümüyle kabullenmezse bunun 'acı sonuçlarına' katlanacağını söyleyerek açıktan İran'ı tehdit etti.⁵⁵ Bush yönetimi, 16 Mart 2006'da, 2003'te Irak'ın işgaline zemin hazırlayan ulusal güvenlik stratejisini yeniledi ve İran'ın oluşturduğu nükleer tehdidin ABD'nin geleceğindeki en büyük tehdit olduğunu öne sürerek İran'ı diğerlerinden "en büyük mevcut tehlike" diye ayırdı.⁵⁶ Bir yılı aşkın süredir yönetim Eylül 2002'de yayımlanan orijinal stratejinin gözden geçirilmesi üzerinde çalışıyordu. 'İran'ın dışında kalan ülkelerin hiç biri bizim için bu ölçüde bir tehdit oluşturmuyor' diyen 49 sayfalık 2006 (Dört yıllık) Savunma Raporu 'İran rejimi terörizmi destekliyor,

38 petrodoların sonu

İsrail'i tehdit ediyor, Ortadoğu barışını engellemeye çalışıyor, Irak'ta demokrasiyi kesintiye uğrattıyor... Onların olumsuz tutumlarının kötü sonuçları karşısında ulusal ve ekonomik güvenliğimizi korumak için gerekli tüm önlemleri almayı sürdüreceğiz' ifadesini kullanmaktadır. ⁵⁷ Bu strateji, Bush yönetiminin Eylül 2002'de geliştirdiği orijinal güvenlik çerçevesini genişletmektedir. Bu stratejiyle ABD dış politikası, yıllardır sürdürdüğü caydırıcı ve yumuşak tutumdan, düşmanlara onlar ABD'ye saldırmadan önce saldırmayı hedefleyen daha saldırgan bir tutuma doğru kayıyordu.⁵⁸

Kasıtlı bir şekilde sözde 'İran tehdidi' abartılarak **aynı** yalan ve dolaplar gündeme geliyordu. Bu yönlendirmelerle kamuoyu ve ABD Kongresi askeri harcamaların gereksiz şekilde yükselmesine ve savaşa giden yolun açılmasına onay veriyordu.

BM Güvenlik Konseyi, üç hafta süren çetin görüşmeler ve ABD zorbalığından sonra 30 Mart'ta İran'a uranyum zenginleştirme faaliyetlerini durdurması için 30 gün süre veren bir karar oybirliğiyle kabul etti. Ancak bağlayıcılığı olmayan bu karar, Tahran'ın buna uymaması halinde konseyin atacağı adımları içermiyordu. Bu kararın ardından ABD yetkilileri tasarıyı bir dönüm noktası olarak selamladılar ve askeri harekât tehdidinin masada kaldığını söylediler.⁵⁹ BM'nin İran kararıyla birlikte ABD yönetimi açık ya da gizli olarak İran'a müdahale konusunda bir kaç adım daha atmış gibi görünmektedir. Bundan hemen sonra. Nisan başlarında *Washington Post*, ismini açıklamayan ABD yetkilileri ve bağımsız uzmanlara dayanarak, yönetimin daha geniş bir zorlayıcı diplomasinin parçası olarak İran'a dönük saldırı seçenekleri üzerine çalışmakta olduğunu yazdı.⁶⁰

İran'a dönük saldırı ister ABD cruise füzeleriyle, isterse ABD'nin sığınak delici bombalarını taşıyan B2'ler ya da İsrail savaş uçaklarıyla gelsin ABD'yi savaşa iten temel dürtü, ABD, Britanya ve diğer müttefiklerini Irak'a saldırmaya iten şeyle aynı olacaktır. Irak savaşındaki benzer bir şekilde İran'a dönük bir olası ope-

abd emperyalizminin yumuşak kamı 39

rasyonun İran rejiminin hayali Kitle İmha Silahlarıyla bir ilişkisi olmayacaktır, hatta bu operasyon yalnızca petrolle de ilgili olmayacaktır. Temelde, ABD yararına olacak şekilde petrol arzının politik kontrolü üzerine olacaktır. Burada 'politik kontrol' yalnızca petrole

erişimin denetlenmesi değil, -Amerika'nın büyük petrol rezervleri vardır ve dışarıda da çok çeşitli kaynaklara sahiptir- petrolün dolar üzerinden fiyatlandırılmasını garanti altına almak anlamına gelmektedir.⁶¹

İran, Saddam Hüseyin'in 2000'de Irak'ın petrol ihracatını avroya çevirmesinden daha büyük bir saldırıyı gerçekleştirmek üzeredir. Plan yalnızca petrolü avro üzerinden satmaktan ibaret değildir. Bunun ötesinde, petrol ticaretinin avroyla yapılması için tüketicileri olduğu kadar petrol üreticilerini de kapsayan ve bundan çıkarı olan tüm kesimleri içine alan bir petrol borsası oluşturmak hedeflenmektedir.⁶² 2003 ortalarında belli bazı AB ülkelerinin petrol ödemelerini avro üzerinden yapmasına izin veren İran Haziran 2004'te bir duyuru yaptı: Mart 2006'da, mevcut iki borsayla -New York Mercantile Exchange NYMEX ve Londra Uluslararası Petrol Borsası İPE- uluslararası petrol ticareti çerçevesinde, avro temelli bir uluslararası petrol ticareti mekanizmasının kullanılacağı bir zeminde rekabet etmeye başlayacaktı.⁶³ Her ikisi de Amerikan şirketlerinin mülkiyetinde olan NYMEX ve İPLİ dünya petrol fiyatlarının ABD doları üzerinden belirlendiği yerlerdir. Bir İran petrol borsasının makroekonomik sonuçları kayda değer olacaktır.⁶⁴ Petrol alıcı ve satıcılarının, 1945'ten beri, petrol işlemlerini dolardan başka bir para ile gerçekleştirebildikleri ilk uluslararası borsa olan İran'ın girişimi küresel petrol ticareti için başarılı bir alternatif oluşturursa, bu durum Londra (İPE) ve New York'taki (NYMEX) mali merkezlerin bugüne dek keyfini sürdürdüğü tekel konumlarını tehdit edecektir.⁶⁵ Bu alternatif petrol borsası, avroyu (*petroavro*) alternatif bir petrol işlem parası olarak sağlamlaştırabilir. Bu durum, uluslararası rezerv para olan doların (*petrodolar*) avro karşısındaki değerini ciddi biçimde düşürecektir. Bu girişimle Tahran, bugünkü Batı Teksas, Norveç Brent ve BAE Dubai markörlerine (tümü ABD

40 petrodoların

doları üzerinden hesaplanan) açıkça rakip olacak İran ham petrolüne dayalı (avroyla belirlenen) yeni bir petrol 'markörü' oluşturmayı da hedefliyor.⁶⁶

İran dünyanın en geniş enerji havuzunun merkezinde yer almaktadır; çarpıcı bir şekilde Hürmüz Boğazı'ndaki küresel petrol ve doğal gaz kontrol noktalarının üzerindedir. Enerji kaynaklarının Hazar Denizi havzasından Basra Körfezi üzerinden dünya pazarlarına taşındığı, tarihi İpek Yolu'nun kalbinde yer alan en ucuz ve en kısa transit yolu kapsamaktadır. Hazar Denizi'nden Doğu Akdeniz'e uzanan geniş bölgenin önde gelen sınaî altyapısına sahip ve nüfusu en büyük ülkesidir.⁶⁷

İran Suudi Arabistan'dan sonra OPECin ikinci büyük petrol üreticisidir. Rusya, Suudi Arabistan ve ABD'den sonra dünyada dördüncü sırada yer almaktadır. İran'ın coğrafi konumu bu girişim için uygundur: Ortadoğu ve Hazar Denizi bölgesindeki temel petrol yataklarına yakındır ve Çin, Hindistan ve Avrupa Birliği ülkeleri gibi temel petrol ithalatçısı ülkelere de uzak değildir. Ekonomik olarak İran'ın avro temelli bir petrol işlemleri sistemine geçişi kulağa mükemmel gelmektedir: İran petrol üretiminin yüzde otuzunu Avrupa'ya ve geri kalanını da esas olarak Hindistan ve Çin'e satmaktadır.⁶⁸ İran, küresel petrolün yüzde altmışı ve doğalgazın yüzde yirmi beşine olan ihtiyacı Basra Körfezi devletleri karşılarken New York ya da Londra'daki petrol alışverişinin bir anlamı olmadığını öne sürmektedir.⁶⁹ Venezüella gibi önemli petrol üreticilerinin bazıları ve büyük petrol tüketicisi olan ülkelerin birkaçı, özellikle Çin ve Hindistan, İran borsasına desteklerini çoktan açıkladılar.⁷⁰ Borsa, İran'ın petrol sektörüne doğrudan yabancı yatırım seviyesinde de büyük artışa yol açabilir. Sonuç olarak avro karşısında doların düşüşü devam ederse, daha fazla devlet rezervinde tuttuğu dolara karşı avro yüzdesini arttıracaktır ve bu da İran'ın yararına olacaktır, İran Parlamentosu Kalkınma Komisyonu üyesi Muhammed Abaspor nakit döviz rezervinin yarıdan fazlasının artık avro olduğunu söylüyor.⁷¹

abd emperyalitniri yumuşak karnı 41

Bu girişimin en önemli yönü ise, petrole talebin büyük bölümünün artık Doğu'dan ve özellikle de Çin'den geliyor oluşudur. Çin'in sekiz yüz elli milyar dolarlık bir döviz rezervi var ve bu kısa sürede bir trilyon doları aşabilir. Ülkenin en önemli döviz tedarikçisi olan Çin Halk Bankası'nın uçsuz bucaksız döviz rezervleri bir gün dolardan vazgeçtiğinde bunun küresel para re-

zervlerindeki gerçek etkisi hissedilecektir. Çin Halk Bankası bir kez kararlı bir adım atarsa, dünyadaki diğer merkez bankaları para piyasalarındaki etkilerini büyüterek onu takip edecektir.

Avro kullanan ülkelerin ve Rusya'nın dolar yerine avro ile petrol ticaretini tercih etmesi için pek çok neden mevcuttur. ABD dolarının istikrarsızlığı ve para değişiminin maliyeti, petrodolları özellikle çekici hale getirebilir. Şüphesiz aşılması gereken çok sayıda politik engel bulunmaktadır ama petrolün hem avro hem de dolar üzerinden fiyatlandırılma zamanı gelmiş gibi görünmektedir.²

Yüz yıl önce, 'üzerinde güneşin batmadığı' dönemde Britanya'nın parası pound dünyanın bir numaralı parasıydı.⁷³ Pound hâkimiyetini Büyük Britanya'nın dünyanın ilk sanayileşmiş ülkesi olmasına borçluydu. Sanayideki büyük üretkenliği, ürünlerinin hem fiyat hem de miktar olarak dünyanın geri kalan bölgelerindeki diğer ürünlerin yerine geçmesini sağlıyordu ve diğer yerlerde sınaî üretim daha yeni yeni egemen olmaya başlamıştı. Tüm dünya Britanya'ya ham madde satıyordu ve Britanya -ünlü bir ifadeyle- 'dünyanın atölyesi' idi. Britanya'nın ordusunun, özellikle de donanmasının gücü ve sömürge varlıklarının birikimi pound'un ve dünyanın finans merkezi olarak Londra'nın hâkimiyetini tahkim ediyordu. Ancak, bu ebediyen devam etmezdi: Diğer ülkelerdeki sınaî üretimin güçlenmesi ve gelişmesi Britanya ekonomisinin hâkimiyetinin altını oymaya başladı ve rakipleri dinamizm ve üretkenlik anlamında öne geçmeye başladılar. Ve dünya ekonomisinin Birinci Dünya Savaşının ardından ortaya çıkan yeni koşulları pound'un ölüm sinyallerini verdi. Britanya'nın Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasındaki hızla artan borçlanmasının bir sonucu olarak ABD doları ilk olarak

42 petrodoların sonu

alternatif, daha sonra ise hâkim para olarak ortaya çıktı. Dolar bir kez pound'u alt ettikten sonra düzenin değişmesi yalnızca bir zaman sorunu haline gelecekti. Dolar hegemonyasının düşüşünü **tetikleyici** temel güçler, on yıllardır gelişen ancak bugün kendilerini açığa vuran uygun koşulları oluşturabilen güçler gibi görünmektedir. Yakın dönemdeki tüm göstergeler, dünyanın rezerv parası olarak iş gören ABD dolarıyla ilgili uzun süredir devam eden düzenlemelerin sona erdiği bir başlangıca işaret ediyor. Sorun, Amerika'nın yerini kimin alacağıdır.

İktidarın doğuya kayması

Dünya ekonomik sahnesi hızla değişiyor ve çok farklı bir dünya ortaya çıkıyor. Muhtemeldir ki, ABD ve AB'nin jeopolitik rekabete doğru yol aldığı söylemek için çok erken, ancak uyarı sinyalleri kesinlikle mevcuttur. Avronun yükselişi ve sonucunda Amerikan dolarıyla rekabetinin jeopolitik sonuçları olacaktır. Yakın gelecekte, ABD ve Avrupa küresel ticaret ve finans üzerine daha yoğun bir rekabete girecek gibi görünüyor. Kendisini daha fazla hissettiren ve dinamik bir Avrupa ile daha az rekabetçi bir Amerikan ekonomisi, ticari anlaşmazlıkların daha politikleşeceğini gösteriyor.

Kuşkusuz bu politik-ekonomik eğilimlerin hiçbirinin Avrupa ve ABD arasında bir silahlı uyuşmazlığa yol açabileceğini söylemek doğru değildir. Ancak bunların herhangi biri, bugün yaşadığımızdan çok daha farklı dengeler üzerinde yükselecek farklı bir dünyanın ortaya çıkmasıyla sonuçlanabilir.

Bununla birlikte, öyle görünüyor ki, önümüzdeki yirmi yıllık bir sürede, yani 2026'da, hem Amerika hem de Avrupa birbirlerinden ziyade Asya'nın yükselişiyle ilgili kaygılar üzerine daha fazla kafa yoruyor olacaklar. Dolar hegemonyasında bir çöküş olmasa bile, zenginlik ve iktidarın Çin ve Hindistan'a yoğun ve hızlı bir şekilde kayması için ikna edici çok fazla kanıt var gibi görünüyor. Hali hazırda Çin ve Hindistan'ın ekonomik gücü, Batılı devletlerin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'sının (GSYH) üç-beş

abd emperyalizminin yumuşak karnı 43

katı kadar **artıyor**.^{7*} iktidarın Batı'dan Doğu'ya geçişi 1990'ların sonlarından bu yana sürmektedir ve Washington düşünce kuruluşları, Asya'nın ve özelde Çin'in mikroelektronik, nanoteknoloji ve uzay çalışmalarındaki hızlı gelişimi üzerine kalın raporlar yayımlamakta ve

bunun Amerika'nın küresel liderliği için anlamı üzerine karamsar senaryolar yazmaktadırlar. Amerikan yönetimi Çin'i potansiyel bir 'stratejik rakip' olarak görmekte ve 1990'ların başından itibaren onun üzerindeki baskısını yoğunlaştırmaktadır. ABD için çarpıcı olan bir nokta, Çin'in petrole talebinin giderek artmasıdır. Çin 2004 yılında dünyada petrol ürünleri tüketen ikinci büyük ülke haline gelmiştir, ilk kez 2003'te, günlük toplam altı buçuk milyon varil talebiyle Japonya'yı geride bırakmıştır. EIA'nın tahminlerine göre, 2025'te Çin'in petrol talebi, günlük 14.2 milyon varil olacak ve bunun net 10.9 milyon varili İthal edilecektir. Çin ekonomisinin küresel güçlere açılması, ABD'nin Soğuk Savaş politikasının bir parçasıydı. ABD, 1970'lerde Sovyet bloğuna karşı Mao Zedung ile yeniden yakınlaşmaya niyetleniyordu, komik bir biçimde, otuz yıl kadar sonra ABD, Çin'de hızla yayılan bir piyasa ekonomisini giderek kendi küresel hegemonyasına ciddi bir tehdit olarak görmektedir. ABD ekonomisindeki belirsizlikler ve ABD'nin teknolojik liderliğinin çöküşü ABD'nin stratejik ekonomik tercihlerini yeniden düşünme zamanının geldiğini işaret ediyor.⁷⁵ Ve bu durum, bugünkü küresel ekonomik tehditlerin bağlamını çarpıcı bir şekilde değiştirebilir. Özelde Çin'in etkisi tüm dünya haritasına yayılıyor: Petrol tedarikini garantiye almak için Rusya ile yakınlaşması, tarım ürünlerinin ihraç limanlarına hızlı ulaşımını sağlamak için Brezilya'da yeni bir demiryolu hattının finansmanı için yapılan görüşmeler; manlar gibi biten Çin kentlerinin ihtiyaç duyduğu keresteye yerel değer ekleyecek şekilde Ghana'da bir kapı fabrikasının kurulması.⁷⁶

Bugün Çin şaşırtıcı bir hızla büyüyor ve ekonomik süper güç konumuna yükselen en açık güç... Ancak, tek başına değil. Hindis-44 pel'odolarm sonu

tan ve diğer Asya devletleri, Batılı ülkelerin on yıllardır ulaşmaya **çalıştığı** büyüme oranlarını yakalamış durumda. Çin bugün yıllık yüzde dokuzun üzerindeki ekonomik büyümesiyle dünyanın altıncı büyük ekonomisine sahip. Hindistan'ın yıllık gelişme oranı yüzde sekiz. Çin ekonomisinin bu yıl Fransa ve Britanya'yı geçmesi, 2010'da Almanya'nın iki katı olması ve 2020'de bugün dünyanın ikinci büyüğü olan Japonya'yı geride bırakması bekleniyor. Tek-çocuk politikasına bağlı olarak Çin'in çalışabilir yaştaki nüfusu 2015'te bir **milyara** ulaşacak ve sonrasında sürekli azalacak. Hindistan'da on dokuz yaşın altında ve yüksek verimlilik oranına sahip neredeyse beş yüz milyon kişi bulunuyor. Yüzyılın ortasında Hindistan'ın nüfusunun 1.6 milyar kişi olması bekleniyor. Ayrıca Çin'den iki yüz yirmi milyon fazla işçisi olması. Elbette, bu bir istikrarsızlık kaynağı haline gelebilir. Ancak, nüfus artışının büyük bir avantaja dönüşebilmesi, yönetimin **Hintli** kitlelere eğitim ve başka fırsatlar sağlayabilmesinden geçiyor. Hindistan'ın son on yıllık deneyimi, gelecek dönemde sorunlar söz konusu olduğunda daha iyimser bir yaklaşıma sahip olunmasını getiriyor⁷⁷

Çin, diğer Asya ekonomilerinin 1990'larda yaşadıklarından kurtulmasında itici güç haline gelmişti. Örneğin Japonya, Çin'in ekonomik gelişiminden en fazla yararlanan ülke oldu ve sonuç olarak önemli ekonomik göstergeleri geliştirdi. Çin'e ihracatının artışına bağlı olarak Japonya sonunda on yıllık ekonomik krizinden kurtuluyor.⁷⁸

ABD Ulusal İstihbarat Konseyi (NIC), 2020 yılında Çin'in, ABD ile küresel hâkimiyet konusunda rekabet eden bir ekonomik elektrik santrali olacağını öngörüyor.⁷⁹ Konseyin yakın dönem kritik raporlarından biri olan Küresel *Gelecek* Haritası: *Ulusal İstihbarat Konseyi'nin 2020 Projesi Raporu* (Mapping *the Global Future: Report of the National Intelligence Council's 2020 Projesi*) başlıklı ve 2004 tarihli rapor, Çin'in ekonomik gelişmesinin, askeri kapasitesini geliştirmesinin ve büyük nüfusunun başarısını garantilediğini yazıyor. Konsey, 'Yorumcuların 1990'lar için

abd emperyalizminin yumuşak karnı 45

"Amerikan Yüzyılı" nitelemesini kullanması gibi yirmi birinci yüzyılın da Çin'in zamanının geldiği dönem gibi görünüyor" ifadesini kullandı. Raporda, **■**2020'nin dünyası 2004'ün dünyasından önemli derecede farklı olacak ve aradaki yıllarda ABD, bugün karşı karşıya

olduğumuz temel uluslararası tehditlerden çok farklı tehditlerle karşılaşacak⁷ **yorum** yapıldı.⁸⁰

Çin'den sonra Hindistan bir ekonomik süper güç olarak beliriyor. Dışarıdan ve turistik bir gözlemlerle Hindistan'ın bir ekonomik *dev* haline gelmekte olduğunu söylemek güç. Aşırı yoksulluğun sarsıcı görüntüleri, ticari başkentlerde bile bokadır. Metroların bulunmayışı, kötü karayolu sistemleri ve dehşet verici trafik. Ancak Hindistan'ın her yerinde ortaya çıkan büro kulelerini ve araştırma ve geliştirme merkezlerini ziyaret ettiğinizde mucizeyi görürsünüz. Hintliler bugün küresel yenilik zincirinde değersiz roller üstlenmektedir. Motorola, Hewlett-Packard, Cisco Systems ve diğer pek çok yüksek teknoloji devi, yazılım platformlarını ve gelecek kuşak ürünlerin göz kamaştırıcı multi-medya özelliklerini tasarlamak için Hindistan'daki ekiplerine dayanıyorlar. Intel'in, en son siparişlerini tasarlayan 2000 PhD sahibi elektrik mühendisi Bangalore'da. Hintli mühendisler, General Motors ve Boeing Corp. gibi müşterilerine araba makineleri ve forkliflerden savaş uçağı kanatlarına kadar her şeyin karmaşık tasarımlarını üretmek için 3D bilgisayar simülasyonlarını kullanıyor.⁸¹ Man 2006'da, güvenlik risk yönetimi alanında küresel ölçekte lider konumda olan McAfee, İne, online güvenlik çözümlerine dönük artan küresel talebi karşılamak için stratejik bir adım attı ve Bangalore'daki McAfee Hindistan Merkezi'ni açacağını ilan etti. Bu McAfee'nin dünyadaki en büyük geliştirme merkeziydi.⁸²

Savaş sonrası dönemde Japonya ve Güney Kore'de ekonomik mucizelere tanık olundu. Ancak bunlar ne dünya çapında gelişmeyi yönlendirecek nüfusa ne de toplam sanayi yelpazesinde küresel oyunu değiştirecek olanaklara sahipti. Çin ve Hindistan ise, tersine yirmi birinci yüzyılın küresel ekonomisini dönüştü-

46 petrodoların sonu

recek ağırlığı ve dinamizmi elinde tutuyor. Bunlara en çok benzeyen şey, on dokuzuncu yüzyıl sonu ve yirminci yüzyıl başlarındaki Amerika destanıdır: Buhar makinesi, telgraf ve elektrik gibi dönemin son teknolojilerini kuşanmış, tarımda yönetimi elinde tutan girişimci bir genç işgücüyü, yükselen, dinç ve enerjik kıtasal bir ekonomi. Geçen yüzyılda ABD'nin olağanüstü gücü öncesinde önemini yitiren Avrupa'nın hâkimiyetine tanıklık edildi.⁸³ Ancak bir şekilde, bugün olan şeyle karşılaştırıldığında, Amerika'nın yükselişi bile kısa sürmektedir. Dünya bugüne dek, toplam nüfusunun üçte birini kapsayan iki ülkenin eş zamanlı ve istikrarlı yükselişine tanık olmadı. 'Hindistan ve Çin, yalnızca dünyanın en hızlı büyüyen ekonomileri olmakla kalmadı, hem Japonya'yı hem de ABD'yi geride bırakarak dünyanın en büyükleri olmaya doğru gidiyorlar.'⁸⁴

Bu iki Asya devini özellikle güçlü kılan, birbirlerinin gücünü tamamlamalarıdır. Milyar dolarlık elektronik ve ağır sanayi fabrikaları inşa eden az sayıda ülkeden biri olan Çin, kitlesel üretimde hâkim konumunu koruyacaktır. Çinliler yalnızca tekstil ve ucuz oyuncak üretmiyor. Yarıiletken ve son teknoloji ürünleri de üretiyorlar. Hindistan yazılım, tasarım, hizmetler ve hassas teknolojilerde yükselen bir güç. Çinli ve Hindistanlılar gerçek bir işbirliği yaptığında, dünyanın yüksek teknoloji sanayini kolayca ele geçireceklerdir. Bu muazzam işgücü çoktan bu yönelime girmiştir. Telekomünikasyon maliyetlerindeki çöküş ve İnternet'le birlikte çokuluslu şirketler, yazılım ve devreleri Hindistan'da tasarlanmış ürünlerini Çin'de üretiyorlar.

Pek çok teknolojiye güç dengelerindeki kaymanın açık nedenlerinden biri, Çin ve Hindistan'ın yılda yarım milyondan fazla mühendis ve bilim insanı yetiştiriyor olmasıdır. ABD'nin eğitim sistemi bu alanda geri kalmaya başladı. Amerika'da öğrenim görenlerin toplam sayısı yalnızca altmış bin.⁸⁵ Bu iki ülkedeki iyi eğitilmiş profesyonellerin oluşturduğu işgücü havuzu, ABD'dekinden üç kat daha hızlı gelişiyor.⁸⁶ Üç yıl içinde Hindistan ve Çin'deki toplam genç araştırmacı sayısı 1.6 milyona çıkacak. Bu

abd emperyalizminin yumuşak karnı 47

iki ülke teknik sorunlara daha fazla beyni yöneltebildiği için, yenilikler alanındaki katkıları hızla artıyor.⁸⁷

Batılı şirketler yalnızca, Hintli ve Çinli beyinler genç, ucuz ve çok olduğu için araştırma/tasarım ve üretim işlerini Asya'ya kaydırmıyor. Pek çok durumda, Asyalı

mühendisler daha iyi eğitilmiş ve karmaşık yetenekleri bir arada barındırıyorlar: Son yazılım araçlarına hâkimiyet, karmaşık matematik algoritmalarında ustalık ve yeni multimedya teknolojilerinde kıvraklık. Batılı şirketlerin Hindistan ve Çin'e ucuz maliyetler için geldiği doğrudur. Ancak, burada kalite için kalmakta ve yeni yöntemler için yatırım yapmaktadırlar. Bununla birlikte, Asya'nın ihracata dayalı ekonomilerinin itici gücü Batıdan gelen talep değil, bu ülkelerdeki hızla çoğalan tüketici sınıfı, yani kendi halklarıdır. Düşük işsizlik oranı ve yüksek ücretleriyle Asyalı tüketiciler, **satın** almaya yönelmektedir. Washington'daki Uluslararası Finans **Vakfının** yöneticilerinden Gregory Fager, toplumsal **istatistikler** ve ekonomik kalkınmanın, Asyalı tüketici talebini yönlendirmeye yardımcı olduğunu söylüyordu. Genç tüketiciler, yaşlılardan daha fazla harcama eğilimindedir ve Asya pazarı giderek genişlemektedir. Çin ve Hindistan dünyanın en büyük birinci ve ikinci tüketici pazarlarını oluşturuyor. Hindistan'ın 1.1 milyarlık nüfusunun yarıdan fazlasını yirmi beş yaşın altındakiler oluşturuyor.⁸⁸ Çin, 2004'te yüz yirmi milyon hava yolcusu ile bugün dünya seyahat pazarının üçüncü büyük ülkesi. Çin'in otomobil pazarı da dünyada üçüncü büyük pazar. Örneğin Volkswagen Çin'de Almanya'da ürettiğinden daha fazla araba üretiyor. Çin dünyanın en büyük cep telefonu abonesi nüfusuna -üç yüz elli milyon- sahip ve bunun 2009'da altı yüz milyon kişiye ulaşması bekleniyor. Bu yıl yüz milyonun üzerinde internet kullanıcısıyla Çin internet dünyasındaki hâkim dinamiklerden biri. İki yıl içinde Çin ev bilgisayarlarında geniş bant internet bağlantısı sağlamada ABD'yi geride bırakabilir. Çin internet pazarının hızlı gelişimi, ülkeyi Yahoo, Google, MSN ve eBay gibi İnternet devleri için bir vaat edil-48 petrodoların sonu

miş ülke haline getirdi. Asyalı tüketicilerin artışı, IMF'nin bu yıl bölge için yaptığı ekonomik büyüme tahminlerini yükseltmesini sağladı. Yatırımcılar, daha güçlü iç talebin, bölgenin tüketici harcamalarında ABD ve Avrupa'ya bağımlılığını düşüreceği konusunda bahse girerken Hindistan borsasının başını çektiği Asya borsaları hızla yükseliyor.⁸⁹ Son dönem araştırmaları bugünkü Çin ve Hindistan'ın değer ve hedeflerinin birkaç on yıl kadar önceki Amerika'nkilerle benzerlik gösterdiğini işaret ediyor. İki ülkedeki binlerce genç arasında yapılan araştırmalar, gelecekte aşırı derecede umutlu olduklarını ve **başarının** kendi ellerinde olduğuna inandıklarını gösteriyor.⁵⁰

Son on-on iki yıldır küresel ekonomiye üç milyar insan katıldı. Geçmiş örneklerden yola çıkarak, yeni gelenlerin niteliksiz işgücüne sahip, emek yoğun işlere yoğunlaşmış ülkeler olduğunu düşünmeye alışmışızdır. Bu üç milyar insanla ilgili ilginç bir durum var, ortalama olarak yoksul ve çoğu niteliksiz olsa da yine de sayıları çok olduğundan üç milyarın küçük bir yüzdesi bile çok fazla insan anlamına gelmektedir. Bu üç milyarın küçük bir yüzdesi olan üç yüz milyon, yüksek nitelikli ve en son teknolojilerle her şeyi üretmeye hazır düzeyde eğitimlilerden oluşuyor. ABD'ninki kadar, Japonya'dan ve herhangi bir Avrupa ülkesinden büyük bir nüfusu ifade eden bu üç yüz milyon, küresel ekonomiye büyük ve uzun dönemli bir etkide bulunabilir. Tüm bunlar dünya ekonomisinin işleyişini ciddi bir biçimde değiştirmeye başladı bile.⁹¹

Asya'nın yükselişi henüz başlangıç aşamasında ve bölgedeki büyük güçler politikalarını geliştirirken **istikrarını** korursa hızlı gelişim on yıllarca sürebilir. Gelecek on yıllarda, bu Asya devlerinin dünya ekonomisiyle tam bütünleşme biçimleri yirmi birinci yüzyılın küresel düzenini şekillendirecek. Tüm bu güçlü eğilimler, aynı zamanda Asya'da artan jeopolitik güç yoğunluğunu izleyebilir. 15 Haziran 2006 tarihinde Şanghay'da toplanan bir zirve toplantısının sonuçları bu konuda oldukça ilginç veriler ortaya koyuyor. Bu toplantı, ilk defa 19%'da Çin, Rusya ve Or-

abd emperyalizminin yumuşak karnı 49

ta AvruPa'daki diğer eski Sovyet cumhuriyetleri arasında oluşturulan Şanghay Kooperatif Örgütü'nün beşinci zirve toplantısı idi. İran Devlet başkanı'nın ve başka önemli Asya liderlerinin de gözlemci olarak katıldığı zirve sonucunda açıklanan tebliğler, Şanghay Kooperatif Örgütü'nü Avrasya'nın temel iktisadi ve siyasi yapısı olarak sunarak, bu doğrultuda bölgenin ve kaynaklarının üzerinde ciddi bir iddiayı dile getirmişlerdir.

Değişim rüzgârları her yerde esiyor. Çin ve Hindistan'ın temel ekonomik güçler olarak yükselişi, dünya sisteminin kalıplarını ve biçimini değiştiriyor. Yalnızca ABD'nin Hint Okyanusu'ndaki hegemonyası ciddi bir tehdit alanda değil, son on yıllarda uluslararası politik ekonomiyi yöneten ABD-Batı Avrupa-Japonya stratejik üçlüsü de sorgulanıyor. Tüm bunlar, uluslararası ilişkilerde ABD merkezli 'tek kutupluluk'tan yeni bir 'çok yönlü çok kutupluluk'a doğru temel bir kaymanın, yeni bir çok kutuplu düzene giriş sürecinin bir parçası olarak görülebilir.^{1?2}

Tüm bunlar gerçekten şaşırtıcı görülmemelidir. Asya ve özellikle Doğu Asya insanlık tarihinde zaten belirleyici bir yere sahipti ve iki yüzyıl öncesinden daha az olan hayli yakın bir döneme kadar da öyle kalmıştı. O dönemde, çeşitli nedenlerle Asya ekonomileri Batı karşısındaki konumlarını yitirdiler, ancak bu yalnızca geçici gibi görünmektedir. Dünya sisteminin liderliği geçici olarak Batı Avrupa'ya geçti.

On sekizinci yüzyıl sonu ile on dokuzuncu yüzyıl başına kadar, hem iktisadi ve siyasi ve hem de kültürel anlamda Asya'nın katkısı çok daha önemliydi. Bu döneme kadar Avrupa ne daha önemliydi ve ne de daha gelişkindi, Asya ile karşılaştırıldığında. Hindistan bu döneme kadar **dünyanın** en gelişkin ve zengin ülkelerinin başında değerlendiriliyordu. Çin de üretimin ve kültürel faaliyetlerin beşiği sayılıyordu. On yedinci yüzyılda yazmış ünlü Alman felsefeci Leibniz, bu dönemdeki Batı Avrupa krallarına, daha iyi devlet yönetimini ve kültürü öğrenmek için Doğu'ya gidip oradaki devletlerin tecrübelerinden yararlanmalarını

50 petrodoların sonu

telkin ediyordu, Aşağıdaki satırları da Fransa Kralı XIV. Lui'ye yazmıştı:

Her türlü gelişkin ve sofistike metot ve ürün Doğu'dan, Hindistan civarından gelmektedir.

Ticari alanda ise Çin tüccarlarının yöntemleri ve iktisadi faaliyetleri dünyadaki en gelişkin ve etkin olan, örnek alınması gerektirir.⁹³

Yine aynı dönemde yazan başka Batılı yazarlara göre, dünyanın bütün önemli kültür merkezleri Doğu'da yer almaktaydı: yedi yüz bin nüfusla İstanbul dünyanın en kalabalık ve gelişkin şehri idi; İstanbul'u yakından Pekin takip ediyor, ardından da beş yüz bin nüfusla Kalküta geliyordu. Kuzey Afrika'daki önemli şehirler, mesela dört yüz bin nüfuslu Kahire, dahi Avrupa'nın başkentlerinden çok daha büyük, gelişkin ve hareketli kültür merkezleri idi. Aynı dönemde bir Paris yüz yirmi beş bin nüfusa sahip küçük bir şehir görünümündeydi, Londra ise daha da küçüktü.

Bu durum on sekizinci yüzyılın ortalarından itibaren, çeşitli iktisadi ve daha çok da siyasi faktörün etkisiyle, değişmeye başladı. Hem iktisadi faaliyet ve hem de siyasi gelişmeler anlamında Avrupa (ve Kuzey Amerika) yavaş yavaş dünyanın merkezi haline gelmeye başladılar. Bu durum nasıl gerçekleşti?

Bu sorunun cevabı aslında iki yönlü: 1) bir yandan, Avrupalılar Amerika'yı keşfettikleri andan itibaren bu ülkedeki altın ve gümüş madenlerinin kontrolünü gerçekleştirerek, bu parayı dünya piyasasında egemenliği ele geçirmek için kullandılar. Diğer yandan da bu parasal üstünlüğü karlı yatırımlar yapmak ve üretim yöntemlerini geliştirmek için kullandılar. Tabii bu süreçte, önce Amerika'da, sonra da diğer sömürgelerinde uyguladıkları acımasız sömürgecilik yöntemlerinin önemli bir katkısı vardı: sadece madenlerden altın ve gümüşleri almakla kalmayıp, Amerika'da buldukları yerlileri zorla bu madenlerde çalıştırdılar ve böylece ikili bir sömürü sonucu kar miktarlarını son derece faz-

abd emperyalizminin yumuşak karnı 51

lasıyla artırdılar. Ve yine aynı süreç içinde köle ticaretini de etkin bir biçimde kullandılar. Yani bir anlamda, Avrupa kapitalizminin egemenliği savaş, baskı ve kölecilik üzerinde yükseldi. Böylece dünya pazarında egemenliklerini on dokuzuncu yüzyılda tam olarak gerçekleştiren Avrupalılar (ve yirminci yüzyıl başından itibaren ABD) bu egemenliği bugüne, yirmi birinci yüzyıla başına kadar sürdürdü. Ancak öyle görünüyor ki, dünya ekonomisinin merkezi artık tekrar Doğu'ya kayıyor. Son on yılın gözlemleri bu kaymanın hem çok yönlü ve hem de köklü değişiklikleri beraberinde getireceği konusunda önemli verilerle dolu. On sekizinci yüzyıl'ın ikinci yarısı ile on dokuzuncu yüzyıl başında dünya ekonomisindeki temel yerlerini yitiren

dünyanın en büyük iki devleti, Çin ve Hindistan, eldeki mevcut verilere göre, güçlü bir şekilde geri geliyorlar ve bu durum artık dünya ekonomisinin de görünümünü tamamen yeni bir biçimde etkiliyor.

Soğuk Savaş sonrası bu cesur yeni dünya temel bir soruyu gündeme getiriyor: ABD dünya sistemindeki liderliğini yeni duruma uyarlayarak sürdürecektir mi? Yoksa sonunda tüm eski sömürgelerini de kaybedinceye dek acılı ve uzun bir ekonomik ve politik çöküş sürecine giren on sekizinci yüzyıldaki Büyük Britanya'nın yolunu takip edip sancılı ve şiddetli bir gerilemeyi mi yaşayacak?

Günümüz dünyası tek bir gücün hegemonyasının baskın olamayacağı kadar karmaşık sistemik dinamiklerle ve çok yönlü gelişmelerle dolu. Son on beş yılın dökümü öyle ki, ABD hegemonyasını gittikçe azalan iktisadi varlığına ve siyasi gücüne rağmen baskı yoluyla ve sancılı bir şekilde sürdürmeye çalışıyor. Başlangıçta belirttiğimiz gibi, insanlık tarihi boyunca çeşitli hegemonik güçler geldi, dünya üzerinde hâkimiyetlerini oluşturdu ve er geç de gerileyerek bu kontrolü yitirdiler. Hiçbir egemen sonsuza kadar egemenliğini koruyamadı. Ancak bir hegemon gücün hâkim bir güç olarak yükselişi, krize girip gerilemesi ve düşüş süreci 52 petrodoların sonu

öyle bir günde, bir yılda, on yılda gerçekleşmez, bu süreçlerin her biri fazlasıyla uzun tarihsel dönemlere tekabül eder. Eski Roma imparatorluğu döneminden beri, tarih, tüm küresel güçlerin uzun bir gelişim dönemi ve ardından onun kadar uzun bir gerileme dönemi yaşadıklarını gösteriyor. Bu ikinci aşamada, yani gerileme aşamasında, hegemon güçler gitgide artan bir şekilde saldırganlaşma ve daha çok istikrarsızlaşma eğilimi gösteriyorlar. İşte bu süreç içinde, dışarıda saldırgan savaşlar, aşırı müdahaleler, içte de kendi halkına yönelik artan bir baskı hegemon güçlerin iktidarını şekillendiriyor.

Britanya'nın emperyal hegemonyası on dokuzuncu yüzyılın sonunda iktisadi anlamda sona ermişti, ancak hala dikkate alınması gereken önemli bir askeri bir güç olarak varlığını sürdürmekteydi. Bu gerileme süreci taa 1945 yılına, İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar devam etti. Emperyal çöküş, acı verici yavaşlıkta ve eşitsiz bir süreçtir. ABD'nin iktidarı, yukarıda izah ettiğimiz gibi, özellikle iktisadi anlamda, 1970'lerden beri azalmaktadır. Bunun temel nedeni, özellikle son on beş-on altı yılda önemli bir etkinlik kazanan diğer ülkelerle (AB ülkeleri, Çin, Japonya ve diğer Asya ülkeleri) ilişkilerindeki ekonomik gücünü kaybetmiş olmasıdır. Bununla birlikte, ABD'nin askeri ve siyasal cephede en güçlü ülke olduğu gerçeği hâlâ değişmemiştir ve bu durum bir süre daha devam edecektir. ABD, küresel yaygınlıktaki askeri üsleri ve dünya çapına yayılmış casus uyduları sayesinde herkesi izlemektedir, her yerdedir ve yüz binlerce askeri ve milyonlarca silahı sayesinde, daima müdahale etmeye hazırdır. İleri derecede hassas savaş gereçleriyle, yüksek performanslı savaş uçaklarıyla ve kıtalar arası menzilli füzeleriyle donanmış olan ABD silahlı kuvvetleri, tartışmasız bir şekilde, dünya üzerindeki herhangi bir hedefi vurabilir ve buna yanıt verilmesi olasılığı çok düşüktür.⁹⁴ 'Ancak, ABD'nin bu askeri üstünlüğe bel bağlaması, ... yani geriye kalan tek stratejinin askeri politik şantaj olması, başarısız dolar desteğinin de düşüşüyle birlikte. ABD'yi iflasa sürükleyebilir ..'95 Geçtiğimiz yüzyıla damgasını vurduğu gerçeği kabul gören 'Amerikan Hegemonyası', öyle görünüyor ki, artık abd emperyalizmin in yumuşak kamı 53

sona eriyor ve ona bir ikon olarak bağlanmak hem gereksiz ve hem de tehlikeli: artık gerileyen bir İmparatorluğu hala egemen kılmak adına askeri maceralara atılmak ise yalnızca çatışmaları cesaretlendirir, dünyada mevcut çelişkileri derinleştirerek, son tahlilde gerileyen egemen gücün batışını hem hızlandıracak ve hem de sonuçlarını daha vahim kılacaktır. Ekonomi dünyasında bir büyük balon ne ise, jeopolitik dünyasında büyük bir imparatorluk odur. Başlangıçta çekicidir, ancak sonuç olarak bir kargaşadır. Bu örneğin hiçbir istisnası olmadığını tarihten biliyoruz. 96

S"

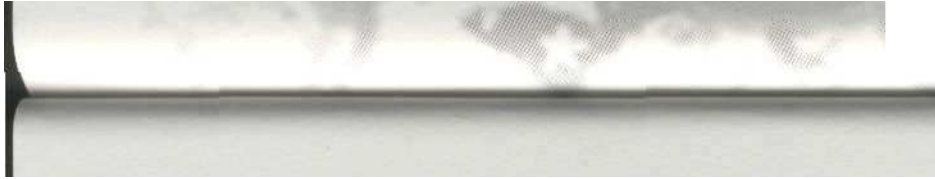
İoû

c 2

tif

9»

Küresel Güvenlik Danışmanımız Prof. Paul Rogers tarafından hazırlanan bu kısa rapor, İran'ın nükleer kapasitesini geriletme amacı taşıyan olası bir ABD ya da İsrail askeri harekâtının kapsamlı bir analizini sunmaktadır. Rapor, hem insani **ve altyapısal** kayıplar çerçevesindeki yakın sonuçları hem **de** İranın olası kapsamlı yanıtlarının ana hatlarını belirlemektedir. İran'ın nükleer altyapısına dönük bir saldırının. ABD ve **İran'ı** olduğu kadar Irak, İsrail ve Lübnan'ı da içererek gelecekte uzun vadeli bir askeri çatışmanın başlangıç işareti olacağı hemen hemen kesindir. Rapor, İran ile ilişkilerde **bugünkü** krize yan» olarak geliştirilecek bir askeri **müdahalenin** özellikle **tehlikeli** bir seçenek **olduğu** ve daha fazla **dikkate** alınmaması **gerektiği** yönündeki bir tespitle: sona ermektedir. Giuhiklen ne olursa o Ki ı alternatif **yaklaşım laı üzerindi dırulrnalıdn**

Osfort İraştırm - ■•■' b|>

58 pettodoların sonu

Özet

İsrail ya da ABD güçlerinin İran'a dönük bir hava saldırısı İran'ın nükleer programını en azından beş yıl geriletmeyi hedefleyecektir. Rejimi devirmek için ABD'nin gerçekleştireceği bir kara saldırısı, Irak ve Afganistan'daki durum düşünüldüğünde mümkün değildir ve buna teşebbüs edilmeyecektir. Bir hava saldırısı nükleer ve füze programlarının araştırma, geliştirme, destek ve eğitim merkezlerinin sistematik bir şekilde tahrip edilmesini ve teknik kadroların olabildiğince büyük bölümünün öldürülmesini içerecektir. İsrail'in gerçekleştirebileceği bir saldırıdan daha büyük olacak bir ABD saldırısı, İran'ın hava savunma kapasitesinin kapsamlı bir şekilde tahrip edilmesini ve İran'ın misilleme olasılığının ortadan

kaldırılmasını hedefleyecektir. Bunun için, İrak yakınındaki İran Devrim Muhafızlarının tesislerinin ve Kör-fez'deki transit petrol hatlarında aksama yaratabilecek donanma birliklerinin tahrip edilmesi gerekmektedir.

ABD ya da İsrail saldırıları, İran'ın nükleer ve füze programlarına güçlü bir hasar verecek olsa da, İran takip eden aylar ve yıllarda buna karşılık verme araçlarına sahip olacaktır. ABD'nin önleyici saldırı girişimlerine karşın bu durumda, Körfez petrol üretimi ve ihracatında aksama olacak, Irak'taki direnişe sistemli bir destek verilecek, İran'ın Güney Lübnan'daki ortakları İsrail'e saldırı için teşvik edilecektir, İran'da, ABD ya da İsrail'in askeri müdahalesine karşılık kendini yenileyen bir Devrim Muhafızları ordusu dahil, kayda değer bir ulusal birlik ortaya çıkacaktır.

İran'ın kritik bir yanıtı, nükleer programını yeniden inşa etme ve hızla nükleer silah üretme yeteneğine doğru geliştirme kararlılığıyla birlikte NPT'ten çekilmek olacaktır. Bu yeni saldırıları beraberinde getirecektir. Bu yüzden, İran'a dönük bir askeri operasyon kısa vadeli bir sorun olmayacak, karmaşık ve uzun süreli bir çatışmayı harekete geçirecektir. Sonuç olarak, askeri harekâtın kesin olarak göz ardı edilmesi ve alternatif stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir. İran: bir savaşın sonuçları 59

Sunuş

Kasım 2002'de, Irak Savaşı başlamadan dört ay önce Oxford Araştırma Grubu bir rapor yayımladı: Irak: Bir savaşın sonuçları.¹ Bu raporda Saddam Hüseyin rejimini bitirmek için gerçekleştirilecek bir askeri harekâtın olası çıktılan ele alınıyordu. Bu raporun sonuçlarından ikisi şunlardı: Rejimin sona erdirilmesi elbette mümkündür ancak, Irak'ın koalisyon güçleri tarafından işgal edilmesi bölgedeki radikal unsurlara desteği arttıracak ve ayrıca bir direnişi teşvik edecektir.

ABD rejimi tahrip etmeyi garanti altına alacak güce sahiptir ancak işgal güçleri ya da vekil bir yönetimin iktidara getirilmesinin, savaş çok yıkıcı bile olsa, ABD varlığına dönük bölgesel bir muhalefeti arttırmaması beklenmelidir. Bu durumda, özellikle El Kaide gibi örgütlere desteğin artması, bölgedeki barış ve güvenliğe karşı oluşumların ortaya çıkması söz konusu olacaktır, ve:

Ayrıca paramiliter bir hareketin Irak içinden de gelişmesi mümkündür. Saddam Hüseyin rejimine desteğin zayıf olduğuna dair pek çok gösterge olsa da, ABD işgaline ve ardından gelecek bir vekil yönetimin oluşturulmasına karşı içerideki muhalefetin bir isyana evrilerek sonuçlanması kesinlikle mümkündür. Ülke içindeki mevcut rejime dönük muhalefet, gelecekte yabancı işgalin kabul edileceği anlamına gelmez.

Bu raporun yazıldığı dönemde Irak savaşının olması adım adım kesinleşiyordu. Bugün ise aksine İran'la, varsayılan nükleer silah hedefi üzerinden savaş, daha az olası görünebilir, ancak bu durum değişebilir. Washington ve Tahran arasındaki derin ayrımların diplomatik bir çözüm yoluna girmesi hâlâ mümkündür, ancak gelişmeler aksini gösteriyor. Temel ayrımlar varlığını ve derinleşme olasılığını korurken ABD ya da İsrail'in gerçekleştireceği bir müdahale ihtimali artmaktadır. Bu yüzden bu aşamada da olsa, ne tür bir askeri harekâtın gerçekleşebileceğini, sonuçlarının neler olacağını ve neleri getireceğini analiz etmek yerinde olacaktır. Askeri harekâtın pek çok sonucu olabileceği hat-

60 petmdoların sonu

ta bunların Irak'ta yaşanan sorunlardan da kötü olabileceğine dair geçerli argümanlar varsa, bu durumda böylesi bir sonuç alternatif çözümlerin hem gerekli ve hem de acil olduğunu daha çok vurgulamayı gerektirecektir.

Bu makale, ABD ya da İsrail tarafından gerçekleştirilecek bir askeri harekâtın, İran'ın nükleer tesislerine ve orta menzilli füze programına ciddi hasar vereceği, bunu yaparken de ABD örneğinde önleyici vuruş yaparak İran'ın yanıtını engelleme girişiminin sürdürüleceği varsayımına dayanıyor. Bunun dışında, ABD'nin Tahran'daki mevcut rejimi bitirmeye yönelik bir askeri harekâtı gerekli gördüğü tezini incelemiyor. Bu durumda, ABD'nin kendi başına ya da diğer devletlerle koalisyon halinde en az 100 bin kişilik bir kara birliğine sahip olması gerekecektir. Bugün İçin, Irak'ta 150 bin, Batı Körfez devletlerinde 30 bin ve Afganistan'da 18

bin kadar asker bulundurmak zorunda olan ABD'nin böyle bir kapasitesi yoktur. Diğer devletler arasında ise, ne böyle bir kapasiteye sahip olan ne de bu düzeyde bir ABD operasyonuna destek verecek kimse mevcuttur. Bu nedenle, askeri bir hedef olarak rejim değişikliği hedefi, bu raporda incelenmemektedir.

ABD Tablosu

ABD'nin Irak'taki askeri operasyonlarıyla ilgili temel zorluklar artmasına karşın, Washington'daki neocon çevrelerde halâ, İran'ın ABD'nin bölgesel ve küresel çıkarları için Irak'tan daha büyük bir tehdit olduğu ve olageldiğine dair bir görüş hakimiyetini koruyor. Mart 2003'te Irak Savaşı'nın başlamasından önceki yaygın bir düşünce, "Irak'ı halledersek, İran için endişelenmemiz gerekmeyecek" şeklindeydi. Diğer bir ifadeyle, askeri güçler Saddam Hüseyin rejimine kolayca son verip onun yerine kalıcı ABD üsleriyle desteklenen istikrarlı bir vekil yönetimin kurulmasını sağladığında, İran fazla sorun çıkarmadan ABD'nin bölge politikalarına boyun eğecekti. Irak'ın "ele geçirilememesi" ve Irak'ta İran'ın potansiyel olarak kayda değer bir etkisinin **olması** gerçeği, Saddam Hüseyin rejimini devirme kararının sonuçlarından biridir.

İrsti: bir savaşın sonuçları 61

İran'ın ABD'nin Ortadoğu'daki çıkarları için temel tehdit olarak görülmesi, belli ölçülerde, güvenilir, otoriter ve Amerikan yanlısı görülen Şah rejiminin 1979'da haftalarla ölçülen bir sürede kolayca tahtından indirilmesinin uzun vadeli sonuçlarından kaynaklanmaktadır. Şahm İran'ı, ABD'nin Körfez'deki güvenlik çıkarlarının temel direği -Sovyet müdahalesine karşı bir siper-olarak görülmekteydi. Rejimin aniden çökmesi, ABD'nin rehine krizindeki travmatik güçsüzlüğü ve **ardından** daha acı bir şekilde Ayetullah Humeyni yönetimindeki İslam Cumhuriyeti'nin ABD'yle şiddetli uzlaşmazlığı, İran'ın ABD'nin bölgesel çıkarları için doğrudan ve kalıcı bir engel olduğunu gösterdi.

Tüm bunlar, Körfez bölgesinin uçsuz bucaksız petrol rezervlerinin ve ABD'nin artan bir şekilde ithal petrole bağımlılığa eğiliminin merkezinde duruyor(du). **1990'ların** başlarında önem taşıyan petrol unsuru, 15 yıl sonra ABD'nin ithal petrole bağımlılığı yıldan yıla artarken ve Çin de benzer bir konumdayken daha da fazla önem taşıyor. Körfez'deki fosil yakıt kaynakları düşünüldüğünde bölgenin gelecek 30 ya da daha fazla yıllık dönemdeki jeopolitik önemi daha iyi anlaşılacaktır.

Bu koşullar altında, İran gibi bir "haydut" devletin kendi nükleer kapasitesine sahip olmaya yaklaşmasına bile göz yummak. ABD için kesinlikle kabul edilemez. Böyle bir "caydırıcılık" ABD'nin bölgedeki seçeneklerini büyük ölçüde kısıtlayacak ve onun en yakın müttefiki İsrail için bir tehdit oluşturacaktır. Washington, İran'ın büyük bir nükleer altyapı seçeneği oluşturmasını garanti altına alacak diplomatik seçeneğe her durumda karşı olmayabilir. Bu başarısız olduğunda ise, varsayılan nükleer silah altyapısının ve bununla ilişkili tesislerin tahribine aynı anda girişmek gerekecektir.

İsrail Faktörü

İsrail 1960'ların sonundan beri nükleer silahlara sahip ve 200 kadar nükleer savaş başlığı olduğuna inanılıyor. Bunlar, havadan ya da yerden yere füzelerle kullanılıyor. Denizaltılardan atı-

62 petrodoların sonu

lan cruise füzeleri için savaş başlığı geliştirmekte olabileceği de düşünülüyor. İsrail, bölgede nükleer kapasiteye sahip tek devlet olmasına karşın, bunun güvenliği için elzem olduğuna inanıyor. 1970'lerin sonundaki İran Devrimi'nden bu yana iktidara gelen bütün İsrail yönetimleri İran'ı uzun vadede en önemli bölgesel tehdit olarak gördüler.

İsrail Hava Kuvvetleri birlikleri, 1981'de, nükleer silah için plütonyum üretmeye çalışan Irak'ın potansiyelini sınırlandıracak şekilde, Bağdat yakınlarındaki Osiraq deneme reaktörünü tahrip ettiler. Bağdat, İsrail savaş uçaklarının mevzileri içindeydi. İran'ın tesisleri ise, yakın döneme dek İsrail Hava Kuvvetleri'nin vuruş alanının sınırındaydı. Ancak bu durum, ABD F-15 ve F-16 saldırı uçaklarının daha geniş menzilli olan çeşitleri F-151 ve F-161'ların ithal edilmesiyle değişti. F-151'ların 25 tanesi şu anda kullanıma hazır ve ayrıca İsrail 2003'te bakımı yapılmış

olan 102 F-161'dan bir birlik oluşturuyor.² İsrail Hava Kuvvetleri, ABD'den ayrıca, yeraltı tesislerini hedef alacak 500 tane bomba aldı.

İsrail ordu birlikleri, Irak'ta bir dizi operasyona katıldılar. Başka faaliyetlerin yanında, özellikle ülkenin kuzeydoğusundaki Kürt bölgesinde komando birimlerini eğittikleri biliniyor. Daha genel olarak, normalde de ABD ordusu ile İsrail Savunma Güçleri'nin (IDF) yakın olan ilişkileri, ABD'nin Irak'taki tecrübelerinin sonucunda son iki yılda büyük ölçüde güçlendi. Özellikle IDF ve ABD Ordusu Eğitim ve Doktrin Komutanlığı (TRADOC)³ arasında derin bir deneyim paylaşımı olagelmıştır, İsrail askeri şirketleri, ABD silahlı kuvvetlerine ayrıca, büyük bölümünü Filistin'deki işgal bölgelerinde İsrail'in tecrübeleri sonucu yetiştirdikleri bir dizi uzman, geliştirdikleri direniş karşıtı silah ve teçhizatı da sağlamaktadır. Bu ilişki, batı medyasında fazlaca yer almamasına karşın Ortadoğu'da iyi bilinmektedir ve İran'a yönelik herhangi bir İsrail saldırısının ABD'nin bilgisi, onayı ve yardımıyla gerçekleştirileceği varsayımını destekleye-

İran: bir savaşın sonuçları 63

çektir. Gerçekte, İran'a dönük bir İsrail hava saldırısının, hali hazırda ABD'nin egemenliğindeki hava sahasında yapılacak uçuşlarla olacağı kesindir.

Bu makalenin amaçları çerçevesinde IDF'nin **İran'ın** nükleer silah geliştirmesine ciddi bir biçimde zarar verecek bir harekâta girişeceği varsayılmaktadır. Yine bu çerçevede ABD'nin örtülü desteğini alacaktır, ihtiyaç halinde kuzeydoğu Irak'taki tesislerden yararlanacaktır, İran'ın füze geliştirmesini hedef almanın yanında, esasen nükleer programını 5 ya da daha fazla yıl geriletmeyi amaçlayacaktır. İleride tartışılacak nedenlerle, daha kapsamlı olması gereken bir ABD harekâtı boyutunda olmayacaktır.

İsrail ve ABD arasındaki yakın bağlantı, Ortadoğu'da, ABD'de ya da Avrupa'da olmadığı kadar yaygın bir şekilde bilinmektedir. Sonuç olarak, İsrail'in İran'a yönelik herhangi bir askeri harekâtı, esasen kendisinin vekil konumunda olduğu ve doğrudan ABD desteğiyle gerçekleştirilen bir ortak operasyon olarak görülecektir.

İran Tablosu

İran cephesinde, kendisini dünyanın tarihsel güçlerinden biri olarak gören ve -bugün güçlü bir kırılma hissiyle birlikte etkisi iki katına çıkan bir şekilde- yüksek teknolojili bir geleceğin, bu konumunun vazgeçilmez bileşeni olduğuna inanan bir İran bulunmaktadır. Tıpkı Çin gibi İran da, binlerce yıllık önemli tarihine bakmakta ve büyüklüğünü bir kez daha dev fosil yakıt kaynakları, genç bir nüfus, kalabalık ve refah içindeki bir halk ve çok önemli bir bölgenin kalbine yerleşen bir coğrafi konuma borçlu olduğuna inanmaktadır.

İran'ın sosyo-politik ortamı karmaşık ve önemli derecede değişken olsa da, ileri teknolojinin önemine ve nükleer enerjinin bir çağdaşlaşma sembolü olduğuna dönük yaygın bir inanış vardır. Bu kadar petrol ve doğalgazı bulunan bir ülkenin nükleer enerjiye ihtiyacı olmayacağı argümanı ile karşılaşıldığında, buna der-

64 petrodoların sonu

hal, elektriğin beşte birinin zaten hidroelektrik enerjiden sağlandığına işaret edilerek yanıt verilmektedir. Petrol ve doğalgazın, özellikle İran'ın uranyum rezervlerinin varlığı düşünüldüğünde, elektrik üretiminde kullanmak için fazla değerli olduğu da eklenmektedir. Genel bir tavır olarak, siyasi ve dini yelpazeden bir dizi kanaat önderinin İran'ın nükleer yakıt döngüsünü geliştirmeye hakkı olduğuna inandığı açıktır. İran'ın güvenlik ihtiyaçları nedeniyle nükleer silahlar geliştirmeye hakkı olduğuna inananların sayısı da hayli fazladır.

İran 1990'larda NPT'yi belli biçimlerde ihlal etmiş olsa da, bu makale yazılırken anlaşmanın kurallarına uyuyordu. Bu yüzden, uranyum zenginleştirme faaliyetlerini de içerecek bir nükleer enerji programı geliştirmesine izin verildi. Kuzey Kore'nin çekilme kararını alışı gibi, nükleer silah geliştirme kararını aldığı bir döneme kadar anlaşma çerçevesinde kalabilirdi.

İran'ın "şer ek-seni"nin bir parçası olarak görüldüğü düşünüldüğünde, bu Washington yönetimi tarafından kabul edilebilir bir şey değildir. Washington ancak, ülke içinde uranyum

zenginleştirmeyi içermeyen —ki bu kesin değildir- barışçı bir nükleer enerji programının sürdürülmesine izin verebilirdi.

İran'ın güvenlik algısı söz konusu olduğunda, kapasitesine olan büyük güvenin yanında belli bir güvensizlik hissi de vardır. Son dört yılda İran, doğu ve batısında bir süpergüç tarafından gerçekleştirilen kapsamlı askeri harekâtların sonucunda devrilen rejimler görmüştür ve bu İran'daki rejim değişikliğinin de arzulanan bir seçenek olduğunu ima edecek şekilde gerçekleştirilmiştir.

İran'ın hemen batısında, Irak'ta ABD 150 bin kişilik bir askeri güç bulundurmaktadır ve burada kalıcı askeri üsler inşa etmektedir. Kuveyt, Bahreyn ve Katar'da askeri birlikleri vardır ve küçük İran donanmasıyla karşılaştırıldığında ezici bir güce sahip Beşinci Filosu, İran Körfezi ve Arap denizi sularını denetim altında tutmaktadır. Doğuda, İran ABD'nin Afganistan'a sağlam

iran: bir savaşın sonuçları 65

bir şekilde yerleştiğini görmektedir. Burada, Kabil yakınlarında Bagram'da ve Kandahar'da iki kalıcı üs inşa edilmiştir (bkz. Ek.1). Ayrıca, Afganistan'ın batısında kalan Herat kenti civarında, İran'ın bu ülkeyle doğu sınırı yakınlarında yeni ve büyük bir askeri üssün inşası sürmektedir. Son olarak ABD, İran'ın kuzeyinde ve doğusunda çok sayıda ülkeyle askeri ilişkilere ve bazı örneklerde de bu ülkelerde üs ve askeri tesislere sahiptir. Bunlar, Hazar havzasındaki petrol sahalarına ve bu petrolün Karadeniz ya da Akdeniz limanları üzerinden sevkiyatını sağlayan boru hatlarına yakın ülkelerdir.

İran'daki Güncel Koşullar

Tüm bu unsurlar, iran'ın nükleer silah geliştirmek ya da bu kapasiteye sahip olmak konusunda güçlü bir motivasyonu olduğunu varsaymak için yeterli gerekçe sunuyor. Özetle, ulusal güvenliğinin böyle bir kararı gerekli kıldığı söylenmelidir. Ancak, bu istek bu tür bir kararın kaçınılmaz olduğu anlamına gelmez. Ayrıca, mevcut politik ortam bu durumu daha karmaşık hale getirmektedir. Cumhurbaşkanı Hatemi'nin görece reformcu yönetimi, genç, başarıya susamış ve çoğu zaman mağdur olmuş bir halkı tatmin edecek reformları teşvik etmede başarısız oldu. Bunun bir nedeni de muhafazakâr teokrasinin pek çok girişimi hiç güçlük çekmeden engelleyebilmesiydi. Hatemi yönetimi, derin sosyo-ekonomik farklılaşmalara hitap etmekte de başarısız oldu ve bu başarısızlığı, iktidara aday olan reformistlerin teokrasi tarafından engellenmesiyle ikiye katlandı. Bilindiği gibi, 2005'te hem Meclis hem de Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aday listeleri sınırlandırıldı. Devrim Muhafızlarının güçlü desteğini alan Ahmedinejad'ın sürpriz bir şekilde seçilmesi, kısmen yoksullar adına konuştuğu düşünüldüğü için gündeme geldi.

Cumhurbaşkanı Ahmedinejad'ın iktidara geldiğinden bu yana uyguladığı politikalar, biraz beklenmedik oldu. İsrail'e yönelik rahatsız edici bir saldırganlığı, kritik bakanlıklarda ve diplomatik görevlerde bulunan ılımlıların ve teknokratların yanı sıra, daha önce nükleer konularda ABD'le görüşmelere katılan ekibin

66 pe'rodolarm sonu

görevden alınması bunun örnekleridir. Tüm bu adımlar Was-hingion'la gerilimin yükselmesine neden oldu. Bu kişiler İran'daki politik yelpazede çok tanınması gerekmeyen kişilerdir ve bir bölümü de güçlü teokrasinin kritik unsurlarıdır. Ahmedinejad yönetiminin kısa sürede ciddi istikrar sorunları yaşaması mümkündür ancak bu olasılık politikaların daha da sertleşmesine ve ABD ile muhtemel bir krizin hızlanmasına yol açabilir.

Ayrıca, komşu Irak'taki güncel durum da büyük ölçüde bugünkü Tahran yönetiminin lehine ve ABD'nin aleyhinedir. Irak'ta temsil mekanizmalarının yaygınlaştırılması yönündeki gelişme, birçok unsuru daima İran'la yakın ilişkide olan Şii toplumu için daha fazla iktidar anlamına gelmektedir, iran'ın Irak'taki Şii milislerin bazılarına destek verdiği yönündeki süre giden iddialara karşın, resmi olarak işin içinde olduğuna dair çok az kanıt bulunmaktadır, ancak potansiyel olarak elbette oradadır.

İngiltere, bazı silah teknolojilerinin yaygınlaşmasından yola çıkarak İran'ın bölgeye müdahalesiyle ilgili daha farklı iddialarda bulundu. Buna karşılık İran, ABD ve **İngiltere'yi** kendi muhaliflerine destek vermekle suçlamaktadır. Hatta İran içinde son dönemde gerçekleşen patlamaların bazılarını karşıtlıklarını bile ileri sürmektedir.

ABD Askeri Harekâtının Niteliği

ABD açısından İran'ın nükleer tesislerine dönük bir harekâtın iki temel nedeni olacaktır. Birincisi, programın tümünü, nükleer silah üretebilecek herhangi bir planı en az beş yıl tercihan daha da fazla süre geriye götürecek şekilde tahrip etmek, ikincisi ise, ABD'nin bu konuda ve dolaylı olarak İran'ın yalnızca Irak'a müdahalesi değil, kabul edilmez gördüğü diğer faaliyetlerine karşı da, önleyici askeri eylem gerçekleştirmeye hazır olduğunu açık hale getirmek olacaktır.

Temel sorun şu ki, pratik olarak herhangi bir askeri hareket,
İran: bir savaşın sonuçları 67

nükleer faaliyetlerle doğrudan ilişkili tesisleri hedef alan bir saldırıdan fazlasını içermek zorunda olacaktır. Bunun da ötesinde, böyle bir harekât bir kez başladığında İran'la şiddete dayanmayan bir ilişkiyi sürdürmek hemen hemen imkânsız hale gelecektir.

Ayrıca, mevcut bütün göstergeler herhangi bir askeri harekâtın İran içinde çok güçlü bir birleştirici etkisi olacağını işaret etmektedir. Geniş bir yelpazedeki dini ve politik fikirler, iktidarın kitle tabanını ve istikrarını arttıracak bir şekilde onu destekleyecektir. Bugünkü iktidarın bile bir destek odağı haline gelmesi beklenebilir. Şu anda Bay Ahmedinejad'a şüpheyle yaklaşan ve hâlâ onun sürpriz seçim başarısına kızgın olan teokrasinin kimi unsurları, ABD askeri harekâtı ile karşı karşıya kalan birleşmiş bir İran'da bugünkü konumda olmayacaklardır.

ABD yayılma konusunda ordu ve deniz piyadelerini olumsuz etkileyen temel bir soruna sahip olmasına karşın, İran'ın nükleer tesislerine yönelik bir saldırı neredeyse tümüyle hava kuvvetleri ve donanma tarafından gerçekleştirilecektir. Bölgede konuşlandırılmış olan savaş uçakları; ABD'den, İngiltere'den ve Diego Garcia'dan yönetilen uzun menzilli saldırı uçakları; uçak gemilerindeki savaş uçakları ve denizden atılacak cruise füzelerine sahip donanma saldırı güçleri, maksimum etkinlik sağlayabilmek için ani bir şekilde harekete geçecektir. ABD Donanması, bir uçak gemisi savaş grubunu herhangi bir anda İran Körfezi içinde ya da yakınında konuşlandırmaktadır. Bu gibi gruplar bölgede dönüşümlü olarak bulunurken, kimi zaman aynı anda iki savaş grubu bölgede bulunmaktadır. Bu, yüzlerce cruise füzesi bulunan 150 savaş uçağı anlamına gelmektedir.» Bölgeye yayılmış ABD üslerinde karada konuşlandırılmış buna yakın sayıda savaş uçağı ile bölge dışından yönlendirilebilen B-18 ve B-2 bombardıman uçakları da bir komutla toplanabilirler. Özellikle de, Stealth B-2 hayalet uçaklarının yönlendirilmesi için ihtiyaç duyulan özel tesisler Gloucestershire'daki Fair-ford hava üssünde hizmete girmiştir. 5

68 petrodoların sonu

Nükleer tesislere yönelik hava saldırıları; Tahran Araştırma Reaktörü tesislerinin yanı sıra tümü Tahran'da bulunan radyoizotop üretim merkezi, nükleer faaliyetlerle ilişkili bir dizi laboratuvar ve Kalaye Elektrik Şirketi'nin tahrip edilmesini kapsayacaktır. Bir dizi deney reaktörü, uranyum dönüşüm tesisleri ve bir yakıt üretim merkezini içeren İsfahan Nükleer Teknoloji Merkezi temel bir saldırı hedefi olacaktır. Arak'taki tesislerin yanında (bkz. Ek 1) Nalanz'daki zenginleştirme tesisi de hedef alınacaktır.⁶ Buşehr'de yapımı yeni tamamlanacak olan 1000 MW reaktör de hedefler arasındadır. Üstelik reaktör 2006 yılı içindeki bir tarihte tümüyle yakıtla doldurulduğunda daha kritik bir sorunsal haline gelecektir. Bu gerçekleştiğinde yumuşak yapısındaki herhangi bir hasar, yalnızca İran Körfez sahillerini değil, Kuveyt, Suudi Arabistan, Bahreyn, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi Körfez'in batısı kıyılarını da olumsuz etkileyecek radyoaktif yayılmanın ortaya çıkaracağı ciddi sorunlara yol açacaktır. Doğrudan insanları etkilemesinin yanında bu dünyanın en güçlü yoğunluktaki petrol üretim tesisi olduğundan sonuçları çok ağır olabilecektir.?

Uzun vadedeki ihtimalleri zayıflatmak amacıyla teknik becerisi yüksek personelden mümkün olabildiğince çok sayıda kişinin öldürülmesi için başlangıçtaki saldırıların tümü az-çok eş zamanlı olarak gerçekleştirilecektir. Bu, herhangi bir askeri harekâtın gerekli bîr parçası olacaktır ve muhtemelen boyutları **İran'ın** nükleer, bilimsel ve teknik altyapısını dolaylı olarak destekleyen üniversite laboratuvarları ve teknoloji merkezlerinin tahribine kadar uzanacaktır. Saldırının bu boyutu askeri planlama çevreleri dışında yaygın kabul görmez ancak operasyonun elzem bir bileşeni olacaktır. Amacın İran'ın nükleer potansiyelini olabildiğince geriletmek olduğu düşünülürse, yerlerine hızlıca yenileri yapılabilecek fiziksel tesislerin tahrip edilmesinin ötesine geçmek gerekli olacaktır. Teknik uzmanlığı bulunan kişilerin öldürülmesinin nükleer kapasitenin yeniden geliştirilmesi girişimlerine dönük güç-

iran: bit savâjın sonuçları 69
lü bir etkisi olacaktır. Bunun ötesinde, bu uzmanlar arasında yabancı uyruklular da olduğu bilindiğinden, ülke içinde hali hazırda çalışan bu kişilerin öldürülmesi gelecekte başkalarının benzer girişimleri için de caydırıcı olacaktır.

İran bugün sınırlı hava savunmasına ve büyük ölçüde demode olmuş küçük bir hava gücüne sahiptir. Öyle bile olsa, özellikle ABD askeri personelinin öldürülmesi ya da esir alınması riskinin azaltılması gerekeceğinden, savunmanın durdurulması askeri harekâtın önemli bir boyutunu oluşturacaktır. Batı Komutanlığı'nın Tahran, Tebriz, Hamadan, **Dezful**, Ümidiye, Şiraz ve İsfahan'daki hava üsleri ve Güney Komutanlığı'nın Buşehr, Bandar Abbas ve Şah Bahar'daki hava üsleri⁸ gibi komuta ve kontrol merkezleriyle radar tesislerinin hedef alınması gerekecektir. ABD birliklerini özellikle kaygılandıran, İran'ın, Amerikan F-14A Tomcat'krine yönelik 45 ya da daha fazla interceptör ve uzun menzilli AWG-9 radar teçhizatını konuşlandırmayı sürdürmesidir. 79 uçak Şah'ın devrilmesinden önce alınmış ve bunların 30 kadarı herhangi bir anda kullanılabilir durumdadır.⁹

iran'ın orta menzilli halistik füze programı kapsamındaki araştırma, geliştirme ve üretim tesisleri ve bu seyyar füzelerin konuşlandırıldığı tesisler öncelikli hedefler olacaktır. Seyyar olduklarından bir kez daha sürprizler gerekli olacaktır.

ABD güçleri, nükleer altyapı ve daha genelde savunma güçleri üzerine bilgi sağlayacak bir dizi elektronik izleme yönteminin yanında İran tesisleri ve uydu istasyonlarının haritasını çıkarmak için keşif anlarını zaten kullanıyordu.

Bu saldırılar, nükleer altyapı ve hava savunma sistemleriyle ilişkili olduğundan güçlü bir sürpriz unsuru içerecek ve saatlerle ifade edilecek bir aralıkta gerçekleştirilecektir. Saldırı; savaş uçaklarının gerçekleştireceği ilk yüz sortinin, yakıt ikmalinin yapılmasının ardından gelen yüzlerce ek sorti ile desteklenmesi ve savunmanın yok edilmesinin ardından iki yüz ya da üstünde

70 petrodoların sonu

cruise füzesi eşliğindeki keşif uçuşlarıyla devam edecektir.

Ani bombardımanın verdiği tahribatın değerlendirilmesinden birkaç gün sonra, daha az acil hedeflere yönelik saldırılara paralel olarak temel hedefler yeniden ziyaret edilecektir. ABD birlikleri için asıl yoğun askeri hareketlilik dönemi 4-5 güne yayılabilir ancak iran'ın yanıtlarına bağlı olarak günlerce sürebilecektir.

İran'ın Karşılıklarını Önlemek

Nükleer, füze ve savunma tesislerine dönük füze ve hava saldırılarının güçlü programına ek olarak ABD askeri operasyonları, İran'ın her türlü ani karşılığını önlemeyi de hedefleyecektir. Bunların en önemlisi, Hürmüz Boğazı çevresinde sıvılaştırılmış doğal gaz ve petrol sevkiyatını etkileyecek olası bir misilleme eylemi olacaktır. Bunun kesin bir misilleme biçimi olacağı varsayıldığında, sahil gemisavar füze bataryalarının ve iran'ın küçük savaş gemilerinin tahrip edilmesi gerekli olacaktır. Temel üs ve tersane Buşehr'dedir; operasyonel karargâh Bandar Abbas'tadır. Bandar Abbas aynı zamanda iran'ın Rus yapımı Kilo-sınıfı denizaltılar-dan oluşan küçük filosunun da üssüdür. Bu 3 gemi için yeni üs haline gelecek yer ise Şah Bahar'dır. Hafif donanma güçlerinin kullandığı diğer üsler ise Körfez'in başındaki Harg Adası ve Hürmüz

Boğazı'nın güney batısındaki Ebu Musa adalarıdır. Bunlar sıkı korunmakta ve tedarik sorunu da yaşamamaktadırlar.¹⁰

Küçük İran Donanması, Nisan 1988'deki "Tanker Savaşı"nın sonunda ABD Donanmasıyla çatıştığında çok büyük kayıp verdi. Ve olasıdır ki, ölmeye hazır askerlerle donanmış sürat tekneleri dahil, hafif ve hızlı güçlere ağırlık veriyor olacaktır. Bunlar İran Devrim Muhafızları birlikleri olacaktır ve ABD donanma birimlerinden ziyade tanker trafiğine saldırmayı önemseyeceklerdir. Bu güçlerin operasyon üsleri saldırının öncelikli hedefleri olacaktır. İran Devrim Muhafızları unsurlarının sempatzan milislerle bağlantı kurmak için Irak içinde bazı bölgelere girmesi de beklen-

irafı: bir savaşın sonuçları 71

melidir. Böylesi bir adımın misillemeyi kışkırtacağını göstermek için askeri harekâtın, hem İran Devrim Muhafızları hem de düzenli ordu birliklerinin kara kuvvetlerinin ileri üslerini hedef alması olasıdır. İran'ın çok sayıda ordu üssünden Irak sınırına yakın olan Abadan, Hürremşehr, Ahvaz, Dezful ve muhtemelen Mahabad'dakiler, temel Devrim Muhafızları merkezlerinin yanında ana hedefler olacaktır. Köprülerin tahrip edilmesi de dahil bir dizi lojistik destek üssü hedef alınacaktır. Sınırın gözenekli yapısı düşünüldüğünde aslında bu, daha çok sembolik nitelik taşıyacaktır.

Kayıplar

İran'ın askeri ve sivil kayıplarının ne düzeyde olacağını öngörmek çok zor olacaktır, ancak iki noktaya dikkat çekilebilir. Birincisi, savaşın yoğun ilk üç haftasında Irak'ta olduğu gibi erken dönemde yaşanan sivil kayıpların haberleri eksik olacaktır ve kayıpların tüm boyutlarıyla ortaya çıkması aylar alabilecektir, Bununla birlikte, ortaya çıkan sivil kayıpların haberleri İran medyası ile El Cezire ve bölgedeki diğer ticari medya ağları tarafından yaygın bir şekilde duyurulacaktır. İkincisi, sürpriz bir saldırıda, bilinçsiz ve korunmasız sivil ya da askeri çok sayıda insan kurban olacaktır. Irak savaşı öncesindeki gibi, insanların hedef bölgelerden günler ve haftalarca kaçmasına olanak sağlayan bir durum olmayacaktır.

İran'a dönük, özellikle hava üsleri ve Devrim Muhafızları tesislerini hedef alacak olan ilk saldırı dalgasındaki askeri ölümlerin binlerle ölçülmesi beklenebilir. Kent merkezlerinde bulunan çok sayıda fabrika ve İran'ın nükleer ve füze altyapısına teknik desteğin hedeflenmesi gerekliliğiyle birlikte, sivil kayıplar en azından yüzlerle ifade edilecek miktarda olacaktır. İran'ın karşılıklarını göğüslemek ya da önlemek adına, savaş daha kapsamlı bir çatışmaya evrilirse kayıplar çok daha yüksek olacaktır.

72 petrodoların sonu

İran'ın Yanıtı

Bugün İran Hava Kuvvetleri ile hava savunma sisteminin küçük ölçeği ve hayli eskimiş olduğu düşünülürse, İran yukarıda tarif edilen türde bir ABD saldırısına ancak sınırlı ölçüde direk yanıt verebilecektir. Bunun ötesinde ARD harekâtı sınırlı da olsa, var olan bu kapasiteyi tahrip edecek şekilde tasarlanacaktır.

Hürmüz Boğazı'ndaki tanker trafiğini engellemek ya da Devrim Muhafızlarından unsurları Irak'ın içine göndermek gibi İran'ın kesin yanıtlarını önlemek için ABD harekâtı iyi tasarlanmalıdır. Bu çerçevede plan, hem İran'ın varsayılan nükleer silah geliştirme potansiyelini ciddi biçimde tahrip etmeyi hem de ABD'nin kapsamlı askeri başarısının açık göstergeleri belirir belirmez İran'ın hızla geliştireceği yanıtları göğüslemeyi içermek durumundadır. Irak'taki Mart 2003'te savaşın başlangıcından 3 hafta sonra gerçekleşen rejim değişikliğini takip eden süreçte olduğu gibi yanıltıcı bir tablo ortaya çıkabilir. Aslında, İran'ın kısa vadeli sonuçları hızlıca alınamayacak da olsa çok sayıda seçeneği bulunmaktadır.

Nükleer programın yeniden geliştirilmesi

Herhangi bir saldırıda İran'ın nükleer altyapısı ne kadar hasar görürse görsün, bunu yeniden kurmak ve hızlıca çalışır hale getirmek konusunda hızlı yanıt üretecektir. İran gizlice bir nükleer silah üretme yoluna gidecektir. Bu yanıt, büyük olasılıkla nükleer altyapısının, varlığını daha iyi koruyabileceği bir yerde kurularak hızla yeniden inşasını ve ardından resmi bir notayla

NPT'den çekilmeyi içerecektir. Bu yanıt sistemlerin çoğaltılmasını, araştırma, geliştirme ve üretim kapasitelerinin dağıtılmasını ve gelecekteki çalışmalar için uygun yerlerde derin yeraltı tesislerinin kullanımını içerecektir.

Bunun ötesinde İran'ın mevcut barışçı nükleer programında içe-rilen ek unsurlar, ABD'nin bilmediği başka unsurlar da hali hazırda mevcut olabilir. Eğer öyleyse, bu, kapasitesinin yeniden inşasına yardımcı olacaktır. Dr.ha gene! olarak, ABD harekâtından

iran: bit savaşın sonuçları 73

sonraki yıllarda İran'ı varsayılan nükleer silahlanma programından vazgeçirmeye dönük umutlar - küresel silahsızlanma çabalarının altını oycak şekilde- ortadan kaybolacaktır. Nükleer silah üretme potansiyeline sahip bir İran'la yaşama olasılığı dururken, ABD harekâtı, sonraki on yıllarda açık bir biçimde nükleer silahları olan bir iran'ı neredeyse kesin hale getirecek ya da alternatif olarak askeri hareketin tekrarlanması gerekecektir,

Hizbullah

İran Güney Lübnan'da Hizbullah'ı daha militan eylemlere girişmeye teşvik edecektir. Hizbullah'ın Hayfa'yı ve kuzey İsrail'deki başka yerleşim birimlerini vurabilecek, büyük miktardaki karadan karaya füzelerine karşı israil'in güçlü bir yanıt vermesi beklenmelidir, bu da kriz atmosferini derinleştirecektir. Hizbullah'ın toplumsal alanda daha ılımlı hareket ederek tatmin edici bir politik dönüşüm sürecine girdiği doğrudur. Bu nedenle, İsrail'e karşı bir askeri harekât eski tutumuna dönüş anlamına gelecektir. Bir ABD askeri harekâtının sonunda ortaya çıkacak yaygın halk desteğinin yanında bu da beklenmelidir.

Hizbullahın herhangi bir harekâtı, israil'in güçlü askeri karşılıklarıyla sonuçlanacaktır. Bu karşılıklar en azından hava saldırılarını, topçu ateşi ve savaş füzelerinin kullanılmasını ve donanma bombardımanını içerecektir. Piyade ve zırhlı birliklerin gerçekleştireceği sınır ötesi operasyonları da gündeme gelebilir,

Hürmüz Boğazı

Herhangi bir ABD askeri harekâtının esas hedeflerinden biri İran'ın Körfez'den yapılan petrol ihracatına müdahalesini önceden engellemek olacaktır ve bunun vereceği zarar, iran'ın kapasitesinin neredeyse tümünü olumsuz etkileyecek şekilde olmak zorundadır. Başarılması imkânsız olmasa da, zor olacaktır ve tek «başına petrol piyasasını zora sokacak bir sonuç yaratacak, bir saldırı korkusuna yol açacaktır.

74 petrodolann sonu

Batı Körfez Bölgesindeki Petrol Tesisleri

Bunun ötesinde, İran'la bağlantılı paramiliter birimlerin Kör-fez'in batısındaki Kuveyt, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) gibi devletlerin petrol ihraç tesislerine sabotaj eylemleri yapma yeteneği gelişebilecektir. Kuşkusuz tüm bu devletlerde yüksek güvenlik önlemleri alınacaktır ancak yine de paramiliter grupların mutlak olarak denetlenmesi güç olacaktır. Bir ya da iki sabotaj sonucu oluşacak kaza dahi, petrol piyasalarını etkileyerek gerilimi artıracaktır.

Devrim Muhafızları

Devrim Muhafızları büyük ölçüde İran'ın savunma sisteminin güçlü bir bileşeni olmayı sürdürmektedir. ABD'nin ilk saldırı dalgasında. İran Körfezi kıyılarında ve sınır yakınındaki tesisleri tahrip edilebilse de, Muhafızların büyük ve çok önemli destek temeli olacaktır, morallerini hızla yükseltecekler, hayli gelişkin bir rehin alma yetenekleri olacak ve kendilerini saldırılara yanıt vermeye adanmış olacaklardır. ABD'nin Muhafızların üslerini hedef alan askeri harekâtı Irak'a müdahale konusunda bir "uyarı" ania-mına gelecek olsa da sonucu neredeyse kesin olarak kısa ömürlü olacaktır. Ve Muhafızlar ile İraklı Şii milisler arasında zaten mevcut olan bir dizi bağlantı hızlıca aktif hale gelecektir. İran'ın Irak'taki direnişe bu şekilde dahil olması da ABD'nin İran lojistiğine sınır ötesi saldırıları da içerecek şekilde karşılığını yoğunlaştırması sonucunu verecektir. Bu, İranlı sivil kayıpların sayısını artıracak, ekonomide aksamalara yol açacak ve ek olarak iran'da mevcut rejime desteğin daha da artmasına neden olacaktır.

Sonuçta, İran-İrak sınırının yapısı nedeniyle İran, personel olduğu kadar kapsamlı bir silah tedariki gibi bir dizi yolla Irak direnişinin unsurlarına yardım konusunda çok güçlü bir konum elde edecektir. Bu, direnişe eski rejimin bitirilmesinin üzerinden üç yıl geçmiş olsa da, her zamankinden daha etkili ve güçlü bir itilim verecektir.

İran: bir savaşın sonuçları 75

Uluslararası Destek

Rusya ile yakın ilişkilerin yanı sıra yakın zamanda İran'la Çin ve İran'la Hindistan arasında yapılan uzun vadeli ekonomik anlaşmalar düşünüldüğünde bir ABD saldırısı yoğun eleştirileri gündeme getirecektir. Bu eleştirilere, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinden ikisi olan Rusya ve Çin de katılacaktır. Bireysel olarak Rusya ABD'nin askeri müdahalesini göz ardı etmeyi tercih edebilir ancak İran'a karşı ABD askeri harekâtını güçlü bir biçimde kınamadığı durumda komşu müttefikleriyle ilişkisi zora girecektir. Özellikle bu çatışmanın süresinin uzaması durumunda, daha da zorlanacaktır.

Daha Kapsamlı Yanıtlar

Yukarıda tarif edilen sonuçlar, İran'ın içinden ya da Lübnan'daki ortaklarından ilk etapta gelecek yanıtlarla ilişkilidir. Büyük olasılıkla, tahmin edilmesi en güç olan yanıt İran'la bir askeri çatışmanın İslam toplumlarının daha geniş kesimlerinde onaya çıkaracağı tepki ve tutumlarla ilişkili olacaktır. İran ve El Kaide, İran ve Arap dünyası arasındaki ilişkiler sorunlu olmasına karşın bir İslam cumhuriyetine dönük saldırı, kaçınılmaz olarak bölge ve dışındaki Amerikan karşıtı havayı yoğunlaştıracak, şimdiden küresel bir olgu haline gelmiş olan bir harekete daha büyük itki sağlayacaktır.

Son dört **yılın** en önemli gelişmelerinden biri, El Kaide hareketi ve müttefiklerinin yoğun çelişkilerin bulunduğu bir ortamda ayakta kalma ve gelişme yeteneği olmuştur. 11 Eylül'den beri hareket, kritik lider unsurlarının çoğunu, öldürülmeleri ya da tutuklanmaları yoluyla yitirmiş, Afganistan'daki temel mevzilerini kaybetmiş ve bu dönem boyunca 70 binden fazla kişinin tutuklanmasına tanık olmuştur. Bu koşullar altında bile, son dört yıldaki etkinlik düzeyi, gerçekte 11 Eylül saldırılarından önceki dört yıldaki düzeyi aşmıştır.

Özellikle önem taşıyan, intihar eylemlerinin evrimidir. Tarihsel olarak bu olgu yaygın ve yalnızca radikal İslamcı gruplarla sınırlı-

76 petindoların sonu

lı değildi. İntihar eylemlerini de içeren bireysel saldırılar coğrafi olarak belli bölgelerde odaklanıyordu: Sri Lanka'da Tamil Kaplanları (LTTE), Türkiye'de Kürt ayrılıkçılar, Güney Lübnan'da Hizbullah destekçileri ve İsrail-Filistin'deki Filistinli radikaller. Bunların tümü işgale ya da belli bir coğrafyada uygulanan baskılara tepki niteliğindedir.

İlk kez, en azından büyük bir ölçekte intihar eylemleri ulus ötesi nitelikte oldu. Bu eylemleri, kendi güncel koşullarına değil, dindişlerinin daha kapsamlı koşullarına dönük bir karşılık vermeyi isteyen iyi eğitilmiş kişiler gerçekleştirmeye başladı. Bugün uydu TV'ler ve internet aracılığıyla büyük ölçüde artan enformasyondan yararlanıyor ve eylemlerini gerçekleştirmek için büyük mesafelere gitmeye hazırlanıyorlar.

ABD, Irak ve Afganistan'daki mevcut operasyonlarını İran'a yaymaya hazırlanırsa, bu eğilimin, öngörülmesi güç sonuçlarıyla birlikte daha büyük bir itilim yaşanması beklenmelidir. Bu da, kesin olarak ABD'nin bölge ve dışındaki güvenlik çıkarlarına zarar verecek bir tepkinin başka bir örneği olacaktır.

İsrail'in Askeri Harekâtı

İran'ın nükleer tesislerine dönük harekât, ABD değil de İsrail tarafından gerçekleştirilirse ölçeği daha küçük olacaktır. Yine de bunun İsrail'in 1981'de Irak'ın Ösiraq nükleer reaktörüne dönük saldırısından daha kapsamlı olması beklenmelidir. İsrail'in askeri harekâtı, nükleer araştırma, geliştirme ve destek tesislerine ve özellikle personelinin tümüne; ayrıca İran'ın füzeleriyle, bunların üretildiği ve geliştirildiği üslere yoğunlaşacaktır. Devrim Muhafızlarıyla ve Körfezin petrol tesisleriyle ilgili daha az sorun çıkacaktır.

Ote yandan İran, herhangi bir İsrail harekâtının ABD ile yakın işbirliği içinde yapıldığını düşünecek ve saldırı ABD tarafından gerçekleştirilmişçesine ABD ve Körfez petrol çıkarlarına yönelerek karşılık verecektir. ABD bu eyleme bir karşılık geliştirdiğin-

iran: bir savaşın sonuçları 77

de ABD birlikleri çatışmaya girecektir, israil, iran'ın kapsamlı askeri kapasitesini zayıflatma eğiliminde olduğundan savaşın bu şekilde derinleşmesi onun lehine olacaktır. Böylece, İsrail'in İran'ın nükleer potansiyeline ciddi şekilde zarar verme hedefli bir harekâtı, ABD'nin çatışmaya girmesi sonucunu verecektir.

İran'ın İsrail'in askeri harekâtına daha doğrudan yanıtı Hizbullah'ı, İsrail'in kuzeyine füze saldırıları düzenleyerek onu israil'e karşı eyleme cesaretlendirmeye özel bir vurgu yaparak gerçekleşebilir. Bu da, o günkü israil hükümetinin lehine olacaktır, çünkü ne kadar karmaşık olursa olsun, özellikle Güney Lübnan'a dönük hava saldırıları aracılığıyla Hizbullah'a karşı sağlam eylemler gerçekleştirebilecek bir askeri gücü vardır. Bu tip saldırılar, özellikle Hizbullah'ın yakın dönemde aldığı Katyuşa tipi uzun menzilli füzelerinin depolarını hedef almayı amaçlayacaktır.

İsrail, İran'a yönelik bir saldırıdan kısa vadede kazançlı çıkacaktır ancak uzun vadeli sonuçları olumlu olmayacaktır. Bu durumun Irak'ta ABD için yaratacağı sorunlar İsrail ve en yakın müttefiki arasında gerilime neden olurken, İsrail Devleti'ne muhalefetin güçlü bir biçimde yaygınlaştığı bir "bölgesel iklimde, İsrail, mümkün olan en kısa zamanda bir nükleer silah kapasitesi geliştirmeye kendini adanmış bir iran'la karşı karşıya kalacaktır.

Sonuç

İran'ın nükleer altyapısına yönelik bir ABD askeri harekâtı, ABD ve İran kadar Irak, israil ve Lübnan'ı ve hatta olasıdır ki batı Körfez devletlerini de içine çekecek uzun süreli bir askeri çatışmanın başlangıcı olacaktır. Başlangıçta küçük ölçekli olsa da, israil'in bir saldırısının, ABD'yi içine çekecek şekilde tırmanması hemen hemen kesindir. Ve bu da uzun döneme yayılmış bir çatışmanın başlangıcına işaret edecektir.

İki devletten birinin gerçekleştireceği bir harekât İran'ın nükleer potansiyeline ciddi hasar verse de, uzun döneme yayılmış büyük istikrarsızlıklarla dolu çatışmaları kaçınılmaz kılacak çok

78 petrodoların soru

sayıda yanıt ortaya çıkacaktır. Buna ek olarak İran'ın NPPden çekilmesi ve mümkün olan en kısa sürede bir nükleer silahlanma programını başlatması beklenebilecektir. Bu, İran'a dönük askeri harekâtın yoğunlaştırılmasına yol açacak ve çok tehlikeli bir şiddet döngüsü yaratacaktır.

Saddam **Hüseyin** rejiminin sona erdirilmesinin, Irak'a serbest piyasacı ve vekil bir devlet getirmesi umuluyordu. Bunun yerine, sonu belirsiz, oldukça istikrarsız ve maliyeti yüksek bir çatışma ortaya çıktı. Sonuçları ne kadar büyük olursa olsun, bu İran'a yönelik bir ABD ya da İsrail harekâtını engellemeyebilir. Bu analiz ile ortaya konmak istenen şudur: İranla ilişkilerde yaşanan krize dönük bir askeri yanıt özellikle tehlikeli bir seçenektir ve daha fazla dikkate alınmamalıdır; ne kadar güç olursa olsun alternatif yaklaşımlar aranmalıdır.

dipnotlar

irak, iran ve petrodoların sonu

Sunuş

1- Bu kitapta sayfa 73.

2- Daniel Byman, Should Hezbollah Be Next?. *Foreign Affairs*, November/December 2003.

3- Bkz. www.glbsearch.ca, interview with Hezbollah **Secretary General** Hasan Nasrallah by Al-Jazeera, 22 Temmuz 2006, Al Jazeera in Arabic.

4- İran devriminde anti-emperyalizm ve solun konumu için bkz. İran devrimi. Din, antiemperyalizm ve sol, derleme, belge yay.

5- No Just A Last Resort?, William Arkin, Washington Post, 15 Mayıs 2005 6- Iranian Ironeis, Michael Schwartz, TomDispaldi.com. 7- İran'ın Irak'taki Şii örgütlerle ilişkisinden İran benzen

bir "şariat devle-li" modelinin İrak'ta da hedeflendiği sonucu çıkarmak ise yaygın kanının aksine doğru değil. Iraklı Şii otoriteler (ki bu konudaki en önemli isim Irak'ın Ayetullah'ı Ali El **Sistani**) İran Şiiliğinden, Humeyni tarafından geliştirilen Velayet el Fakih yorumunda ayrılıyorlar. Başta **Sistani** ve Mukteda El Sadr çevresi, İrak'ta İran modeli bir **Şii** devletin almasını değil, tüm dünya Şiiliğini (250 milyon civarında olduğu sanılan) Necef ve Kerbela'ya bağlamayı öngörüyorlar. Bu konuda İran modeline en yakın görüşü temsil eden SC1RI lideri Abdülaziz El Hakim'in temsil ettiği çizginin de Lübnan'daki Hizbullah'ın çizgisine yakın olduğu ve İran modeli bir oluşum için ülkede "nesnel koşulların olgunlaşmadığını" savunduğu söyleniyor. S" Kasım 1979'da Tahran'daki ABD Büyükelçiliği baskını, İran KDP lideri Kasimlo'nun Viyana'da Öldürülmesi gibi...

80 petrodoların sonu

9- İran'da 2000'de en azından yüzde 20-23'lük bir nüfus mutlak yoksulluk sınırının altında yaşıyor, işsizlik resmi rakamlara göre yüzde 16; gerçekte yüzde 30 civarında olduğu sanılıyor.

10- İran'da "İslam devrimi" birinci, ABD elçiliğinin basılması ikinci "devrim" olarak görülüyor. II" İrak'ta "egemenliğin devri ve demokrasiye geçiş" programı çerçevesinde yapılan seçimlerin ardından hem oyların açıklanması ayları buluyor, hem de hükümet krizi ABD'nin çok yönlü kuşatma hareketleri sonucunda kuruluyordu. Bu da ABD'nin İrak'a "götürdüğü" demokrasinin "halkın oyu"ndan ziyade, bölgesel hesaplar ve pazarlıklar üzerinden işletildiğinin bir başka kanıtı olarak görülmeli.

12* Gareth Porter, US tries to pressure Iran with attack stories, Washington Post, 25 Ocak 2006.

13- New Yorker'da yayımlanan Seymour Hersh'ün "ABD nükleer silahları devreye sokabilir" konulu haberi, üst düzey ABD yetkililerine dayandırılıyor ve dünya mediasında geniş yankı yapıyordu. U,- George Bush, 28 Temmuz 2006, Beyaz Saray'daki toplama.

Amerikan Emperyalizminin Yumuşak Karnı

1- Ulusal Güvenlik Stratejisi, Beyaz Saray, 2002, <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.html>

2- Siyasi iktidarın temelini Tanrı ya da Allah olduğu görüşü yakın dönemde güç kazandı ve yalnızca Müslüman fanatikler ya da Hıristiyan veya Yahudi köktenciler tarafından değil, önde gelen yeni muhafazakarlar tarafından da savunulur oldu. "Bush, 1980'lerde Dallas'tan 300 mil uzaktaki kentte İMidland - T esasi bir Kutsal Kitap çalışma grubuna katıldıktan sonra yeniden doğan bir Hıristiyan haline geldi ... "Beni anlamak istiyorsanız, Mid-land'i anlamalısınız" diyordu. (S. Baxter, 'Back in Texas as They Just Know God's on His Side', The Sunday Times. 27 Şubat 2005.)

3- Yeni muhafazakarlık, askeri yönü ağır basan saldırgan bir ABD dış politikasını öne çıkaran bir politikadır -'yeni muhafazakar' (neocon) taraftarlarının kendilerini tarif etmek için kullandığı kavramdır. Yeni muhafazakarlığın itici gücü ALSD'nin dünyada askeri ve ekonomik egemenliğinin sağlanması hedefidir. Bu kavram, Amerikan Girişim Vakfı'nın (American Enterprise Institute - AEI) web sitesinde hayli rahat bir biçimde kullanılmaktadır. "Yeni muhafazakar yazar Max Boot 2002 Aralığının sonunda "What the Heck Is a Neocon" başlıklı bir makale yazdı. Bu makale, 'kavram asıl anlamından açıkça uzaklaştı' diye başlıyor ve Beyaz Saray'ın ulusal güvenlik stratejisinin 'neocon kitabından doğrudan alınmış gibi görüldüğünü iddia ederek bitiyordu. (Yeni muhafazakarlığın kısa bir özeti Pentagon'a danışmanlık dipnotlar 81

yapan Washington merkezli bir düşünce kuruluşu olan AEI'nin web sitesinde bulunabilir.

http://www.aei.org/news/newsID.16723/news_detail.asp

4- http://www.aei.org/news/newsID.16723/news_detail.asp

5- Corey Robin, 'Grand Designs. How 9/11 Unified Conservatives in Pursuit of Empire', Washington Post, 2 Mayıs 2004, <http://www.washingtonpost.com/ac2/wT-dyn/A58484-2004May/?language=printer>

6- Guy Dinmore, 'US lobbyists tune in for regime change in Iran', Financial Times, 5 Aralık 2003; Michael Binyon and Bronwen Maddox, 'US sets sights on toppling Iran regime', The

Times, 17 Temmuz 2004; Joseph Fa-rah, 'Gingrich sees İnan threat lo U.S. like Nazi Germany', WorldNetDaily.com, 20 Kasım 2005, <http://www.worldnetdaily.com/news/article.asp?ARTICLEJD=47501>

7" 'US prepares military blitz against Iran's nuclear sites', 12 Şubat 2006, <http://www.telegraph.co.uk/news/main.jhtml?xml=/new5/2006/02/12/wi-ran12.xml&Sheet=/news/2006/02/12/ixnewstop.html>; 'Iran 'to retaliate if US attacks"', BBC News, 7 Şubat 2005, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4241527.stm; 'Journalist: U.S. planning for possible attack on İnan', CNN.com, 17 Ocak 2005, <http://www.cnn.com/2005/ALLPOLNCS/01/16/hersh.iran/>

8" P. Rogers, Iran: Consequences of A War, Oxford Research Group, Şubat 2006, s.12.

9- age,, s.9.

10- CONSPIRACY: A Planning and acting together secretly, especially for an unlawful or harmful purpose, such as murder or treason. {Webster's New World Dictionary}

KOMPLO: 1. Bir kimseye, bir kuruluşa karşı 11 oplan olarak alınan gizli karar, gizli düzen. 2. Topluca ve gizlice yürütülen herhangi bir plan. (http://tdk.org.tr/dksozluk/sozbuI.asp?ke1ime=kompl0) II" Sanayi, finans ve ordunun oluşturduğu bu çekirdek (nexus) Başkan Dwight D. Eisenhower tarafından 'askeri-sınai kompleks' olarak adlandırılıyordu.

12- A. G. Frank, 'NATO, Caucasus/ Central Asia Oif, World Socialist Web Site, <http://www.wsws.org/indtx.html> (16 Haziran 1999), s.1

13- G. Heard, 'It's Not About Oil Or Iraq. It's About the US and Europe Go-itlg Head-To-Head on World Economic Dominance', <http://www.scoop.co.nz/stories/HL0303/S00182.htm>, 21 Mart 2003.

IV 'Money Matters: An IMF Exhibit -- The Importance of Global Cooperation, System in Crisis (1959-71)', Bölüm 2, http://www.imf.org/external/np/exr/cei5ter/mm/eng/mm_sc_01.htm (Şubat 2006)

15- ABD Merkez Bankası, 1913'teki ABD Merkez Bankası Yasası ile kuruldu.

82 petrodoların :

16- 'Archival Resources on the Great Depression at the Carl Albert Center Congressional Archives', The Carl Albert Center, <http://www.ou.edu/special/alberte/tr/a/re/h/iv/es/gdweb.htm>

17- Bretton Woods sistemi, ikinci Dünya Savaşı'ndan sonra değişim oranlarını belirleyen uluslararası bir para sistemiydi. Bu sistem 1944'te ABD ve Britanya tarafından oluşturuldu. Mimarlarından biri Keynes'di.

18- 'Money Matters: An IMF Exhibit -- The Importance of Global Cooperation¹, Uluslararası Para Fonu (IMF), http://www.imf.org/external/np/exr/cemer/mm/ing/mm_dr_01.htm (Mart 2006).

19- 'ABD'nin Vietnam Savaşı sırasında harcadığı toplam para bugünün parasıyla 500 milyar dolardan daha fazlaydı' (B. Bonner and A. Wiggin, Empire of Debt, New Jersey: Wiley, 2006, s.180.)

20- F. William Engdahl, 'The Dollar System and US economic Turmoil post-Iraq War', http://www.engdahl.oilgeopolitics.ilet/1973_Oil_Shock/Dollar_SystemVsollar_system.html. Ayrıca bkz. John Whiteclay Chambers II (ed.), The Oxford Companion to American Military History, New York: Oxford UP, 1999.

21- 'De Gaulle v. the Dollar', The Time, 12 Şubat 1965, <http://www.time.com/time/archive/printout/0,23657,840572,00.html>

22- 'Money Matters: An IMF Exhibit -- The Importance of Global Cooperation, System in Crisis (1959-71)', Bölüm 5, http://www.imf.org/external/np/exr/cenler/mm/eng/mm_sc_01.htm (Şubat 2006).

23- Hazine Bakanlığı, 'Jeddah, Saudi Arabia Joint Statement: US-Saudi Arabian Economic Dialogue', basın duyurusu, 6 Mart 2002, www.ustreas.gov/pressrel/eas/es/po1074.htm

zı,- R. G. Kaiser and D. Ottaway, 'Oil for Security Fueled Close Ties', Washington Post, 11 Şubat 2002.

25- **OPEC** 1982'de, petrol fiyatlarını belli bir seviyede tutmak için petrol arzını sınırlayacak 'kota sistemi'ni yürürlüğe soktu. Buna göre, her OPEC ülkesine belli bir petrol üretim seviyesi ayrıldı ve dünya piyasalarındaki petrol **fiyatlarını** etkileyen OPEC'in toplam petrol arzı sınırlandırıldı. Ancak, bu sistem, OPEC ülkelerinin çoğunun kotalarına sadık kalmaması sonucu 1986'da gerçekleşen petrol fiyatlarındaki düşüşü engelleyemedi.

26- S. Nixon, 'What's the deal in the oil market?', The Spectator, 18 Ekim 2003.

27- 'Petrodollar Problem', http://www.imf.org/external/np/exT/center/mm/eng/mm_rs_03.htm. Ayrıca bkz. David E. Spiro, The Hidden Hand of American Hegemony: Petrodollar Recycling and International Markets, Ithaca: Cornell UP, 1999.

28- Robert G. Kaiser ve David Ottaway, 'Oil for Security Fueled Close Ties. But Major Differences Led to Tensions', Washington Post, 11 Şubat 2002, h 11 p://www.washingtonpost.com/archive/local/2002/02/11/page11/

29- David E. Spiro, The Hidden Hand of American Hegemony: Petrodollar Recycling and International Markets, Ithaca: Cornell UP, 1999, s. 121.

30- Jeff Faux, 'The Euro, the Dollar, and Their Impact on Global Manufacturing', the Economic Policy Institute, 24 Haziran 1999, http://www.epi-nel.org/coritent.cfm/webfeaturess_vie_wpo_in_the_euro

31- 'The international role of the euro in a globalised economy', Avrupa Merkez Bankası (ECB), 27 Mart 2003, <http://www.ecb.int/press/key/date/2003/html/sp030327.en.html>

32- HSBC, 'Currency Outlook', Haziran 2003, http://www.hsbc.com.tw/tw/products/underimages/gs_200307_e.pdf

33- U.S. National Debt Clock, http://www.babylonloday.com/national_debt_clock.htm, 28 Şubat 2006.

34- "China's foreign reserves, at record US\$853.7 billion, likely top Japan's", Mainichi News, 28 Mart 2006, <http://mdn.mainichi-msn.co.jp/business/news/20060328p2g00m0bu026000c.html>; 'China Currency Reserves Top Japan's, China Business News Says', Bloomberg, 28 Mart 2006, <http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=10000087&sid=a5VHm9Qkvzxl35>

35- <http://www.imf.org/external/pubs/ft/GFSR/2005/O2/index.htm>

36- David M. Walker, LSE, 14 Mart 2006, http://72.14.203.104/search?q=cache:dovSOwMTrIsJ:www.ise.ac.uk/collections/pressandinformationoffice/PDF/DavidWalker_Mar06.pdf+david+m+walker+control+general+debt+2004&hl=en&rgl=uk&ct=clnk&cd=6

37- CNN.com, 30 Ekim 2000, <http://archives.cnn.com/2000/WORJ-D/meast/10/30/iraq.un.euro.reut/>

38- Charles Recknagel, 'Iraq: Baghdad Moves To Euro', Radio Free Europe/ Radio Liberty (US), 1 Kasım 2000, <http://www.rferl.org/nca/features/2000/11/01112000160846.asp>

39- 'Should oil be priced 111 euros?', Alexander's Gas & Oil Connections, 25 Şubat 2004, <http://www.gasandoil.com/goc/features/fex40825.htm>; 'End of US Dollar Hegemony', KavkazCenter, 17 Mart 2006, <http://www.kavkaz.org.uk/eng/content/2006/02/18/4450.shtml>

1,0- ABD Başkanı George Bush Saddam Hüseyin'in 11 Eylül saldırılarına karıştığına dair bir kanıt bulunmadığını söyledi. Bush, enerji yasalarıyla ilgili olarak Kongre üyeleriyle yaptığı toplantıda gazetecilere "Saddam Hüseyin'in 11 Eylül saldırılarına karıştığına dair elimizde bir kanıt yok" dedi... Pek çok Amerikalı -hiçbiri öyle olmadığı halde- uçakları kaçıran kişilerin bazılarının İraklı olduğuna inanıyor ve elde destekleyici hiçbir somut kanıt bulunmamasına karşın saldırıların İrak tarafından planlandığını düşünüyor.' (BBC News, 18 Eylül, 2003, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/america/cas/3115262.stm>)

84 petrodola

im sonu

41- 'Wolfowitz: Iraq war was about oil', the Guardian, 4 Haziran 2003. 1,2- Irak'ın petrol sahalarının kontrolünü en azından kısa vade için ele geçirmek, işgalden yaklaşık bir yıl önce Bush yönetimi bunların yönetimini alma planları yapmaya başladığında düşünülüyordu. 2002 yaz aylarında, Pentagon içinde, Enerji Üstyapı Planlama Grubu adlı özel bir ekip kuruldu ve ABD bir işgal gücü olduğunda Irak'ın petrol üstyapısını işletmek ve yeniden yapılandırmak için bir plan oluşturmakla görevlendirildi. (United **Sifites** House of Re pres en ta ti ves Committee on Government Reform - Minority Siaff Special Investigation Division, 'Halliburton's Performance Under the Restore Iraqi Oil 2 Coniract', 28 Mart 2006.)

43- Sohan Sharma, Sue Tracy, & Suriinder Kumar, 'The Invasion of Iraq: Dollar vs Euro. Re-denominating Iraqi oil in U.S. dollars, instead of the euro', Z Magazine Online, Şubat 2004, Cilt 17, Sayı 2.

44- Carola Hoyos ve Kevin Morrison, 'Iraq **returns** to Lntemational oil inar-kei', Financial Times, 5 Haziran 2003.

45- 'Rice adini ts multiple Iraq mors', BBC News, 31 Man 2006, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/4865344.stm>

46" İran ve Rusya Avrupalı doğalgaz ve petrol alıcılarıyla avro rezervlerini inşa ediyordu. Ekonomik olarak İran'ın aşamalı olarak avroya geçişi bir anlam ifade etmektedir. Fransa, Almanya ve Hollanda hali hazırda İran'ın temel ticari ortaklarıdır. Ayrıca, pekçok Avrupalı şirketin burada petrol ve doğalgaz anlaşmaları bulunmaktadır. Rusya temelde ekonomik gerekçelerle yavaş yavaş avro kullanımını arttırıyor. Batı Avrupa enerjisinin büyük bir bölümünü Rusya'dan tedarik ediyor ve AB Rusya'yı petrol ve doğalgaz ihracatında standart döviz olarak dolardan avroya geçmeye zorluyordu. (Franck Perrin, 'Oil Currency: Oil Change — will euros replace the greenbaek?', Canadian Business Magazine, 26 Aralık- 15 Ocak 2006, http://www.canadian-business.com/markets/commodities/article.jsp?ontenı=20060109__193551_5296&page=2)

47- Krassimir Petrov , 'The Proposed Iranian Oil Boirse', Enerji Bülteni, 17 Ocak 2006, <http://www.energybulletin.net/>

48" ABD'nin dev ve sürdürülebilir olmayan bütçe açığı 30 yıldan fazla süredir hem Washington'un hem de doların hegemonyası için merkezi önem taşıyan petrol standardının altını oymaktadır. Enerji ticaretinde dolara dayanmak uzun vadede Asyalı üretici ve tüketicilere de benzer biçimde zarar verecektir. Avrupa parası ile alış-veriş yapan bir Asya petrol piyasası. Bugün kesin olarak çok kutuplu bir dünya için iyi olan formül budur.' (Siddharth Varadarajan, 'India, China and the Asian axis of oil', <http://www.pan-jab.org.uk/english/Aoilaxis.htm>, 24 Ocak 2006.

dipnotlar 85

49' Washington Times, 7 Aralık 2004, <http://washingiontimes.com/upi-breaking/20041207-031853-3224r.htm>

50- Paul Rogers, İran: Consequences of A War, Oxford Research Group, Şubat 2006.

51- Iraq Body Coimt Basın Duyurusu 13: 'Iraq Death Toll in Third Year of Occupation is Highest Yet', 9 Man 2006.

52- Research Unil for Polirical Eccmomy, 'Why the United States Promotes India's Great-Power Ambüions', Monthly Review, Cilt 57, Sayı 10, Mart 2006, <http://www.monthlyreview.org/0306rupe.htm>; Dan Merica, 'Bush Envisions an Era of American War', oped news, 15 Mart 2006, [http://www.opednews.com/articles/opedne_dan_meri_0603\]5__bush_envi-sions_an_er.htm](http://www.opednews.com/articles/opedne_dan_meri_0603]5__bush_envi-sions_an_er.htm)

53- Resmi ABD kaynakları, İran'ın, silah-sınıfı plütonyum ya da zenginleştirilmiş uranyum üretmesinin yıllar süreceğini söylüyor. Savunma İstihbarat Dairesi Başkanı Oramiral Jacoby, Mart 2005'te Senato Silah Komisyo-nu'na İran'ın gelecek on yılın başlarında bir silah üretebileceğinin tahmin edildiğini söyledi. Bir habere göre, yeni Ulusal İstihbarat Tahmini, İran'ın en erken 10 yıl sonra bir bombaya sahip olacağını savunuyor. ('İran is Judged 10 Years From Nuclear Bomb', Washington Post, 2 Ağustos 2005.) 54"

- http://64.233.179.104/search?q=cache:röZeSnty8MEJ;www.parstimes.com/news/archive/2004/scg_usiran_octnov2004.pdf+3+Oct<>-ber+2004,+Mohammed+el-Ba+ra+dei+-i+ra+n&h1=e+n&gl=u+k&et=el+n+k&rcd=66
- 55- 'Bolton: World Must Confront Iran', washingtonpost.com, 5 Mart 2006, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/conieut/article/2006/03/07/AR2006030700739.html>
- 56- BBC News, 16 Mart 2006, <http://news.bbc.co.Uk/2/hi/amricas/4812562.stm>
- 57- Beyaz -Saray, 2006 Ulusal Güvenlik Stratejisi, <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss/2006/seetionV.htm> 1; Bloomberg, 16 Mart 2006, http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=10000087&sid=adVyFQMul.Vk&refer=top_world_news; Steve Holland, 'Diplomacy must win to avoid Iran confrontation -US', Reuters, 16 Mart 2006, <http://today.reuters.com/business/newsartide.aspx?type=tnBusinessNews&storyID=nN16144809&rima-geid=&uap=>
- 58- Ulusal Güvenlik Stratejisi, Mart 2006, <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss/2006/index.html>. Aynı belge, bir başka petrol zengini ülke olan Vene-zuela'nın Devlet Başkanı Hugo Chavez'i, bölgeyi istikrarlaştıran turnayı amaçlayan bir 'demagog' olarak damgalamaktadır.
- 59- Bloomberg, 30 Mart 2006, <http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=10000082&sid=aESaydfu3KYs&refer=canada>
- 86 petrodoların :
- 60- Washington Postı, 10 April 2006, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/04/09/AR2006040901165.html>
- 61- James Fallows, 'Will Iran be Next?' Atlantic Monthly, Aralık 2004, s. 97-110.
- 62- William Claitor, 'The Real Reasons Why Iran is the Next Target: The Emerging International Oil Market', 27 October 2004, <http://www.globalenergy.ca/articles/CLA410A.htm>
- 63- 'Iran oil bourse wins authorization', Tehran **Times**, 26 Haziran 2005. 6^-'Iran's oil bourse expected to start by early 2006', Reuters, 5 Ekim 2004, www.iranoilgas.com
- 65- Terry Macalister, 'Iran takes on west's control of oil trading, the Guardian, 16 Haziran 2004. 9 Mart 2006'da İran Ulusal Güvenlik Konseyi genel sekreteri yardımcısı Cevad Vaidi, Viyana'da AlP'ye yaptığı bir açıklamada, İran'ın başka ülkelerle uyumsuzluk yaşamak istemediğini ve bu yüzden başlangıçta petrol silahını kullanmayacağını **söyledi**. Ancak koşullar değiştiğinde bu tutumun ve politikaların değişeceğini de belirtti. (http://www.europe2020.org/en/seccion_global/l50306.htm#8)
- 66-** Dan **Adnan**, Tetroavnmun yükselişi. ABD'nin İran'a kılıç sallayışının küresel güvenlikle ilgisi sınırlıdır, yapılan herşey ABD dolarının petrol piyasasındaki değişim birimi olarak kalmasını sağlamak içindir', The Republic of East Vancouver, 16 - 29 Mart 2006, http://www.repubbc-news.org/arctii-ve/135-repub/l35_dan_adleman.htm
- 67- R. Simhar, 'The **Prospect** for Crisis management and Non-Violent Sustainable Cooperation', Alternatives, Cilt 4, no. 4, Kış 2005, s.58,
- 68- Çin bugün petrol **ithalatının** yüzde 13'ünü İran'dan yapıyor, (Peter S. Goodman, 'Big Shift in China's Oil Policy. With Iraq Deal Dissolved by War, Beijing Looks Elsewhere' Washington Post, 13 **Haziran** 2005, http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2005/07/12/AR2005071201546_pf.html)
- 69- 'Iran's Persian Gulf oil bourse on track', Persian Journal, 2 Nisan 2006, http://www.iranian.ws/iran__news/publish/article_14587.shtm]
- 70- Niusha Boghrati, 'Iran's Oil Bourse: A Threat to the U.S. Economy?', Wordpress.org, 11 Nisan 2006, <http://www.worldpress.org/Mideast/2314.cfm#down>.
- 71- 'Forex Fund Shifting to Euro', İran Financial News, 25 Ağustos 2002, <http://www.payvand.com/news/02/aug/1080.html>.

- 72- Love* Rate - Currency News, 14 Şubat 2006, <http://www.loxrate.co.uk/news/item/1056>,
- 73- Landes, *The Unbound Prometheus*, s.241.
- 74- B. Bonner and A. Wiggin, *Empire of Debt*, Newjersey: Wiley, 2006, s. 16. dipnollar 87
- 75- 'China-US energy co-op of great potential', People's Daily Online. 11 Nisan 2006, http://english.people.com.cn/200604/11/eng20060411_257609.html
- 76- Peter Dav, 'The global change in economic power', *BM. News*, 19 İy 1 İt 1 2005, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/4261354.stm>
- 77- "Oil price not to restrain China, İndia growth", (AP) Yenilenme: 2005-09-01 15:42, http://www.chinadaily.com.cn/english/duc/2005-09/01/ton-tent_474283.htm; 'Chiua, India are highest-growth economies', (Xinhua) Yenilenme: 2006-01-25 22:04, http://www.chinadaily.com.cn/english/dop/2006-01/25/content_515525.htm.
- 78- 'China-Japan-India axis strategy', People's Daily Online, 30 Nisan 2004, http://english.people.com.cn/200404/29/eng20040429_141908.shtml
- 79- NIC ABD yönetiminin bir stratejik düşünce merkezidir. Ulusal İstihbarat Başkanı'na rapor verir ve Başkan ile üstduzey karar vericilere, istihbarat çevrelerinin koordine etliği ve gözden geçirdiği dış politika analizlerini sunar.
- 80- Ulusal istihbarat Konseyi, Mapping (he Global **Ftiture**, Aralık 2004, http://www.cia.gov/nic/NIC_globaltrend2020.html
- 81- 'A New World Economy. The balance of power will shift to the East as China and India evolve', *BusinessWeek Online*, 22 Ağustos 2005, http://www.businessweek.com/magazine/content/05_34/b3948401.htm. 8a- 'McAlee, Inc.'s India Centre Emerges as Largest Centre for Research and Development for Security Giant', *PRESSRELEASENETWORK.com*, 29 Man 2006, <http://pressreleasenetwork.com/newsletter/>
- 83- David S. Landes, *The Unbound Prometheus*, Cambridge: CUP, 1982 (ilk baskısı **1969**), **S.İİ.**
- 84- Clyde Prestowitz, 'China-India Entente Shifts Global Balance', *YaleGlobal*, 15 Nisan 2005, <http://yaleglobal.yale.edu/display.article?id=5578>
- 85- Theodore F. di Stefano, 'Economic Superpowers of the 21st Century', *ECT New5 Network*, 20 Ocak 2006, <http://www.crmbuyer.com/story/48342.html>
- 86- Bili Bonner, Chuck Butler & The Mogambo Gun, 'The "Two Trill in Cash" Plan', *The Daily Reckoning*, 10 Nisan 2006, <http://news.godseck.com/DailyReckoning/1144701432.php>
- 87- James W. Bagley, '90% of the world's engineers Asian residents by 2010?', *Control Engineering*, 4 Ocak 2006, <http://www.manufacturing.net/eil/index.asp?layout=articlePrint&articleID=ca6296224>.
- 88- P. Lagerkranser ve R. Miller, 'Economic Outlook: Prosperous Asian buy their own work', *Bloomberg News*, 10 Nisan 2006, <http://www.ihl.com/articles/2006/04/10^1oomberg/bxecon.php>
- 89- 'Asian Consumers, Giving Up Frugal Ways, Fuel Growth, İnternet', 88 petradolarm sonu
- Bloomberg, 10 Nisan 2006, <http://www.hloomberg.com/apps/news?pid=10000101&sid=auU6011rRw4A&refer=japan>
- 90- 'It's Getting Hotter In The East', *BusinessWeek Üüne*, 22 Ağustos 2005, http://www.businessweek.com/magazine/content/05_34/b3948456.htm; 'A Thousand Chinese Desires Bloom', *Business Week Online*, 22 Ağustos 2005, http://www.businessweek.com/magazine/content/05_34/b3948531.htm.
- 91- Clyde Prestowitz, 'China-india Entente Shifts Global Balance', *YaleGlobal*, 15 Nisan 2005, <http://yaleglobal.yale.edu/display.article?id=5578>.

- 91- The Corning Worki Realignmenl¹, PINR Repon, 20 Haziran 2005, http://www.pincr.com/report.php?ac=view_report&report_id=317 93- A. G. Frank'in ReOrient, University of Califomia, 19^o2, sayfa irde veriliyor.
- 9V V. K. Fouskas and B. Gokay, The New American Imperialism, Praeger, 2005, s.30-31.
- 95" A. G. Frank, 'US Economic Overstretch and Military/ polilical Impenal Blowback', G. Bacik and B. Araş (eds.), September 11 and World Polilics içinde, İstanbul: Fatih Üniversitesi, 2004, s.125.
- 96- W. Bonner and A. Wiggin, Empire of Debt: The Rise of an Epic Financial Crisis, John Wiley and Sons, 2005, s.60.
- 96- Ulusal Güvenlik Stratejisi, Beyaz Saray, 2002, <http://www.whit.ehou-se.gov/nstynss.html>

İran: Bir savaşın sonuçları

- 1- Paul Rogers, İrak: Bir savaşın sonuçları (Oxford: Oxford Research Group, 2002).
- 2- The Military Balance 2005/06 (Londra: International Insitute for Strate-gicStudies, 2005).
- 3- Barbara Opal-Rome, "Seeking Urban Ops Answers in Israel", Defense News (14 Haziran 2004).
- ^- Nimitz tipi bir uçak gemisi, normalde, 36 adet F/A-18E Süper Hornet saldırı uçağı dahil, 72 sabit kanatlı savaş uçağı ve altı helikopter taşır. Bir uçak gemisi savaş grubu, tümü denizden atılan cruise füzeleriyle donanmış; bir kruvazör, 2 destroyer ve bir saldırı denizaltısından oluşur. 5- Radarı etkisizleştiren yüzeyleri nedeniyle B-2A hayalet uçakları özel iklimli hangarlarda tutulmak zorundadır. Bunlar daha önce, yalnızca ABD'de-ki üslerinde ve Hint Okyanusu'ndaki İngiltere'ye ait olan adadaki Diego GaTcia ABD üssünde bulunuyordu. RAF Fairford'daki 2 hangar, 2005 başlarında tamamlanarak operasyon el hale geldi. Uçağın mevcut kapasitesi dü-
- dipnotlar 89
- sönüldüğünde hem Fairford hem de Diego Garcia iran'a yönelik bir saldırıda gerekli olacaktır. Bu yüzden İngiltere'de dolaylı olarak operasyona katılacaktır.
- 6- l'rank Barnaby, Iran's Nuclear Activities (Oxford: Oxford Research Group, 2005).
- 7" Bu konu, reaktör büyük miktarlarda radyoaktif atık üretmeye başladığında daha ciddi hale gelecektir.
- 8- Bilgiler, www.globalsecurity.org sitesinden alınmıştır.
- 9- Michael Knights,"Iran's conventional forces remain key lo deterring po-tential threats", jane's Intelligence Review (Şubat 2006).
- 10- a.g.y.

v e r s u s

El Cezire Olayı

Editör: Muhammed Zeyani Çeviri: Gamze Erbil

versus kitap

İntihar Bombacıları

Allah'ın Yeni Şehitleri

■ Farhad Khosrokhavar Çeviri; Tülay Duman

Arap dünyasında pek az olay, Körfez'deki küçük yarımada Ka-tar'dan 24 saat uydu yayını yapan pan-Arap haber ve yorum kanalı El Cezire'den daha fazla tartışmaya yol açmıştır. Hızla kazandığı başarı, Arap medyasını şaşkına çevirdi, El Cezire'nin kendisini bile sersemletti. Geniş Arap kitlelerini ilgilendiren konulara odaklanan ve tartışmalı başlıkları açan, kendini farklı görüşler için bir forum olarak sunan El Cezire, göz açıp kapayıncaya kadar Arap medya sahnesinde öncü bir rol elde etmeyi başardı. Spotbeam Communications'm Ortadoğu haberciliği üzerine 2002'de yayımladığı bir rapora göre, "El Cezire, Arapça yayıncılığın modernleşmesinde merkezi bir role sahiptir." Bu ağ, yalnızca Arap dünyasındaki yayıncılıkta kalıcı bir iz bırakmakla yetinmeyip ayrıca, Arap kamuoyunun görüşlerini ve Arap siyasetini etkileme potansiyelini de geliştirmektedir. El Cezire, resmi Arap çevrelerinde kural tanımayan bir görüntü verdi, hatta diplomatik krizlere yol açtı. Afganistan'daki savaş sırasında uluslararası alanda dikkat çekmeye başladığından beri bu ağ, bir dizi tartışmanın açığa çıkmasını te-tikledi, çok nefret topladı ve kayda değer eleştirileri üzerine çekti. Onu savunanların şevki ve eleştirenlerin acımasızlığı bir yana bırakılırsa, El Cezire, yalnızca araştırılmaya değer değil, aynı zamanda daha iyi anlaşılmalı bekleyen bir olgu olarak durmaktadır.

İslam ezilenlerin bayrağı haline gelirken, Batı'da, intihar bombacısı, gazetelerde ve televizyonda aşına bir görüntü haline geldi. Yanlış Filistin'de, Irak'ta, Suudi Arabistan'da, Endonezya'da değil Avrupa'nın ve ABD'nin merkezinde de, intihar saldırılarının sonuçları yıkıcı oldu. Genç erkekleri ve genç kadınları intihar bombacısı olmaya iten şey nedir? Bu pek sık yöneltilen bir soru değil.

"Son dönemlerde iyice yaygınlaşan intihar eylemlerini islam diniyle açıklamaya çalışmak ne kadar yanlış ve tehlikeliyse, bu sorunun dini ve islami boyutlarını görmezden gelmek de aynı ölçüde yanlıtıcı. İşte Khosrokhavar, Allah'ın Yeni Şehitleri'nde bu ince dengeyi, İslam teolojisi, fenomenoloji, siyasetbilimî, sosyoloji, antropoloji ve psikolojiye başvurarak usta bir şekilde kuruyor. 2002'de Fransa'da basılan ve epey ilgi gören kitap 2005 Şubat ayında İngilizce'ye de çevrildi ve hemen konuyla ilgili bir "başyapıt" olarak değerlendirilir oldu."

Ruşen Çakır

"Bir yandan, bazı Filistinliler 'canlı bomba' oluyorlar çünkü üzerinde kendi uluslarını kurabilecekleri bir topraktan tahliye edildiklerini düşünüyorlar. Fakat dünyanın geri kalanında -hem Müslüman dünyada hem de artık Müslüman bir azınlığı barındıran Batı'da- büyük bir isyan ve aşağılanma duygusunu uyandıran ve cihatçılığın meşrulaşmasına yardım eden şey, genç Filistinlilerle İsrail tanklarının ve füzelerinin çarpışma görüntüsüdür. Kimi durumlarda, göçmen kökenli bazı Fransız gençlerinin ve İngiliz 'Asyalıların' cihâd'a kendilerini adamaya ikna olmalarının nedeni bu olabiliyor."

Ferhad Khosrokhavar

versus kitap

Patronsuzlar

Metin Yeğin

Topraksızlar

Metin Yeğin

İşgal et, diren ve üret!

'Patronsuzlar' Neoliberal travmaya karşı yaşamını savunan işçilerin öykülerini anlatıyor. Brezilya, Uruguay, Arjantin, Bolivya ve Venezüella'da işgal fabrikalarını, madenlerini, okullarını, otellerini yani binlerce işçinin direnişini aktarıyor. Bütün bu ülkelerde 'işgal fabrikaları' kendilerine Özgü farklı nitelikler taşıyorlar da ortak yönleri hepsinin 'işçi denetiminde' olmalıdır. Bu yüzden Brezilya'da işçilerin 'işgal fabrikası-ka-mulaştırma', Uruguay'da "işgal fabrikası-senk", Arjantin'de 'işgal fabrikası-öz yönetim' ve Mosconi'de 'Barikatçılar-doğrudan demokrasi' uygulamaları arasında ki karşılaştırmayı ve tartışmayı da içerir. Aynı zamanda bu film-kitabın hemen ardından gelecek olan Venezüella, Bolivya film-kitaplarıyla birlikte dünyanın en geniş kapsamlı 'Patronsuzlar' çalışması durumundadır. Yine bu kitapla birlikte yayınladığımız, 'Topraksızlar' film-kitabıyla birlikte 'Neoliberalizme karşı direniş' üçlemesinin parçalarını meydana getiriyor. Ve bütün bu anlatılanlar aslında uzakta masalsi ülkelerde olan pembe rüyalar değil, Neoliberalizmin kışkırttığı bizim kendi öykülerimizdir.